

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ

М.Г. Вербенський, О.Г. Кулик, І.В. Наумова

КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ 2020 рік

Монографія

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ**

**КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ:
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ**

2020 рік

Монографія

За загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора М. Г. Вербенського

Вінниця • «ТВОРИ» • 2021

УДК 343.97

Б39

Рекомендовано до друку
Вченою радою Державного науково-дослідного інституту МВС України
(*протокол № 4 від 24 червня 2021*)

Рецензенти:

Музика А. А. – доктор юридичних наук, професор;
Попович В. М. – доктор юридичних наук, професор;
Осадчий В. І. – доктор юридичних наук, професор

Авторський колектив

Вербеньський М. Г. – вступ; підрозділи 2.1–2.5 розділу 2; висновки (спільно з Куликом О.Г.)

Кулик О. Г. – розділ 1; підрозділи 2.6–2.14, 2.26 розділу 2; висновки (спільно з Вербеньським М.Г.)

Наумова І. В. – підрозділи 2.15–2.25 розділу 2, розділ 3.

Б39 Вербеньський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В.

Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції: 2020 рік [Текст]: монографія за заг. ред. М. Г. Вербеньського. Вінниця: ТВОРИ, 2021. 144 с.

ISBN 978-966-949-885-4

У монографії досліджуються тенденції та закономірності кримінальних правопорушень в Україні за період 2013–2020 рр. Здійснено кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень в цілому та окремих їх видів, територіальної поширеності кримінальних правопорушень в Україні, особи правопорушника та особи потерпілого. При проведенні дослідження використано весь обсяг даних державної статистики кримінальних правопорушень в Україні за вказаний період.

Для науковців і практичних працівників правоохоронних органів, викладачів і студентів, курсантів, слухачів, аспірантів та ад'юнктів закладів вищої освіти. Може бути корисною соціологам, політологам, журналістам, всім, хто цікавиться проблемою злочинності та запобігання їй.

УДК 343.97

ISBN 978-966-949-885-4

© Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2021
© Вербеньський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В., 2021

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Фактори, які визначали криміногенну ситуацію в Україні	7
1.1. Політичні фактори.	7
1.2. Економічні фактори.	21
1.3. Соціальні фактори.	28
1.4. Демографічні фактори	32
1.5. Соціально–психологічні фактори	36
1.6. Кримінально-ситуаційні фактори	38
1.7. Фактори правоохоронної діяльності	43
Розділ 2. Тенденції кримінальних правопорушень в Україні.	45
2.1. Заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події	45
2.2. Діяння з ознаками кримінального правопорушення, зареєстровані в ЄРДР, обліковані кримінальні правопорушення.	47
2.3. Структура злочинності за ступенем тяжкості.	49
2.4. Структура кримінальних правопорушень за територіальною розповсюдженістю, місцем та часом вчинення.	51
2.5. Групи кримінальних правопорушень з кола усіх розслідуваних, виокремлені за кримінологічними ознаками осіб, що їх вчинили	56
2.6. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки ...	59
2.7. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	61
2.8. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи ...	67
2.9. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.	69
2.10. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	72
2.11. Кримінальні правопорушення проти власності	75
2.12. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. ...	82
2.13. Кримінальні правопорушення проти довкілля.	85
2.14. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки.	87
2.15. Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва	91
2.16. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту.	92
2.17. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності.	94
2.18. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення	97
2.19. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	101

2.20. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і кримінальні правопорушення проти журналістів	103
2.21. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.	105
2.22. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	107
2.23. Кримінальні правопорушення проти правосуддя	109
2.24. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби	111
2.25. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	113
2.26. Організована злочинність.	113

Розділ 3. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушників та потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні 118

3.1. Особи, які вчинили кримінальні правопорушення	118
3.2. Особи, які потерпіли від кримінальних правопорушень.	122

Висновки. 127

Список використаних джерел 133

ВСТУП

Вчинення кримінальних правопорушень – динамічне соціальне явище, яке швидко змінюється відповідно до змін, які відбуваються у суспільстві. Для успішної протидії та запобігання їм необхідно постійно, у режимі моніторингу аналізувати поточні криміногенну та кримінальну ситуації в країні, своєчасно виявляти нові тенденції та розробляти адекватні заходи реагування на них. Робота є спробою здійснення такого моніторингового аналізу. У ній визначається криміногенна ситуація, яка склалася в Україні у 2020 році, основні тенденції стану, структури та динаміки кримінальних правопорушень у цьому році.

Дотепер в Україні неодноразово публікувалися аналогічні дослідження. Це зокрема роботи О. Г. Кулика та В. І. Бобиря «Общая тенденция преступности в Украине в 1972-1993 гг. и прогноз на ближайшие годы» (1994 р.); О. М. Литвака «Злочинність, її причини та профілактика» (1997 р.) та «Держава і злочинність» (2004 р.); О. Г. Кулика «Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання» (2011 р.) та «Злочинність в Україні на початку ХХІ століття» (2013 р.); Є. М. Блажівського, І. М. Козьякова, О. О. Книженка, О. М. Литвака, О. Н. Ярмиша «Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки)» (2014 р.); О. Г. Кулика, І. В. Наумової, А. А. Бови «Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.)» (2015 р.). Але вони стосувалися окремих минулих періодів розвитку злочинності в Україні і містили дані лише щодо окремих груп та видів злочинів.

На відміну від зазначених праць представлена монографія містить повний аналіз усіх груп кримінальних правопорушень, виокремлених за розділами Особливої частини КК України, та найбільш небезпечних і поширених видів кримінальних посягань. Робота підготовлена на основі вивчення даних за аналітичний період 2013–2020 рр. У 2013 р. запроваджена і діє до цього часу сучасна система реєстрації та обліку кримінальних правопорушень, заснована на веденні Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та нових форм статистичної звітності, що робить весь масив статистичних даних про кримінальні правопорушення (злочини) за ці роки повністю придатним для порівняння.

В процесі аналізу факторів (чинників) кримінальних правопорушень використано апробовану у Державному науково-дослідному інституті МВС України вродовж тривалого періоду часу схему їх розподілу на види за сферою суспільної життєдіяльності, до якої вони належать. Розглянуто політичні, економічні, соціальні, демографічні, соціально-психологічні, кримінально-ситуаційні чинники та чинник правоохоронної діяльності, які визначають кримінальну ситуацію в країні останніми роками. Для їх характеристики використовувалися відомості державних статистичних звітів, що містяться в статистичних щорічниках, збірниках, бюлетенях і доповідях Державної служби

статистики України, публікації результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних науково-дослідних організацій і соціологічних установ.

Статистичні дані про кримінальні правопорушення в країні отримано з державних статистичних звітів – Єдиного звіту про кримінальні правопорушення (форма 1), Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (форма 2); відомчих статистичних звітів Національної поліції України – Звіту про результати роботи та дотримання законності органами поліції під час реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (форма 1-ЄО) та щорічного збірника статистичних таблиць про стан кримінальних правопорушень у регіонах країни «Стан та структура кримінальних правопорушень в Україні», який готує Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Офісу Генерального прокурора України.

Оскільки кримінологічні та кримінально-правові аспекти стану та структури кримінальних правопорушень нерозривно пов'язані було вирішено викласти аналітичні дані про групи та види кримінальних правопорушень за розділами, передбаченими Особливою частиною КК України. В окремому підрозділі наведено основні показники щодо проявів організованої злочинності в країні.

Завершальний розділ монографії присвячено кримінологічній характеристиці осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та громадян, які стали їх жертвами.

Таке видання планується готувати щороку, поступово розширюючи його шляхом висвітлення найбільш актуальних питань, пов'язаних з сучасною кримінальною ситуацією в країні; ставлення населення до проблеми кримінальних правопорушень і діяльності органів поліції щодо протидії їм; розвитку кримінального та кримінально-процесуального законодавства і його впливу на кримінальну ситуацію в країні тощо.

Розділ І. ФАКТОРИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЛИ КРИМІНОГЕННУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

1.1. Політичні фактори

Рівень стабільності політичної ситуації

Після проведення місцевих виборів політична ситуація в країні залишається відносно стабільною. Хоча підтримка населенням правлячої партії «Слуга народу» на цих виборах помітно зменшилася порівняно з виборами Президента України та Верховної Ради України, вона залишається провідною політичною силою в країні. Серед обраних депутатів місцевих рад представники правлячої партії отримали 15,04% депутатських мандатів, політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» – 10,49%, політична партія «Опозиційна платформа – за життя» – 9,89%, політична партія «За майбутнє» – 9,58%, політична партія «Європейська солідарність» – 9,18%¹.

Натепер більшість політичних сил не висувають вимог щодо проведення дострокових виборів Президента України та Верховної Ради України. Не вважають імовірним такий розвиток подій у 2021 р. і більшість громадян. За результатами всеукраїнського опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Лька Кучеріва спільно з Київським міським інститутом соціології (КМІС) 05.12.–13.12.2020 (вибірка 2004 респонденти, які проживають у 131 населеному пункті України і представляють населення України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей віком від 18 років і старше), дострокові вибори Президента України вважають ймовірними 22% опитаних, а Верховної Ради України – 29%².

Верховна Рада України впродовж 2020 р. прийняла ряд важливих для країни законодавчих актів. Згідно повідомлення першого заступника голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука за минулий рік парламентом розглянуто 1 028 законопроектів, з яких 249 було прийнято в цілому, 95 – в 1-му або 2-му читанні, 90 – враховано та на доопрацюванні і 594 – відхилено і знято з розгляду³. Серед найбільш вагомих законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою України, слід виділити такі:

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 № 552-IX скасував мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення та запровадив в країні ринок таких земель. Він набирає чинності з

¹ Обрані депутати місцевих рад. Місцеві вибори 2020. Центральна виборча комісія. Офіційний веб-портал. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm002pt001f01=695p00_t001f01=695.html (дата звернення: 28.12.2020).

² Що пережили Україна та світ у 2020 році й чого нам чекає 2021-го: політичні й економічні прогнози. Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Лька Кучеріва. 21.12.2020. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/20600189635fe073e47c6791.67895868.pdf> (дата звернення: 28.12.2020).

³ Перший заступник Голови Верховної Ради України Руслан Стефанчук підсумував результати діяльності Парламенту України у 2020 році. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 23.12.2020. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/201376.html> (дата звернення: 28.12.2020).

01.07.2021⁴. Ставлення до цього акта в суспільстві неоднозначне, але деякі політики і фахівці стверджують, що він дозволить забезпечити інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва в країні;

Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 № 768-IX набув чинності 13.08.2020. Цей законодавчий акт визначає правові засади здійснення державного регулювання господарської діяльності у сферах: азартних ігор у гральних закладах, казино; азартних ігор у казино в мережі Інтернет; букмекерської діяльності в букмекерських пунктах і в мережі Інтернет; азартних ігор у залах гральних автоматів; азартних ігор у покер в мережі Інтернет. Він спрямований на розвиток специфічного виду господарської діяльності, здійснення якої може забезпечити значні фінансові надходження до бюджету країни⁵. Як стверджує Голова парламентського комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев, у 2021 р. Україна може отримати 7,5 млрд грн доходів від грального бізнесу у вигляді плати за різні види ліцензій⁶;

закони України, які регулюють заходи щодо протидії поширенню пандемії коронавірусу в Україні. Нині Парламентом України прийнято біля 20 таких законів, націлених на забезпечення лікування коронавірусної хвороби, створення належних умов роботи та підвищених соціальних гарантій для медичних працівників, соціальний захист населення та підприємців на період дії карантинних обмежень. Серед них, зокрема, «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 539-IX; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою підвищення спроможності системи охорони здоров'я України протидіяти поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 07.05.2020 № 587-IX; «Про внесення змін до статті 39 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо додаткових гарантій прав медичних та інших працівників, зайнятих у сфері захисту населення від інфекційних хвороб, та членів їх сімей» від 07.05.2020 № 588-IX; «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» № 1071-IX від 04.12.2020; «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на

⁴ Оpubліковано Закон про ринок землі: до чого готуватись українцям. 30.04.2020. Інтернет-портал «Юрліга». URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/194965_opublikovano-zakon-pro-rinok-zeml-do-chogo-gotuvatis-ukrantsyam (дата звернення: 29.12.2020).

⁵ Набув чинності Закон про гральний бізнес. 13.08.2020. Інтернет-портал «Ліга-закон». URL: https://biz.ligazakon.net/news/197562_nabuv-chinnost-zakon-gralnij-bznes (дата звернення: 29.12.2020).

⁶ Від грального бізнесу Україна має отримати 2021 року 7,5 мільярда гривень – Гетманцев. 27.12.2020. Сайт «Радіо Свобода». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-hralny-biznes-v-ukrayini/31021270.html> (дата звернення: 29.12.2020).

території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» № 1072-IX від 04.12.2020, тощо;

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 04.06.2020 № 671-IX. У Законі вперше за тривалий період часу підвищено відповідальність за організовану злочинну діяльність, зокрема такі її найбільш небезпечні форми, як створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній; установа або поширення злочинного впливу, у тому числі осіб, які мають статус «вор в законі»; проведення злочинних зібрань (сходок);

Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 15.12.2020. На відміну від попередніх років цей Закон було прийнято своєчасно. У ньому передбачено зростання основних соціальних виплат – прожиткового мінімуму (+9,3%), мінімальної заробітної плати (+20,0%). Доходи державного бюджету на 2021 рік становлять 1 трлн 84 млрд 34 млн 307 тис грн, видатки – 1 трлн 320 млрд 152 млн. 623 тис грн. Граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України складає 246 млрд 635 млн 500 тис. грн. На охорону здоров'я передбачено майже 160 млрд грн, на розвиток освіти та науки – 170 млрд грн, на національну безпеку та оборону – 267 млрд грн⁷.

Натомість Верховна Рада України так і не схвалила Програму діяльності Кабінету Міністрів України, у зв'язку з чим Уряд країни вперше працював без програми. В окремих випадках монобільшість не демонструвала належної єдності і не підтримувала законопроекти або рішення, запропоновані Президентом України або Урядом України (про програму діяльності Уряду України, про підтримку «банківського» Закону в редакції Президента України, про розпуск Конституційного Суду України тощо).

Окремі важливі закони, прийняті Верховною Радою України, не схвалюються суспільством. Так, більшість населення негативно ставиться до запровадження в країні ринку землі сільськогосподарського призначення.

Дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова 14.08.–19.08.2020 (вибірка 2022 респонденти в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей віком від 18 років), показало, що 43,0% учасників опитування взагалі проти купівлі-продажу землі, 19,1% – підтримують продаж землі тільки українцям, 11,1% – підтримують продаж землі тільки, якщо встановлено обмеження величини площі, якою може володіти людина, або домогосподарство⁸. Також це стосується стосується Закону України про легалізацію грального бізнесу. За даними опитування,

⁷ Президент підписав закон про Державний бюджет України на 2021 рік. 25.12.2020. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-pro-derzhavnij-byudzhnet-ukrayini-na-65821> (дата звернення: 29.12.2020).

⁸ Відкриття ринку сільськогосподарської землі: як змінилися суспільні настрої протягом 2019–2020 рр. 12.11.2020. Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/vidkrittya-rinku-silskogospodarskoj-zemli-yak-zminilisya-suspilni-nastroi-protyagom-20192020-rt> (дата звернення: 04.01.2021).

проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 16.07–17.07.2020 (вибірка 2000 респондентів, які репрезентують населення всіх областей України, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, віком від 18 років і старше за основними демографічними ознаками), не підтримують легалізацію грального бізнесу близько 60% учасників опитування⁹. При цьому активні протестні акції з приводу прийняття зазначених законів не проводились, оскільки в процесі обговорення на засіданнях Парламенту вдалося зняти їх найбільш суперечливі положення.

Більш різку реакцію викликало прийняття і спроба реалізації так званих законів про фіскалізацію фізичних осіб-підприємців (ФОПів) – «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» від 20.09.2019 № 128-IX та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг» від 20.09.2019 № 129-IX. Вони, зокрема, передбачають масову установку ФОПами касових апаратів, уведення нових рахунків для уплати податків тощо. Підприємці негативно сприйняли вказані законодавчі новації й організували низку акцій протесту в Києві та інших містах країни проти реалізації зазначених заходів, включаючи обов'язкове запровадження ФОПами касових апаратів, а також введення жорстких карантинних обмежень їх діяльності¹⁰. У результаті Верховною Радою України відтерміновано введення ФОПами касових апаратів до 01.01.2022¹¹.

Таким чином, впродовж 2020 р. Президент України, Парламент України та Уряд України в цілому контролювали політичну ситуацію в країні, своєчасно реагували на поточні проблеми та приймали нормативно-правові акти та організаційні заходи щодо їх вирішення, особливо це стосується пандемії коронавірусу. Вживалися заходи щодо забезпечення економічного розвитку країни та підвищення рівня матеріального благополуччя населення. При цьому шляхів суттєвого прискорення розвитку економіки країни у 2020 р. винайдено не було. Окремі законодавчі акти, прийняті Верховною Радою України, не підтримуються більшістю суспільства.

⁹ Рік від виборів Верховної Ради: оцінки громадян. 21.07.2020. Сайт соціологічної групи «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/god_ot_vyborov_verhovnoy_rady_ocenki_grazhdan.html?fbclid=IwAR1kk4j_rxpzlc9ycmgm6ebdh9vwafy7dzu4uch681igmamq8fvew7oe04i (дата звернення: 29.12.2020).

¹⁰ Намети, «провокатори» та сутчики. Сайт телебачення «Громадське». 16.12.2020. Як «SaveФОП» на Майдані мітингували і хто очолив протест підприємців. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-polshi-grupa-ukrayinskih-turistiv-provalilasya-pid-krigu-na-girskomu-ozeri-na-bereg-yim-vidalosya-vibratysya-samostijno> (дата звернення: 04.01.2021).

¹¹ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій 1 грудня 2020 року» від 01.12.2020 № 1017-IX. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-20#Text> (дата звернення: 04.01.2021).

Оцінка населенням напрямку руху держави. Гострота протистояння політичних сил

Згідно з даними моніторингових опитувань, які щомісяця здійснюються соціологічною групою «Рейтинг» (вибірка 2000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей, що репрезентує доросле населення за віком, статтю та типом поселення), оцінка населенням правильності напрямку руху держави у 2020 р. погіршилася.

	Справи в Україні йдуть у правильному напрямі	Справи в Україні йдуть у неправильному напрямі	Важко відповісти
Січень	32%	47%	21%
Березень	23%	60%	17%
Червень	22%	63%	15%
Вересень	18%	70%	12%
Грудень	18%	71%	11% ¹²

Як видно з наведених даних, упродовж року частка респондентів, які оцінюють напрям руху країни як правильний, зменшилася з 32,0% до 18,0%, громадян, які вважають його неправильним, зростає з 47% до 71%, а тих, хто не зміг відповісти на це питання, зменшилася з 21% до 11%.

Переважає негативних оцінок напрямку руху країни встановлено і під час інших соціологічних досліджень. Так, у процесі опитування, яке провів Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS 18.09–28.09.2020 (вибірка 2000 респондентів у віці від 18 років і старше з усіх областей України окрім АР Крим та непідконтрольної українській владі частини Донецької та Луганської областей), відсоток учасників опитування, які оцінили напрям руху країни як неправильний, становив 59,9%, (протилежну оцінку висловили 23,6%, не змогли відповісти на питання 16,6%)¹³. Згідно з опитуванням Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), проведеним 08.10–15.10.2020 (вибірка 1009 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками), такої думки дотримувалися 69,5% респондентів (21,3% дали протилежну відповідь, 9,2% не змогли відповісти)¹⁴.

За результатами опитування, проведеного Центром Разумкова 30.10.–05.11.2020 (вибірка 2020 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської

¹² Суспільно-політичні настрої населення. 16-20 грудня 2020 р. Сайт соціологічної групи «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ukraine_2000_122020_press.pdf (дата звернення: 05.01.2021).

¹³ Соціально-політична ситуація в Україні. Вересень 2020. Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS: веб-сайт. URL: <http://socis.kiev.ua/ua/2020-09-30/> (дата звернення: 07.10.2020).

¹⁴ Оцінка ситуації в Україні і сприйняття партій та політиків: жовтень 2020 року. 19.10.2020. Сайт Київського міжнародного інституту соціології (КМІС). URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=973&page=2> (дата звернення: 10.12.2020).

областей, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками), напрям руху країни оцінили як неправильний 65,5% (17,5% мали протилежну думку, 17,0% не змогли відповісти)¹⁵, а аналогічні дані, отримані під час дослідження, проведеного вказаним Центром 04.–09.12.2020 (вибірка 2018 осіб), становили 66,8%, 16,5% та 16,6%¹⁶.

За результатами зазначеного грудневого опитування Центру Разумкова 71% громадян вказали, що протягом 2020 р. ситуація в країні в цілому погіршилася, 3% дотримувалися протилежної думки і 20% відповіли, що вона не змінилася. При цьому найчастіше громадяни вказували на погіршення цін і тарифів (81%), економічного становища країни (76%), рівня стабільності (74%), охорони здоров'я (72%), упевненості у завтрашньому дні (69%), рівня добробуту їхньої родини (64%), ставлення громадян до влади (64%), соціального захисту (57%), ставлення влади до громадян (56%), оплати праці (56%), освіти (51%), пенсійного забезпечення (50%), ситуації зі злочинністю (49%), дотримання законності державними службовцями (46%)¹⁷.

Упродовж 2020 р. суттєво зростала частка громадян, які вважають, що країна рухається у неправильному напрямі, і в грудні вона становила майже 70%. Останніми роками в країні з певною періодичністю повторюється збільшення частки населення, яка вважає напрям руху країни правильним, з подальшим її зменшенням і відповідно переважанням відсотка громадян, які оцінюють напрям руху країни як неправильний.

Найчастіше громадяни вказували на погіршення цін і тарифів, економічного становища країни, рівня стабільності, охорони здоров'я, упевненості в завтрашньому дні, рівня добробуту родини, ставлення громадян до влади, соціального захисту, ставлення влади до громадян, оплати праці, освіти, пенсійного забезпечення, ситуації зі злочинністю, дотримання законності державними службовцями.

Рівень довіри населення до основних владних інституцій

Як свідчать результати соціологічних опитувань, рівень довіри населення до основних державних інституцій залишається низьким. За результатами опитування, проведеного Центром Разумкова 30.10.–05.11.2020 (вибірка 2020 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками), Президенту України довіряють 33,9% опитаних, не довіряють – 60,2%¹⁸;

¹⁵ Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.). 10.11.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r> (дата звернення: 10.12.2020).

¹⁶ Україна-2020: невинуватені очікування, неочікувані виклики. Підсумки року у дзеркалі громадської думки (грудень 2020 р.). 16.12.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukraina2020-nevynuvadani-ochikuvannia-neochikuvani-vyklyky-pidsumky-roku-u-dzerkali-gromadskoi-dumky-gruden-2020r> (дата звернення: 04.01.2021).

¹⁷ Там само.

¹⁸ Тут і далі не наводять відсоткові показники респондентів, які не відповіли на запитання.

Верховній Раді України – 17,3% та 76,1%; Уряду України – 18,1% та 74,8%; державному апарату (чиновникам) – 12% та 79,4%; політичним партіям – 14,7% та 73,2%.

Низьким є рівень довіри опитаних до судової системи країни та її окремих елементів. Судовій системі в цілому довіряють лише 14,3%, не довіряють – 75,4%; місцевому суду у районі, місті проживання – 18,7% та 62,9%; Верховному Суду – 18,8% та 62,8%; Конституційному Суду України – 18,4% та 64,7%.

Дещо вищим, але в цілому несприятливим є рівень довіри населення до правоохоронних органів, які протидіють кримінальним правопорушенням і наділені значними владними повноваженнями. Показники довіри та недовіри прокуратурі є такими ж низькими, як і судів, і складають 17,1% та 70%. Значно більше опитаних довіряють Службі безпеки України (СБУ) – 33,8% та Національній поліції України – 36,3%. Натомість більше половини респондентів ставляться до цих органів з недовірою (51,0% та 53,2% відповідно).

Залишаються дуже низькими показники довіри громадян до спеціальних антикорупційних органів. Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) довіряють 11,7% опитаних, не довіряють – 72,5%; Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (САП) – 12,3% та 70,3%; Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) – 11,2% та 71,0%; Вищому антикорупційному суду – 10,4% та 70,2%.

Громадяни демонструють значний рівень довіри до правоохоронних органів, які не наділені значними владними повноваженнями стосовно населення, органів місцевого самоврядування, діяльність яких вони знають значно краще, ніж роботу загальнодержавних інституцій. Так, Державній прикордонній службі висловили довіру 55,2%, недовіру – 34,5% респондентів; Національній гвардії України – 52,2% та 37,3%; Державній службі з надзвичайних ситуацій – 60,1% та 28,6%; голові міста/селища/села, в якому вони проживають, – 54% та 36%; місцевій раді міста / селища / села – 50,0% та 37,3%¹⁹.

Рівень довіри до основних державних інституцій тісно корелює з рівнем задоволеності населення їх діяльністю, але в останньому випадку показники дещо нижчі. Дані опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 03.09.–06.09.2020 (вибірка 2000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками), свідчать про поступове зниження рівня задоволеності населення діяльністю Президента України, хоча він залишається помітно вищим, ніж в інших керівників центральних органів держави. Діяльністю Президента В. Зеленського задоволено 35% опитаних, не

¹⁹ Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів і політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.). 10.11.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-eklektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r> (дата звернення: 10.12.2020).

задоволено – 57%; Голови Верховної Ради України Д. Разумкова – 23% та 55%; Прем'єр-міністра України Д. Шмигала – 14% та 59%.

Абсолютна більшість громадян не задоволені діяльністю Кабінету Міністрів України – 11% та 73%; Верховної Ради України – 11% та 76%; судів – 11% та 69%; Генеральної прокуратури України – 13% та 64%. Особливо низькі оцінки задоволеності отримали антикорупційні структури: НАБУ – 19% та 69%; НАЗК – 8% та 67%; САП – 7% та 63%.

Дещо вищий рівень задоволеності діяльністю інших правоохоронних відомств. Зокрема, Національна гвардія України отримала схвальні оцінки роботи від 33% опитаних, а несхвальні від 43%; поліція – 26% та 63%, СБУ – 23% та 50%; МВС – 20% та 63%²⁰.

Тривалий час спостерігається низький рівень довіри населення до центральних органів державної влади та незадоволеність більшості громадян їхньою діяльністю, причому показники незадоволеності більші за показники недовіри. Така ситуація обумовлена як несприятливою соціально-економічною ситуацією в країні, відповідальність за що населення покладає на ці органи, помилковими рішеннями, які вони іноді приймають, так і негативним медійним фоном діяльності цих органів, що в останні роки підтримується вітчизняними ЗМІ. Про справедливість останнього твердження свідчить те, що громадяни, як правило, не мають власної інформації про діяльність цих органів і отримують її саме від ЗМІ, а також значно вищі показники довіри респондентів до органів місцевого самоврядування, діяльність яких зазвичай не піддається такій жорсткій критиці в ЗМІ, і про яку кожний респондент знає набагато більше із власного досвіду.

Має місце поступове зниження рівня довіри та задоволеності діяльністю Президента України. У разі подальшого погіршення цих показників можливе загострення суспільно-політичної ситуації в країні, посилення протистояння між різними політичними силами, виникнення суспільно-політичного запиту на дострокові вибори Президента та Верховної Ради України.

Більшість населення не задоволені діяльністю судів, органів прокуратури і, особливо, антикорупційних органів. Дещо кращі показники довіри і задоволеності роботою мають СБУ та Національна поліція України, але й відносно них серед опитаних переважають негативні оцінки. Натомість більшість населення з довірою ставиться до Державної прикордонної служби, Національної гвардії України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, тобто правоохоронних органів, не наділених значними владними повноваженнями відносно громадян.

Слід зазначити, що поліції в останні два роки не вдається підвищити рівень довіри населення до себе і задоволеності своєю роботою. Це негативно позначається на ефективності її роботи та взаємодії з громадянами.

²⁰ Суспільно-політичні настрої населення (3–6 вересня). 16.09.2020. Сайт Соціологічної групи «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/getfile/466/rg_ukraine_2000_092020_monitoring.pdf (дата звернення: 10.12.2020).

Низький рівень довіри населення до більшості органів державної влади є суттєвим чинником нестабільності суспільно-політичної ситуації в країні. Як наслідок – знижується авторитет держави, рівень громадської дисципліни, у суспільній свідомості формуються «моральні підстави» для невиконання рішень і вимог державних органів, припустимість вчинення антисуспільних, у тому числі кримінальних діянь.

Рівень протестної активності населення

На тлі збільшення захворюваності на коронавірус в країні, збереження значних карантинних обмежень щодо проведення публічних заходів протестна активність населення суттєво знизилася. У протестних акціях, які відбувалися впродовж року та останніми місяцями, як правило, бере участь невелика кількість громадян і стосуються вони трудових конфліктів і незаконних дій окремих посадових осіб.

Карантинні заходи спровокували низку протестних акцій під стінами Кабінету Міністрів України, місцевих рад і місцевих державних адміністрацій, причинами яких, переважно стали суворі обмеження щодо функціонування розважальних закладів і закладів громадського харчування.

Проте на тлі зменшення протестної активності населення все ж таки відбулися деякі події, що змусили громадян вийти на мітинги з метою вираження свого невдоволення певними діями органів влади. Зокрема, 30.10.2020 під Конституційним судом України проходила протестна акція «Відправим суддів-зрадників КСУ до Ростова» проти суддів, які ухвалили скандальне рішення щодо неконституційності статті 366¹ КК України, яка передбачає відповідальність за декларування недостовірної інформації. У зв'язку з цим доступ до реєстру е-деклараций був закритий²¹.

03.11.–05.11.2020 під стінами Верховної Ради України проведено протестну акцію активістів організації Авто Євро Сила, які намагалися перекрити урядовий квартал із вимогами до депутатів щодо доступного розмитнення автомобілів з Європи. Акція не пройшла мирно. Активісти робили спроби принести автомобільні покривки до стін Парламенту України, чому завадили правоохоронці. У результаті відбулося зіткнення між працівниками поліції та учасниками заходу²². Такі акції проводилися декілька разів упродовж року – 10.06.2020 та 02.09.2020. Організатори акції щоразу висували аналогічні вимоги про доступне розмитнення автомобілів²³.

²¹ Під КСУ зібралася акція протесту: в хід пішли «димовухи». Інформаційне агентство Українські національні новини. 30.10.2020. URL:<https://www.unn.com.ua/uk/news/1900076-pid-ksu-zibralasya-aktsiya-protestu-v-khid-pishli-dimovukhi>(дата звернення: 09.11.2020).

²² Под Верховной Радой произошла потасовка между евробляхерами и полицией (видео). Сайт Интернет-ресурсу «Главком». 05.11.2020. URL:<https://glavcom.ua/ru/news/pod-verhovnoy-radoy-proizoshla-potasovka-mezhdu-evroblyaherami-i-policiyu-video-716196.html> (дата звернення: 09.11.2020).

²³ Біля будівлі Кабміну на мітинг зібралися «евробляхери» (фото). Інформаційне агентство УНІАН. 04.06.2020. URL:<https://www.unian.ua/society/yevroblyaheri-mitinguyut-u-kiyevi-uryadoviy-kvartal-zablokovano-foto-novini-kiyeva-11023568.html> (дата звернення: 09.11.2020); Власники євроблях зібралися на мітинг у центрі Києва: основні вимоги та реакція поліції (відео). Інформаційне агентство УНІАН: веб-сайт від 02.09.2020. URL:<https://www.unian.ua/economics/transport/avto-na-yevroblyahah-vlasniki-mashin-vlashtovali-miting-na-grushevskogo-v-kiyevi-video-novini-kiyeva-11132201.html> (дата звернення: 09.11.2020).

У зв'язку із запровадженням карантину вихідного дня, рішення про яке було прийнято на засіданні Кабінету Міністрів України 11.11.2020, у деяких містах країни пройшли протестні мітинги рестораторів, власників фітнес-центрів і торговельно-розважальних закладів. Зокрема в Києві, Львові, Дніпрі та Харкові під стінами Уряду та облдержадміністрацій зібралися по кілька сотень активістів на акцію протесту під гаслом «Маю право працювати»²⁴.

Упродовж 01.12.–04.12.2020 підприємці виходили на протест під Верховною Радою та перекривали увесь урядовий квартал, виступаючи проти карантинних обмежень і фіскалізації малого бізнесу. Зокрема, ФОПи протестували через обов'язкове впровадження касових апаратів. В результаті Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій» від 01.12.2020 № 1017-IX, яким відтермінувала використання касових апаратів для бізнесу²⁵. Однак це рішення Парламенту не було позитивно сприйняте протестувальниками, що призвело в подальшому 15.12.2020 до продовження протестних акцій і пристояння з працівниками поліції на Майдані Незалежності в Києві.

За даними щорічного моніторингового опитування населення країни, яке проводиться Інститутом соціології НАН України спільно з центром «Социс» (вибірка 1800 респондентів, які представляють населення всіх областей України у віці від 18 років за виключенням непідконтрольних територій країни), у 2020 р. готовність громадян до протестів залишалася значною. З числа опитаних 18,7% респондентів вважали цілком імовірними в їхньому місті або селі масові виступи (мітинги, демонстрації) населення проти падіння рівня життя, на захист своїх прав; зазначили, що скоріше за все візьмуть участь у таких протестах 14,8% опитаних. Відсотки учасників опитування, готових протестувати у певних формах, виглядають так: несанкціоновані мітинги і демонстрації – 2,4%; незаконні страйки – 1,4%; пікетування державних установ – 4,7%; захоплення будівель державних установ, блокування шляхів сполучення – 1,4%; створення незалежних від Президента та Уряду збройних формувань – 0,8%.

Протестний потенціал в Україні залишається значним. Соціальною основою для зростання протестної активності, в тому числі в незаконних формах, є суттєві розбіжності у поглядах значних груп населення, політичних сил щодо впровадження антикорупційних інституцій та взаємодії з МВФ.

²⁴ «Маю право працювати»: протест проти запровадження карантину вихідного дня під Кабміном (фото). Радіо свобода: веб-сайт від 11.11.2020. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/photo-karantyn-protest-restoratory/30942526.html> (дата звернення: 09.11.2020); У Львові, Харкові та Дніпрі ресторатори вийшли на протест проти «карантину вихідного дня» (фото). Радіо свобода: веб-сайт від 11.11.2020. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/news-protesty-restorany-karantyn/30942241.html> (дата звернення: 09.11.2020).

²⁵ Підприємці в Києві знову прийшли під Раду: почалися сутички з поліцією. ТСНКиїв: веб-сайт від 04.12.2020. URL: <https://kyiv.tsn.ua/pidpriyemci-v-kyievi-znovu-priyshli-pid-radu-pochalysya-sutichki-z-policyeyu-1681024.html> (дата звернення: 07.12.2020).

Також протести певних груп населення викликало введення жорстких карантинних обмежень, яке призвело до погіршення фінансового стану малого та середнього бізнесу в Україні. Відсоткові показники громадян, готових до незаконних протестних дій високого ступеня суспільної небезпечності, незначні, але такі люди існують.

Незаконні (неконвенційні) протестні дії порушують політичну стабільність і підривають авторитет влади, зокрема й поліції, в країні, порушують правопорядок у суспільстві, сприяють поширенню загальнокримінальних правопорушень. Варто суттєво підвищити рівень комунікації органів влади з населенням, постійно роз'яснювати необхідність та доцільність прийняття певних законодавчих та управлінських рішень.

Проблема встановлення миру на Донбасі

Після досягнення 22.07.2020 учасниками Тристоронньої контактної групи (Україна, Росія, ОБСЄ) із урегулювання ситуації на Донбасі згоди щодо повного та всеосяжного припинення вогню на лінії розмежування з 27.07.2020 ситуація в зоні ООС дещо покращилася. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні за період з 01.08 по 31.10.2020 на Донбасі не зафіксовано жертв серед цивільного населення внаслідок активних бойових дій і пошкодження цивільних об'єктів. Були встановлені факти загибелі та поранення цивільного населення через міни та інші вибухонебезпечні предмети. За вказаний період відбулося 24 таких випадки, 9 на території, підконтрольній Уряду України, 15 – на території, яка контролюється озброєними групами. У результаті 2 особи загинули (чоловіки) та 22 поранені (16 чоловіків, 4 хлопці та 2 жінки)²⁶.

Після досягнення домовленості про припинення бойових дій в зоні ООС суттєво зменшилися бойові і небойові втрати. Згідно з відповіддю Управління зв'язків з громадськістю Збройних сил України на інформаційний запит «Новинарні» станом на 28.12.2020 у 2020 р. в зоні ООС загинуло 4 особи (всього за рік – 49), поранено – 21 (331), небойові втрати – 15 (70)²⁷.

Таким чином, має місце покращення ситуації на Донбасі, зменшення кількості загиблих і поранених в зоні ООС. Натомість збройне протистояння на Сході країни зберігається, продовжуються втрати серед військовослужбовців і цивільного населення, є ризик загострення ситуації. Нагальним завданням керівництва країни залишається розведення військових формувань і досягнення миру.

Численні резонансні кримінальні правопорушення, вчинені високопосадовцями та працівниками правоохоронних органів

Найбільш характерними прикладами таких діянь уважаються наступні:

²⁶ Оновлена інформація у сфері прав людини в Україні. 1 серпня – 31 жовтня 2020 р. С. 2. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. Сайт Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMU_Update_2020-11-01_UKR.pdf (дата звернення: 11.01.2021).

²⁷ На запит «Новинарні»: Генштаб оприлюднив бойові, небойові та санітарні втрати на фронті за 2020 рік. 30.12.2020. Сайт Інтернет-ресурсу «Новинарня». URL: <https://novynamia.com/2020/12/30/kilkist-vtrat-2020/> (дата звернення: 11.01.2021).

17.07.2020 детективи НАБУ повідомили про підозру голові Окружного адміністративного суду Києва Павлу Вовку, його заступнику Володимиру Келеберді, трьом суддям цього ж суду і ще двом колишнім членам Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Уже в серпні поточного року НАБУ повідомило про розшук зазначених вище осіб у зв'язку з систематичним ігноруванням повісток від органу досудового розслідування і слідчого судді, а також неявкою для участі в допиті та інших процесуальних діях. Їм інкримінують створення злочинної організації з метою захоплення державної влади, перешкоджання діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, втручання у діяльність державних діячів – членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України²⁸;

20.10.2020 слідчі Державного бюро розслідувань (ДБР) повідомили про підозру генерал-лейтенанту – колишньому заступнику Міністра оборони, який у квітні 2018 р., достовірно знаючи про невідповідність бронжилетів виробництва ТОВ «ТЕМП-3000» технічним умовам, використав свої повноваження та змусив підлеглих, які доповідали про вказані недоліки, прискорити їх приймання. Таким чином, экс-заступник Міністра оборони та ще 7 осіб, серед яких військовослужбовці та засновник підприємства-виробника бронжилетів, підозрюються у вчиненні за попередньою змовою групою осіб бездіяльності військовою владою, що спричинила тяжкі наслідки в умовах особливого періоду (ч. 2 ст. 28 та ч. 3 ст. 426 КК України)²⁹. 27.10.2020 Офіс Генерального прокурора України повідомив про завершення досудового розслідування та надання доступу підозрюваним до матеріалів кримінального провадження для ознайомлення³⁰;

у ніч з 23.05. на 24.05.2020 оперуповноважений Кагарлицького відділення поліції Обухівського відділу поліції ГУНП в Київській області у своєму службовому кабінеті застосував тортури до жінки, яку викликали до відділення поліції як свідка, та кілька разів звалтував потерпілу. Крім цього, правоохоронці застосували фізичну силу стосовно чоловіка, який у цей час перебував у приміщенні відділення поліції³¹. За вказаними фактами колишньому начальнику відділення поліції, його заступнику – начальнику сектору карного розшуку та трьом оперативним працівникам вручено обвинувальні акти за вчинення катування (ст. 127 КК України), насильницького

²⁸ НАБУ повідомило про підозру голові Окружного суду Вовку та ще п'ятьом суддям. Радіо свобода. 17.07.2020. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/news-nabu-pidozry-oask/30733628.html> (дата звернення: 12.11.2020); НАБУ оголосило в розшук голову ОАСК Вовка і кількох суддів. Радіо свобода. 11.08.2020. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/news-nabu-rozshuk-suddiv-oask/30778479.html> (дата звернення: 12.11.2020).

²⁹ Закупівля неякісних бронжилетів Міноборони – ДБР завершило досудове розслідування. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL:<https://dbr.gov.ua/news/zakupivlya-neyakisnikh-bronezhiletiv-minoboroni-dbr-zavershilo-dosudove-rozsliduvannya>(дата звернення: 28.10.2020).

³⁰ Закупівля неякісних бронжилетів для ЗСУ – досудове розслідування завершено. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. 27.10.2020. URL:<https://www.gp.gov.ua/ua/news? m=publications& c=view& t=rec&id=282673&fbclid=IwAR3tAhnar5sMebdS1xJ2hLxG1mRr8palcZ3BpnwUi90kRDIRhDO4VRVfIA> (дата звернення: 11.11.2020).

³¹ Звалтування та катування у приміщенні відділення поліції – ДБР затримало двох поліцейських. Офіційний сайт Державного бюро розслідування. 25.05.2020. URL: <https://bit.ly/3k0MxqQ> (дата звернення: 11.11.2020).

зникнення (ст. 146¹ КК України), звалтування (ст. 152 КК України)³². Матеріали провадження будуть направлені до суду³³;

05.06.2020 слідчі територіального управління ДБР, розташованого в місті Києві, спільно з працівниками Головного оперативного управління ДБР і працівниками СБУ за процесуального керівництва прокуратури Київської області затримали начальника та заступника Павлоградського відділу поліції ГУ Національної поліції в Дніпропетровській області Дмитра Сердюка, начальника сектору цього ж відділу поліції та чотирьох оперативних працівників. Слідством встановлено, що впродовж 2019–2020 рр. правоохоронці задля підвищення показників у роботі поліції змушували громадян вчиняти злочини (крадіжки, збувати наркотичні засоби, зброю та ін.), здійснюючи психологічний тиск та насильство. За вчинення злочинів поліцейські надавали потерпілим гроші та наркотичні засоби, а у подальшому притягували їх до кримінальної відповідальності³⁴;

17.11.2020 відкрито кримінальне провадження стосовно 15 чиновників АТ «Укрзалізниця», які за фіктивний ремонт поїздів присвоїли кошти, чим завдали підприємству збитків на суму понад 58,6 млн грн. Серед них колишній виконавчач обов'язків голови правління одного з підприємств, 100% акцій якого внесли в статутний капітал ВАТ «Укрзалізниця», і його колишні заступники; колишні і нинішні керівники підрозділів приміських пасажирських перевезень, а також начальники виробничих підрозділів моторвагонних депо регіональних філій підприємства³⁵.

Вчинення таких резонансних злочинів створює у громадян враження про відсутність правопорядку в державі, неефективність правоохоронної та судової систем, неможливість протидіяти злочинним діянням високопосадовців. Громадяни вкрай негативно сприймають протиправні діяння, вчинені працівниками правоохоронних органів і судів.

Вчинення корупційних діянь державними посадовцями різних сфер управління, в тому числі, працівниками поліції

За останній рік найбільш показовими убачаються такі випадки:

25.06.2020 детективи НАБУ спільно з ГУ БКОЗ та УСБУ в Кіровоградській області за процесуального керівництва САП викрили голову Кіровоградської обласної держадміністрації Андрія Балоня та посадовця цієї ж ОДА під час отримання неправомірної вигоди. Як встановило слідство,

³² Каткування та звалтування у Кагарлику – 5 поліцейським вручили обвинувальні акти (ВІДЕО). Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL:<https://dbr.gov.ua/news/katuvannya-ta-zgvaltuvannya-u-kagarliku-5-policeyskim-vruchili-obvinualni-akti-video> (дата звернення: 07.12.2020).

³³ Експертизи у справі поліцейських Кагарлика практично завершені, найближчим часом справу буде передано до суду - в. о. директора ДБР. InterfaxUkraine. 11.09.2020. URL:<https://ua.interfax.com.ua/news/general/687168.html> (дата звернення: 11.11.2020).

³⁴ ДБР затримало 7 учасників банди поліцейських, серед яких два керівники відділу поліції (ВІДЕО). Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. 05.06.2020. URL:<https://dbr.gov.ua/news/dbr-zatrimalo-7-uchasnikiv-bandi-policeyskikh-sered-yakikh-dva-kerivniki-viddilul-policii-video> (дата звернення: 13.11.2020).

³⁵ Стосовно 15 чиновників «Укрзалізниці», яких підозрюють у заволодінні майже 59 млнгрн, порушено кримінальну справу. Інформаційне агентство Interfax Україна. 18.11.2020. URL:<https://ua.interfax.com.ua/news/general/704063.html> (дата звернення: 18.11.2020).

чиновники у змові запропонували керівникові регіонального осередку одного з органів державної влади в області надати їм неправомірну вигоду на суму 1,8 млн грн в обмін на невчинення перешкод у його діяльності. За умовами «пропозиції» кошти мали передаватися траншами³⁶;

05.10.2020 Головним слідчим управлінням ДБР затримано заступника начальника слідчого відділу Дарницького управління поліції Головного управління Національної поліції у м. Києві під час одержання неправомірної вигоди на суму 3 тис. дол. США (ч. 3 ст. 368 КК України). За даними слідства поліцейський вимагав та одержав хабар від свідка у кримінальному провадженні за непритягнення його до відповідальності за фактом незаконного заволодіння транспортним засобом. Затриманому правоохоронцю повідомлено про підозру³⁷;

15.10.2020 слідчі Територіального управління ДБР у місті Мелітополі повідомили про підозру начальнику одного з митних постів Дніпропетровської митниці Держмитслужби. За даними слідства, підозрюваний, зловживаючи службовим становищем та діючи в інтересах приватних підприємств, надавав вказівки щодо здійснення митного оформлення зернової продукції сумнівного походження. У результаті злочинних дій посадовця державі завдано збитків на загальну суму понад 1 млн грн³⁸;

20.10.2020 ДБР спільно з Головним управлінням внутрішньої безпеки СБУ затримали працівника регіонального Управління СБУ в Харківській області, який на систематичній основі, зловживаючи своїм службовим становищем, з корисливих мотивів отримував та передавав зацікавленим особам інформацію з обмеженим доступом³⁹;

23.10.2020 СБУ затримала у столиці прокурора місцевої прокуратури та старшого інспектора Національної поліції за вимагання хабара. Працівники СБУ встановили, що старший інспектор з особливих доручень управління оперативної підтримки Національної поліції за попередньою змовою із прокурором однієї з місцевих прокуратур столиці вимагали 10 тис. дол. США з місцевого мешканця. За цю суму спільники обіцяли чоловіку зняти арешт з його нерухомого майна⁴⁰;

³⁶ Голова Кіровоградської ОДА Андрій Балонь затриманий на хабарі в 1,8 млн грн. Новинарня. 25.06.2020. URL:<https://novynarnia.com/2020/06/25/balon/>(дата звернення: 13.11.2020).

³⁷ 3000 доларів США за перекваліфікацію злочину – підозрюється посадовець райуправління поліції Києва. Сайт інформаційного порталу СТОПКОР. URL: <https://stopcor.org/3000-dolariv-ssha-za-perekvalifikacziyu-zlochynu-pidozryuetsya-posadovec-zajupravlinnya-policiyi-kyyeva-foto/> (дата звернення: 10.10.2020).

³⁸ Понад 1000000 гривень збитків – начальнику митного посту повідомлено про підозру у зловживанні службовим становищем. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань: веб-сайт. URL:<https://dbr.gov.ua/news/ponad-1000000-griven-zbitkiv-nachalniku-mitnogo-postu-povidomleno-pro-pidozru-u-zlovzhivanni-sluzhbovim-stanovischem>(дата звернення: 28.10.2020).

³⁹ 5000 доларів США за повернення автомобіля та надання інформації щодо викрадачів – ДБР затримало «на гарячому» працівника СБУ. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/5-000-dolariv-ssha-za-poverennya-avtomobilya-ta-nadannya-informacii-schodo-vikradachiv-dbr-zatrimalo-na-garyachomu-pracivnika-sbu>(дата звернення: 28.10.2020).

⁴⁰ У Києві СБУ затримала прокурора та старшого інспектора поліції за вимагання хабара. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL:<https://ssu.gov.ua/novyny/u-kyievi-sbu-zatrymala-prokurora-ta-starshoho-inspektora-politsii-za-vumahannia-khabara> (дата звернення: 28.10.2020).

27.10.2020 слідчі Територіального управління ДБР у м. Полтаві затримали начальника карного розшуку та заступника начальника одного із відділень ГУ Національної поліції в Сумській області під час одержання неправомірної вигоди. За попередньою інформацією правоохоронці мали на меті одержувати від місцевого підприємця, який займався реалізацією деревини, регулярну неправомірну вигоду на загальну суму понад 60 тис. грн за нестворення перешкод для його господарській діяльності⁴¹.

Поширеність таких корупційних правопорушень підтверджує той факт, що частина державних посадовців і працівників правоохоронних органів продовжують використовувати службове становище і повноваження для отримання незаконного прибутку. Така практика нівелює зусилля з налагодження нормальних взаємовідносин між системою державного управління, правоохоронною системою і населенням, зменшує авторитет і довіру до державних інституцій.

Указані факти засвідчують поширення у державних, в тому числі правоохоронних та судових органах, різноманітних корупційних практик. Такі дії підривають довіру громадян до державних органів, зокрема системи численних антикорупційних інституцій, негативно впливають на стан правопорядку в державі.

1.2. Економічні фактори

Стан економіки в цілому

З 2016 р. у країні відбувалося зростання реального ВВП, темпи якого поступово підвищувалися. У 2016 р. індекс фізичного обсягу реального ВВП у відсотках до попереднього року збільшився на 2,4%, у 2017 р. – на 2,5%, у 2018 р. – на 3,4% і у 2019 р. – на 3,2%. Впродовж січня-листопада 2020 р. індекс фізичного обсягу реального ВВП скоротився на 3,5%⁴².

До 2020 р. фізичний обсяг ВВП країни зростав, але темпи його були незначними. Зменшення фізичного обсягу ВВП у 2020 році стало наслідком поширення у світі та України пандемії коронавірусу та викликаними нею жорсткими обмеженнями всіх видів соціальної активності, в тому числі й економічної. Натепер важко визначити час, коли в економіці країни відновиться тенденція зростання.

Стан промисловості та її основних галузей

У промисловості України тенденція зростання індексу виробництва також відновилася у 2016 р. і спостерігалася до 2018 р. (2016 р.: +4,0%, 2017 р.: +1,1%, 2018 р.:

⁴¹ Вимагання систематичних хабарів від підприємця – ДБР затримало двох поліцейських на Сумщині. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/vimagannya-sistematicnikh-khabariv-vid-pidpriemcu-dbr-zatrimalo-dvokh-policeyskikh-na-sumschini> (дата звернення: 28.10.2020).

⁴² Україна у цифрах 2017: Статист. зб. / Державний комітет статистики України; за ред. І.С. Вернера; відп. за вип. О. А. Вишнеvsька Київ: ТОВ "Видавництво «Консультатн». 2018. С. 80, 96; Статистичний збірник «Україна – 2017» / Державний комітет статистики України; відп. за вип. О. А. Вишнеvsька Київ. 2018. С. 20. Бюлетень «Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України за січень–листопад 2020 року». С. 1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/bl/makro/11_2020_m.pdf (дата звернення: 25.01.2021).

+3,0%). Зростання цього показника відбувалося нерівномірно невисокими темпами. 2019 р. індекс промислової продукції зменшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 0,5%⁴³, а у січні-листопаді 2020 р. – на 6,2%⁴⁴.

Упродовж 11 місяців 2020 р. тенденція до зниження індексу виробленої продукції зафіксована в більшості галузей промисловості, зокрема:

у переробній промисловості: –7,8% (2016 р.: +5,6%, 2017 р.: +5,2%, 2018 р.: +2,9%, 2019 р.: +0,9%);

добувній промисловості і розробленні кар'єрів: –3,8% (+1,1%, –3,5%, +3,4%, –1,6%);

текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів: –9,0% (+7,9%, +9,7%, –3,4%, –7,5%);

виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності: –6,8% (–1,3%, +8,8%, +2,2%, –5,2%);

металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування: –10,2% (+5,0%, –2,6%, +0,8%, –1,4%);

машинобудуванні, крім ремонту і монтажу машин і устаткування: –19,9% (+1,8%, +11,7%, +12,4%, –2,2%);

постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря: –3,1% (+3,1%, –6,0%, +3,0%, –4,4%)

на підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів: –2,2% (+7,4%, +6,3%, –1,3%, +3,3%);

підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення: –2,7% (+6,8%, –6,6%, +6,8%, +3,1%);

підприємствах із випуску гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції: –2,6% (+11,1%, +5,3%, +0,8%, +6,7%).

Зростання індексу виробленої продукції мало місце у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції: +4,8% (+3,2%, +2,3%, +15,3%, +12,9%) та у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів: +0,8% (+10,4%, +3,6%, –5,0%, +3,7%).

У низці галузей промисловості обсяги виробництва зменшилися у 2019 р., а у 2020 р. тенденція до зниження на тлі поширення пандемії коронавірусу та введення карантинних обмежень суттєво підсилася. Суттєве зниження індексів відбулося в більшості галузей промисловості, зокрема у машинобудуванні, металургійному та текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів. Тенденція до зростання обсягів виробництва збереглася лише у виробництві хімічних речовин і хімічної

⁴³ Тут і далі дані по економіці в цілому та її окремих сферах за 2016–2019 рр. наводяться за виданням: Статистичний щорічник України за 2019 рік. 2019. 464 с. С. 246–247. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf (дата звернення: 26.01.2021).

⁴⁴ Тут і далі економічні дані, якщо не вказано інше, наводяться за повідомленням для преси «Соціально-економічне становище України за січень–листопад 2020 року». Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2020/publ_11_2020_u.html (дата звернення: 26.01.2020).

продукції та основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів.

Стан сільського господарства

Упродовж 11 місяців 2020 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з відповідним періодом минулого року зменшився на 12,4% (2016 р.: +6,3%, 2017 р.: -2,8%, 2018 р.: +8,2%, 2019 р.: +1,4%). Індекс продукції рослинництва знизився на 14,8% (+9,1%, -2,2%, +10,2%, +1,8%), а індекс продукції тваринництва – на 2,5% (-2,7%, +0,2%, +1,2%, +0,2%).

Станом на 01.12.2020 порівняно з відповідним періодом минулого року зменшилися обсяги виробництва більшості видів продуктів рослинництва, зокрема зернових і зернобобових культур (у початково оприбуткованій масі) – на 17,6%; соняшнику на зерно – на 13,9%; ріпаку – на 21,2%; буряку цукрового фабричного – на 19,1%; сої – на 25,1%; овочевих культур – на 0,7%; плодових та ягідних культур – на 8,3%, винограду – на 26,5%. Дещо збільшилося лише виробництво картоплі (+2,9%).

Скоротилися також обсяги продукції тваринництва: реалізованої на забій худоби та птиці на 0,9%; молока – на 4,2%; яєць – на 2,2%. За розрахунками станом на 01.12.2020 порівняно з аналогічним періодом 2019 р. загальна кількість великої рогатої худоби скоротилася на 6,1%; птиці всіх видів – на 5,7%.

У сфері сільськогосподарського виробництва у 2020 р. спостерігалось зменшення обсягів більшості видів продукції рослинництва та тваринництва, що негативно впливає на продовольчу безпеку країни, сприяє зростанню цін на продукти харчування та погіршує рівень матеріального забезпечення населення.

Стан внутрішнього товарообороту

Обсяг роздрібного товарообороту підприємств в Україні з 2016 р. постійно зростає. У 2016 р. він зріс на 4,5%, у 2017 р. – на 6,0%, у 2018 р. – на 5,8%, а у 2019 р. – на 11,4%. За 11 місяців 2020 р. цей показник збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 7,8%.

Збільшення обсягу роздрібного товарообороту підприємств в Україні, яке відбувається останніми роками, свідчить про поступове зростання економічної активності виробників в країні. Цьому певною мірою сприяє функціонування в країні тіньового сектору економіки, продукція якого потрапляє у сферу роздрібної торгівлі.

Стан зовнішньої торгівлі

З 2016 р. обсяг зовнішньої торгівлі постійно збільшувався, обсяг імпорту з 2016 р., а обсяг експорту – з 2017 р. Обсяг імпорту склав у 2016 р. 39249,8 млн дол. США (+4,6%), у 2017 р. – 49607,2 млн дол. (+26,4%), у 2018 р. – 57187,6 млн дол. (+15,3%) і у 2019 р. – 60800,2 млн дол. (+6,3%)⁴⁵. За січень–жовтень

⁴⁵ Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2016–2019 рр. Зовнішньо-економічна діяльність. Економічна статистика. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/ztt_ztt_u/arh_ztt2020.html (дата звернення: 27.01.2021).

2020 р. було імпортовано товарів і послуг в Україну на суму 42987,0 млн дол., що на 14,3% менше за відповідний показник попереднього року. Експорт зріс у 2017 р. до 43 264,7 млн дол. (+19,0%), у 2018 р. – до 47 335,0 млн дол. (+9,4%), а у 2019 р. – 50 054,6 млн дол. (+5,7%)⁴⁶. За 10 місяців 2020 р. обсяг експорту дорівнював 39 633,5 млн дол. (-4,8%).

Упродовж всього зазначеного періоду сальдо зовнішньоторговельного балансу країни було від'ємним (обсяг імпорту перевищував обсяг експорту), і його величина постійно зростала. У 2016 р. цей показник становив -2 888,1 млн дол. США (зростання у 4,7 раза), у 2017 р.: -6 342,4 млн дол. (зростання у 2,2 раза), у 2018 р.: -9 852,6 млн дол. (+55,3%); у 2019 р.: -10 745,6 млн дол. (+9,1%). У січні – жовтні 2020 р. на фоні суттєвого зменшення обсягів імпорту та експорту сальдо зовнішньоторговельного балансу природно зменшилося і склало -33 53,5 млн дол. США, що менше минулорічного показника у 2,5 раза (січень – жовтень 2019 р.: -8 496,3 млн дол.).

Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу (ЄС) становив 14 914,0 млн дол. (-14,5% до рівня попереднього року), що становить 37,6% від загального обсягу експорту (січень – жовтень 2019 р. – 41,9%, січень – жовтень 2018 р. – 42,4%). Імпорт товарів з країн ЄС становив 18 688,9 млн дол. (-9,7%), або 43,5% від загального обсягу імпорту (січень – жовтень 2019 р. – 41,2%, січень – жовтень 2018 р. – 40,9%).

Зменшення рівня економічної активності внаслідок карантинних обмежень обумовило помітне скорочення обсягів зовнішньоекономічної діяльності країни у 2020 р. Спостерігається стала тенденція значного переважання обсягу імпорту над обсягом експорту, що веде до витиснення з ринку вітчизняних виробників і сприяє деіндустріалізації країни.

Стан оновлення виробничих фондів

Цей чинник оцінюється на основі індексу капітальних інвестицій в економіку країни. З 2016 р. розмір капітальних інвестицій в економіку України постійно зростає: 2016 р. – 359,2 млрд грн (+18,0%), 2017 р. – 448,5 млрд грн (+22,1%), 2018 р. – 578,7 млрд грн (+16,4%), 2019 р. – 624,0 млрд грн (+15,5%)⁴⁷.

Упродовж січня – вересня 2020 р. обсяг капітальних інвестицій в країні становив 268 млрд грн, що менше аналогічного показника попереднього року на 29,3% (379,2 млрд грн)⁴⁸.

У 2020 р. на тлі жорсткого карантину обсяг капітальних інвестицій в економіку держави суттєво зменшився, що негативно позначиться на економічній ситуації в Україні у 2021 р.

Рівень інфляції

Упродовж 2016–2019 рр. рівень інфляції (індекс цін) в Україні переважно зменшувався і становив +13,9%, +14,4%, +10,9% і +7,9% відповідно⁴⁹. У січні –

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Статистичний щорічник України за 2019 рік. С. 337–340.

⁴⁸ Капітальні інвестиції (щоквартальні показники). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ibd/kin/arh_kin_u.htm (дата звернення: 28.01.2021).

листопаді 2020 р. ця тенденція продовжилася і зазначений показник скоротився до +4,1% (у відповідному періоді 2019 р.: +4,3%).

За цей період 2020 р. подорожчали продукти харчування та безалкогольні напої (+3,2%), зокрема цукор, продукти переробки зернових, соняшникова олія, фрукти, яйця – на 39,3 – 12,0%; яловичина, хліб, макаронні вироби, рис, риба та продукти з риби, масло, молоко та молочні продукти, безалкогольні напої – на 7,8 – 2,0%. При цьому дешевшими стали овочі (–18,8%), м'ясо птиці (–5,9%), свинина (–0,7%).

Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли на 13,4%, що зумовлено подорожчанням природного газу в 1,6 раза, водопостачання – на 18,5%, каналізації – на 16,5%. Водночас гаряча вода, опалення подешевшали на 3,6%. Зросли ціни у сфері охорони здоров'я (+7,3%), зокрема, на амбулаторні послуги (+8,6%) та фармацевтичну продукцію (+7,8%); у сфері транспорту (+2,0%), в тому числі на автомобілі (+18,0%) та проїзд у залізничному пасажирському транспорті (+6,2%). Натомість на 12,7% подешевшали паливо та мастила.

У 2021 р. можливе зростання інфляції через збільшення тарифів на комунальні послуги. З 01.01.2021 збільшаться тарифи на електроенергію. До 31.03.2021 діятиме фіксована ціна для побутових споживачів – 1,68 грн/кВт год, а впродовж року вона ймовірно збільшиться ще на 30%. У всій Україні зросте вартість тепла від 5,5% до майже 50%. Також збільшаться тарифи на воду на понад 20%. Унаслідок сезонного фактора та збільшення оптової ціни на блакитне паливо в Європі ціни на газ для населення збільшаться у середньому на 14%, і в різних регіонах передбачаються їх коливання в межах від 7,22 грн до 10,80 грн за кубічний метр. Плата за доставку газу збільшиться по Україні в середньому на 40%⁵⁰.

У 2020 р. Уряду вдалося зберегти низький рівень інфляції, чому сприяли кілька факторів, зокрема зниження ціни на газ та значний обсяг валютних надходжень в країну від розміщення державних цінних паперів (ОВГЗ). Натомість у 2021 р. має відбутися помітне зростання цін (тарифів) на комунальні послуги, а також в умовах карантину є загроза збільшення цін на продовольчі товари, газ та паливно-мастильні матеріали, що може нівелювати зростання заробітних плат і соціальних виплат для населення.

Стабільність національної валюти

З 2016 р. курс гривні постійно коливався, але не надто суттєво. Станом на 23.11.2016 він становив 25,66 грн за 1 дол. США, на 23.11.2017 – 26,65 грн, на 23.11.2018 – 27,76 грн, на 23.11.2019 – 24,19 грн. У 2019 р. відбулося дуже значне укріплення гривні (23,49 грн станом на 17.12.2019), а у 2020 р. мала місце тенденція щомісячного здешевлення гривні від 23,69 грн за 1 дол. США станом на 01.01.2020

⁴⁹ Статистичний щорічник України за 2019 рік. С. 217.

⁵⁰ Тарифи на комунальні послуги 2021: чого чекати у новому році. 04.01.2021. Сайт Всеукраїнського сервіса онлайн платежів iPay.ua. URL: <https://www.ipay.ua/blog/news/tarifi-na-komunalni-poslugi-2021-chogo-čekati-u-novomu-roci> (дата звернення: 12.01.2021).

до 28,49 грн станом на 01.12.2020. У грудні відбулася стабілізація курсу гривні, і станом на 31.12.2020 він дорівнював 28,27 грн за 1 дол. США⁵¹.

Як заявив директор департаменту відкритих ринків Олексій Лупін, в умовах пандемії коронавірусу та жорсткого карантину, інвестори скоротили інвестиції в усі країни, що розвиваються, а також інвестори-нерезиденти виходять із державних цінних паперів. Також на падіння гривні вплинуло зростання державних витрат. У середині літа на єдиному казначейському рахунку було 75 млрд грн, зараз залишок становить близько 15 млрд грн. Міжнародні резерви України станом на листопад скоротилися на 1,5% або на 385,3 млн дол. у порівнянні з минулим місяцем. Зазначається, що наразі резерви становлять 26,14 млрд дол., а скоротилися вони внаслідок погашення зовнішніх і внутрішніх зобов'язань, а також валютних інтервенцій⁵².

На зниження курсу гривні вплинули також такі тимчасові чинники, як президентські вибори у США та визначення нової процентної ставки Федеральною резервною системою; перевищення попиту на валюту над пропозицією внаслідок намагання покупців якомога швидше закрити валютні розрахунки на тлі зростання курсів іноземних валют.

Слід зазначити, що попри очікування обсяги грошових переказів від трудових мігрантів до України за 9 місяців 2020 р. зменшилися лише на 2,5% проти аналогічного періоду 2019 р. Якщо у січні – вересні 2019 р. заробітчани переказали 8,7 млрд дол. США, то за цей самий період поточного року – 8,48 млрд дол. США⁵³.

Національний банк України підитовхнув ринок до послаблення гривні, оскільки НБУ скуповував американську валюту, що створило додатковий попит і її удорожчання. Натомість слід враховувати, що помірне знецінення гривні сприяє зростанню експорту товарів з країни, тобто є переважно позитивним фактором.

Стан державного боргу

Продовжилася тенденція зростання державного боргу країни. У 2016 р. сума загального боргу становила 70 970,9 млн дол. США, у 2017 р. – 76 305,2 млн дол. США, у 2018 р. – 78 323,0 млн дол. США і станом на 31.10.2019 – 81 832,7 млн дол. США⁵⁴. Упродовж вересня 2020 р. сума державного та гарантованого державою боргу України зменшилась у доларовому еквіваленті на 2,31 млрд дол. США.

У серпні поточного року Міністерство фінансів України провело чотири аукціони з розміщення ОВДП, залучивши 23,4 млрд грн на фінансування державного бюджету, з яких в іноземній валюті було залучено 250,5 млн дол.

⁵¹ Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date> (дата звернення: 12.01.2021).

⁵² У Нацбанку пояснили падіння гривні протягом останніх місяців. ZIK. URL: https://zik.ua/news/economics/u_natsbanku_poiasnyly_padimnia_hryvni_protiahom_ostannikh_misiatsiv_986656 (дата звернення: 23.11.2020).

⁵³ Чому не зупиняється падіння гривні? Мультимедійна платформа іномовлення України УКРАЇНФОРМ. 03.11.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3129324-slabka-grivna-trudovi-perekazi-i-zrostanna-obsagiv-depozitiv.html> (дата звернення: 23.11.2020).

⁵⁴ Державний борг України. Сайт економічної інформації «Мінфін». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 17.12.2019).

США. Витрати на погашення державного боргу у серпні 2020 р. становили 38,7 млрд грн, а видатки на обслуговування державного боргу – 8,5 млрд грн. За результатами другого кварталу 2020 р. показник державного боргу до ВВП склав 50,8%, в той час як державного та гарантованого державою боргу до ВВП – 57,6%.

Для повного фінансування витрат державного бюджету та підтримання стабільного курсу національної валюти Україна продовжує здійснювати запозичення із зовнішніх джерел. Упродовж січня – вересня 2020 р. було залучено 179,6 млрд грн, зокрема: 33,9 млрд грн (1,25 млрд євро) шляхом розміщення 10-річних євробондів під 4,375% річних; 55,2 млрд грн (1,5 млрд СПЗ – платіжний засіб МВФ) отримання першого траншу кредиту МВФ у межах програми Stand-by–2020; 15,0 млрд грн (500 млн євро) надходження коштів у межах макрофінансової допомоги ЄС; 55,4 млрд грн шляхом розміщення 12-річних євробондів на суму 2,0 млрд дол. США під 7,253% річних, у тому числі 24,1 млрд грн (0,9 млрд дол. США) для здійснення правочину за державним боргом із дострокового погашення/викупу облігацій зовнішніх державних позик 2015 р. з погашенням у 2021-2022 рр. тощо.

Зовнішні запозичення дозволяють підтримувати стабільність гривні та фінансувати бюджетні витрати під час карантину та викликаних ним кризових явищ в економіці. Виплати по державному боргу складають значну частину витрат державного бюджету країни, що гальмує економічний та соціальний розвиток країни.

Стан тіньової економіки

В Україні функціонує значний тіньовий сектор економіки. За даними моніторингу, який проводиться Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, обсяг тіньової економіки у 2014 р. досяг відмітки 43% від обсягу офіційного ВВП, а в наступні роки постійно зменшувався і дорівнював у 2018 р. 30% від обсягу офіційного ВВП, тобто був найнижчим показником, починаючи з 2009 року⁵⁵. Але навіть за цією оцінкою частка тіньового сектору в економіці України залишається значною.

За попередніми розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки у січні – березні 2020 р. склав 31% від обсягу офіційного ВВП, що на один відсотковий пункт (далі в. п.) менше за показник січня – березня 2019 р. Збереження тенденції до зниження тіньової економіки відбулося, незважаючи на негативні наслідки пандемії COVID–19 і зниження рівня реального ВВП на 1,3% у I кварталі 2020 р. до відповідного періоду 2019 р.⁵⁶.

Водночас слід зазначити, що існують різні методи оцінювання обсягу тіньової економіки, які дають суттєво відмінні результати. Три із чотирьох методів, з використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки,

⁵⁵ Тенденції тіньової економіки. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=41c32df1-6e16-4226-a1cc-be230ecf65e0> (дата звернення: 10.10.2019).

⁵⁶ Тенденції тіньової економіки в Україні у січні - березні 2020 року. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=c384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення 24.11.2020).

зафіксували зменшення її рівня порівняно з відповідним періодом 2019 року: метод «витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги» – на 4 в. п. (до 29% від обсягу офіційного ВВП); електричний метод – на 3 в. п. (до 27% від обсягу офіційного ВВП); монетарний метод – на 2 в. п. (до 29% від обсягу офіційного ВВП). Разом із тим, метод збитковості підприємств засвідчив збільшення рівня тіньової економіки (на 15 в. п. до 38% від обсягу офіційного ВВП), що значною мірою зумовлено суттєвим погіршенням фінансового становища підприємств в умовах дії обмежень, запроваджених з метою запобігання стрімкому поширенню пандемії коронавірусу в світі та Україні, а також логістичних проблем, що виникли у період карантину. Оскільки зростання збитковості підприємств значною мірою є відображенням об'єктивних процесів, а не динаміки тінізації, зміну рівня тіньової економіки у галузях, оцінену за методом збитковості, слід розглядати лише як орієнтир при оцінці зміни тенденцій тіньової економіки.

Зазначене дає підстави вважати, що в умовах пандемії COVID-19, кризового стану економіки, а також послаблення державного контролю та високого рівня корупції в країні частина бізнесу застосовує різноманітні тіньові схеми діяльності для отримання додаткових прибутків. За умови збереження такої ситуації в господарській сфері є ймовірність подальшого збільшення тіньового сектору економіки в країні.

Слід враховувати, що вплив тіньового сектору економіки на кримінальну ситуацію в країні є неоднозначним. З одного боку, його функціонування часто пов'язане із вчиненням кримінальних і інших правопорушень у сфері господарювання, з другого – воно створює певний захисний бар'єр для економіки в ситуації кризи, дає можливість підприємцям і частині населення заробляти кошти. Це є стримувальним чинником для частини осіб молодого віку від вчинення загальнокримінальних корисливих і корисливо-насильницьких посягань.

1.3. Соціальні фактори

Поширення захворюваності на коронавірус

Поширення пандемії коронавірусу в Україні та світі є глобальним фактором, який впливає на всі сфери життєдіяльності країни. Упродовж року показники поширення захворюваності на коронавірус в країні постійно і дуже суттєво зростали.

	01.04.20	01.06.20	01.08.20	01.10.20	01.12.20	30.12.20
Проведено тестів, у тому числі ПЛР та ІФА	-	-	34 227	-	62 237	52 746
Виявлено хворих	149	340	1172	4069	12 948	7 986
Госпіталізовано хворих	-	97	232	-	1 470	2 925
Одужало	3	152	556	2038	10 023	16 355
Померло	3	10	16	64	221	243
Хворіє	143	178	600	1967	2 254	8 612 ⁵⁷

⁵⁷ Офіційна вебсторінка Міністерства охорони здоров'я на Фейсбук. URL: <https://is.gd/Xecrhu> (дата звернення:

За період з 01.04.2020 по 01.12.2020 добова кількість виявлених осіб, хворих на коронавірус, зростає з 149 до 12 948 (у 87 разів) (найвищий показник зафіксовано 28.11.2020 – 16 294); осіб, які одужали – з 3 до 10 023 (у 3 341 раз); осіб, які померли – з 3 до 221 (у 74 рази); осіб, які хворіли – з 143 до 2 254 (у 16 разів). Мав місце природний процес інтенсивного поширення пандемії. Значне збільшення кількості осіб, що захворіли на коронавірус, відбулося на тлі поширення тестування населення з серпня 2020 р. Якщо 01.08.2020 було проведено 34 227 тестів (ПЛР–16 860, ІФА–17 367), то 01.12.2020 – 62 237 (ПЛР – 33 817, ІФА – 28 510), тобто в 1,8 рази більше.

Слід відмітити суттєве зростання показників захворюваності на COVID-19 у жовтні–грудні 2020 р. У цей період майже щоденно фіксувався антирекорд щодо виявлених і лабораторно підтверджених випадків захворювання.

На засідання Кабінету Міністрів України 13.10.2020 прийнято рішення про продовження карантинних обмежень по всій території країни до 31.12.2020⁵⁸. Упродовж 12.11.–30.11.2020 Уряд України запровадив карантин вихідного дня⁵⁹. Він дав певний результат, проте не був продовжений. У державі тривають обмеження щодо помаранчевої зони.

3 грудня 2020 р. спостерігалися суттєві добові коливання окремих показників захворюваності на COVID-19 з тенденцією до їх покращення. Станом на 30.12.2020 було зафіксовано 7 986 осіб, які захворіли на коронавірус (зменшення порівно з даними за 01.12.2020 на 30%), та 10 023 тих, хто одужав (+63%). Натомість чисельність госпіталізованих за добу зростає до 2 925 (майже у 2 рази), померлих – до 243 (+1%), осіб, які хворіють, – до 8 612 (у 4 рази), а кількість протестованих зменшилася до 52 746 (–15%).

Окремі вчені зазначали, що зменшення показників захворюваності на коронавірус відбулося через меншу контагіозність (заражуваність) вірусу в Україні та більш ретельне виконання громадянами рекомендацій карантину: маски, миття рук і дистанціювання⁶⁰. Годішній міністр охорони здоров'я України Максим Степанов стверджував, що кількість хворих на COVID-19 в Україні зменшилася через «стабілізацію ситуації». За його словами знизилася кількість госпіталізованих із коронавірусом, але зростає чисельність важких хворих. Така ситуація спостерігається не тільки за статистикою, а й за зверненнями на гарячу лінію, до лікарів тощо⁶¹. В цей же час експерти Київської школи економіки, які проаналізували ковідну статистику в Україні,

11.01.2021); Електронна карта поширення захворюваності на коронавірусну інфекцію COVID-19 у світі та в Україні. Сайт Ради національної безпеки і оборони України (РНБО). URL: <https://covid19.mbo.gov.ua/> (дата звернення: 11.01.2021).

⁵⁸ На засіданні Уряду прийнято рішення продовжити дію адаптивного карантину до кінця 2020 року. 13 жовтня 2020. Новини. Сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://is.gd/rIBw0m> (дата звернення: 20.10.2020).

⁵⁹ Уряд запровадив карантин вихідного дня. Урядовий портал. 11.11.2020. URL: <https://is.gd/CV94wk> (дата звернення: 12.11.2020).

⁶⁰ Вчені пояснили спад COVID в Україні. Кореспондент.Нет: вебсайт від 28.12.2020. URL: <https://bit.ly/3e9iWlu> (дата звернення: 11.01.2021).

⁶¹ Показники захворюваності на COVID-19 зростають, але кількість хворих зменшується – Степанов. Liga.Life: вебсайт від 15.12.2020. URL: <https://is.gd/pM0oQM> (дата звернення: 11.01.2021).

стверджували, що зменшення виявлених випадків прямо пов'язане зі зменшенням обсягів тестування та затримками з потраплянням даних до статистичних звітів. Люди не тестуються з різних причин: через самопочуття, відсутність фінансових можливостей тощо. Експерти також вважають, що тестів робиться мало, а це не дозволяє отримати реальну картину захворюваності на коронавірус⁶².

Серйозність ситуації з COVID-19 в країні змусила Кабінет Міністрів України прийняти 09.12.2020 рішення про введення жорстких карантинних обмежень (локдауну) на період з 8 по 24 січня 2021 р.⁶³.

У січні 2021 р. згідно з даними моніторингу, здійснюваному РНБО України, спостерігалися суттєві коливання показників поширення коронавірусу протягом кожного тижня з піковими значеннями у четвер та п'ятницю і наступним зниженням. Нижче наведено дані за дні січня 2021 р., які відбивають найбільші показники кількості виявлених осіб, хворих на цю інфекцію.

	01.01.21	07.01.21	15.01.21	21.01.21	28.01.21.
Виявлено хворих	9 432	8 997	8 199	5 583	5 529
Одужало	10 016	11 316	10 328	13 981	11 946
Померло	147	148	166	241	149
Хворіє	326 521	306 774	279 030	241 392	192 030

Упродовж 01–28.01.2021 чисельність виявлених хворих на коронавірус зменшилася з 9432 до 5529 (–41,4%), тих, хто хворіє на цю хворобу, з 326 521 до 192 030 (–41,2%). Також поступово збільшувалася кількість осіб, які одужали від коронавірусу. Якщо на початку місяця щоденна кількість таких осіб коливалася в межах 10–11 тис., то у 20 числах місяця вона становила від 12 до 14 тис. осіб. Цифри померлих від цієї хвороби залишаються приблизно на одному рівні, але вони є відносно незначними.

Поширення коронавірусної інфекції в країні дуже негативно позначається на економіці, соціальній сфері та соціально-психологічній ситуації в країні, що може сприяти зростанню певних видів кримінальної поведінки. Зниження показників захворюваності на COVID-19 у зимові місяці, на думку фахівців, зумовлено сезонним спадом вірусної інфекції, який може також відбутися влітку. Відповідно навесні та восени 2021 р. можна очікувати погіршення стану захворюваності на цю хворобу.

Стан матеріального забезпечення населення

За останні п'ять років в Україні має місце тенденція до зростання рівня реальної середньомісячної заробітної плати. У 2016 р. темп збільшення цього показника становив +9,0%, у 2017 р.: +19,1%, у 2018 р.: +12,5%, у 2019 р.: +9,8%⁶⁴. У січні – листопаді 2020 р. індекс реальної заробітної плати зріс на

⁶² Чи справді коронавірус в Україні пішов на спад і що не так з ковідною статистикою. BBC News Україна: вебсайт від 21.12.2020. URL: <https://is.gd/c7S398> (дата звернення: 11.01.2021).

⁶³ Кабінет міністрів запровадив посилений карантин з 8 до 24 січня. ZaxidNet: вебсайт. URL: <https://zaxid.net/news/> (дата звернення: 11.01.2021).

⁶⁴ Статистичний щорічник України за 2019 рік. С. 67.

7,1% порівняно з відповідним показником минулого року. Загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати за вказаний період збільшилася на 32,2% або на 976,1 млн грн, і на 01.12.2020 дорівнювала 4 010,5 млн грн, що становить 4,4% фонду оплати праці, нарахованого за листопад 2020 р.

Зростання реальної середньомісячної заробітної плати дозволяє забезпечити прийнятний рівень матеріального забезпечення більшості населення. Натомість рівень реальної середньомісячної заробітної плати в Україні (станом на березень 2020 р. – 424 дол. США) є одним з найнижчих серед європейських країн⁶⁵.

Оцінюючи ці статистичні дані, необхідно взяти до уваги, що в Україні досить поширена практика видачі заробітних плат в конвертах для зниження податкового навантаження. Через це реальний рівень заробітних плат в країні очевидно є вищим за офіційні показники.

Структура населення за рівнем грошових доходів

У 2016–2019 рр. у структурі населення країни за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів за місяць (далі – середньомісячних грошових доходів) спостерігалася тенденція до скорочення чисельності груп населення з низьким рівнем доходів і зростання чисельності груп осіб з високим рівнем доходів. Частка найменш забезпечених осіб із середньодушовими доходами за місяць до 3 тис. грн зменшилася з 84,5% у 2015 р. до 17,0% 2019 р. (зменшення у 5 разів), а з доходами 3,1–4 тис. грн зросла з 15,5% до 19,8%. Одночасно суттєво зросли відсоткові показники груп населення з високими місячними доходами. Частка групи населення з середньомісячним грошовим доходом 6,1–8 тис. грн становила 16,3%, а з доходом 8,1–12 тис. грн і більше – 10,0%. Натомість, сумарна частка осіб, які отримують невеликий місячний дохід (менше 4 тис. грн) у 2019 р. складала 36,8%, тобто залишалася досить значною.

Відбулося суттєве скорочення частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами за місяць, нижчими за фактичний прожитковий мінімум. Якщо у 2015 р. вона складала 62,5%, то у 2019 р. зменшилася до 29,9%⁶⁶.

Спостерігається позитивна тенденція поступового зменшення чисельності низькооплачуваних груп населення і збільшення чисельності груп з більш високими доходами, яка суттєво підвищилася впродовж 2018–2019 рр. Але відсоток населення з невеликим місячним доходом залишається досить суттєвим. Наявність значного соціального про шарку бідного населення в країні сприяє підвищенню криміногенного потенціалу суспільства.

Рівень зайнятості населення

Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років упродовж 2014–2017 рр. становив у середньому 56,4%, а у 2018 р. збільшився до 57,1%⁶⁷. Таке зростання

⁶⁵ Середня зарплата в Україні та інших країнах світу. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://is.gd/ОНq2kb> (дата звернення: 29.01.2021).

⁶⁶ Статистичний щорічник України за 2019 рік. С. 80. Дані щодо груп з найвищими середньомісячним грошовими доходами публікуються з 2019 р.

⁶⁷ Основні показники ринку праці (2010–2018). Офіційний сайт Державної служби статистики України.

зумовлено деяким підвищенням економічної активності в країні. Показник рівня безробіття населення у віці 15–70 років, який розраховується за методологією МОП, у 2014–2017 рр. коливався близько відмітки 9,3%, у 2018 р. зменшився до 9,1%, у січні–червні 2019 р. дорівнював 8,4%, а у січні–вересні цього самого року – 8,0%⁶⁸.

У січні – вересні 2020 р. частка зайнятого населення у віці 15–70 років зменшилася до 56,5%. Показник рівня безробіття населення у віці 15–70 років, який розраховується за методологією МОП, зріс до 9,3%. Найвищий рівень безробіття населення спостерігався у молоді, віком 15–24 роки (19,3%), а найнижчий – у осіб, віком 30–34 роки (8,0%) та осіб старше 60 років.

Упродовж аналізованого періоду значна частина осіб у віці 15–70 років в країні не були зайняті, а з них майже дві третини становили пенсіонери. Такий значний відсоток непрацюючих лягає суттєвим тягарем на державний бюджет країни.

У січні – вересні 2020 р. в країні мало місце помітне збільшення рівня безробіття населення у віці 15–70 років, розрахованого за методологією МОП, зумовлене карантинними заходами, пов'язаними з пандемією коронавірусу, які призвели до закриття частини підприємств в сферах громадського харчування, торгівлі, готельного бізнесу.

1.4. Демографічні фактори

Чисельність наявного населення

Тенденція до скорочення населення України, розпочата у 1994 р., продовжується до цього часу. Станом на 01.01.2019 чисельність наявного населення країни складала 42 153,2 тис. осіб (–1,8% до рівня 2015 р.)⁶⁹, станом на 01.01.2020 – 41 902,4 тис. осіб⁷⁰, а станом на 01.01.2021 – 41 588,4 тис. осіб⁷¹ (–0,7% до показника початку 2020 р.).

З 2013 р. в країні відбувається постійне зменшення щорічної чисельності народжених осіб. У 2013 р. їх кількість дорівнювала 503,7 тис. осіб, а у наступні роки постійно скорочувалася і становила у 2019 р. 308,8 тис. осіб⁷², що на 38,7% менше показника 2013 р. Кількість народжених осіб у 2020 р. становила 293,4 тис. осіб (–4,9% до рівня 2019 р.).

URL: <https://is.gd/fovGVp> (дата звернення: 19.12.2020).

⁶⁸ Основні показники ринку праці (2010 – 2018); Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2019 році. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/MPYBiS> (дата звернення: 19.12.2020).

⁶⁹ 88. Населення (1990–2019). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/QeT7fF> (дата звернення: 19.12.2019).

⁷⁰ Чисельність населення. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/KAo7Lu> (дата звернення: 23.01.2021).

⁷¹ Демографічна ситуація у 2020 році. Експрес-випуск. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/75Ejrw> (дата звернення: 19.02.2021).

⁷² Кількість живонароджених, померлих по регіонах. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/HYAZZe> (дата звернення: 23.01.2021).

Кількість померлих осіб в Україні також постійно зменшується. Якщо у 2013 р. зареєстровано 662,4 тис. померлих осіб, то у 2017 р. – 574,1 тис. (–9,2%). У 2018 р. чисельність померлих осіб уперше за тривалий період часу зростає і склала 587,7 тис. (+2,4%), а у 2019 р. вона знову скоротилася і дорівнювала 581,1 тис. осіб. У 2020 р. чисельність померлих суттєво збільшилася та дорівнювала 616,8 тис. осіб (+6,1%).

Відмічається постійне і значне перевищення чисельності померлих над числом народжених, тобто приріст населення країни впродовж розгляданого періоду мав від'ємний характер. Він зріс з –158,7 тис. у 2013 р. до –272,3 тис. осіб у 2019 р. (+71,6%). А у 2020 р. він ще підвищився і становив: –323,4 тис. осіб.

Вказані дані відображають процес депопуляції населення України, який виник у результаті соціально-економічної кризи, що розпочалася у суспільстві на початку 1990-х рр., і продовжується дотепер. Додатково цей процес посилюється через виїзд значної кількості молодих осіб на постійне проживання або для роботи за кордон, втрату контролю за територією Автономної Республіки Крим, а також частиною території Донецької та Луганської областей.

У короткостроковій перспективі таке зменшення чисельності населення об'єктивно зумовлює скорочення соціальної бази для протиправної поведінки, але в довгостроковій – може негативно позначитися на загальній соціально-економічній ситуації в країні та сприяти зростанню криміногенного потенціалу суспільства.

Чисельність вікових груп населення, представники яких характеризуються найбільшою кримінальною активністю

Тривалий час в Україні спостерігається тенденція до скорочення чисельності населення, що належить до молодших, найбільш кримінально активних вікових груп. Так, кількість осіб у віці 14–15⁷³ років протягом 2014–2015 рр. зменшилася з 794,8 тис. до 713,6 тис. осіб (–10,2%); у віці 16–17 років у 2014–2017 рр. – з 798,7 тис. до 713,6 тис. осіб (–10,7%); у віці 18–28 років упродовж 2014–2019 рр. – з 6 414,3 тис. до 4 936,0 тис. осіб (–23,0%).

Слід зазначити, що чисельність 14–15-річних осіб у 2016–2019 рр. уже зростала і становила на кінець зазначеного періоду 798,2 тис. (+11,9% до показника 2015 р.). У 2018–2019 рр. також збільшувалася чисельність 16–17-річних осіб, яких у 2019 р. нараховувалося 747,5 тис. осіб (+4,8% до рівня 2017 р.)⁷⁴.

Наведені дані свідчать про тенденцію до тривалого зменшення чисельності молодших (до 28 років) вікових груп населення, для яких характерним є найвищий рівень кримінальної активності. Чисельність осіб у віці 14–15 та 16–17 років останніми роками почала збільшуватися, але темпи такого збільшення незначні. Тенденція до зменшення кількості 18–28-річних,

⁷³ Примітка: чисельність вікових груп за рік береться станом на 01.01. наступного року.

⁷⁴ Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком. Населення та міграція. Демографічна та соціальна статистика. Статистична інформація. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/> (дата звернення: 20.01.2021).

тобто осіб із найбільшою кримінальною активністю серед представників усіх вікових груп, продовжується. Зниження чисельності осіб цієї вікової групи найближчими роками матиме антикриміногенний вплив на ситуацію в країні, але у подальшому він буде послаблюватися.

Стан сімейно-шлюбних відносин

В Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості щороку укладених шлюбів. Упродовж 2014–2018 рр. їх чисельність зменшилася з 304,2 тис. до 228,4 тис., тобто на 24,9%. Лише У 2019 р. кількість шлюбів зросла на 4,2% порівняно із показником попереднього року і становила 237,9 тис.

Кількість зареєстрованих розлучень становила у 2013 р. 164,9 тис., у 2014 р. зменшилося до 130,7 тис. (–20,7%), у наступні три роки несуттєво знижувалася і у 2017 р. становила 128,7 тис., у 2018 р. зросла до 153,9 тис. (+19,6% до показника попереднього року), а у 2019 р. знизилася до 138,0 тис. (–9,6%)⁷⁵.

Ці дані свідчать про наявність кризових явищ у сфері шлюбно-сімейних відносин. Поширюється практика відкладання шлюбів чи їх реєстрації та народження дітей «до кращих часів», а також спільне проживання подружніх пар без реєстрації шлюбу, тобто створення так званих консенсуальних шлюбів. Причинами їх поширення виступає відсутність у значної частини молоді нормального житла, належного рівня матеріального забезпечення. Аналогічна тенденція характерна й для більшості європейських країн. Зменшення кількості зареєстрованих шлюбів є також наслідком помітного зменшення в країні чисельності осіб, віком до 30 років, які в основному і вступають у шлюб.

Одним з наслідків цих явищ у шлюбно-сімейних відносинах є доволі значний відсоток серед усіх дітей тих, які були народжені жінками, що не перебували у зареєстрованому шлюбі. У 2015 р. цей показник становив 20,6%, у 2016 р. – 20,1%, а в останні три роки дорівнював 20,5%⁷⁶.

Указані явища в шлюбно-сімейній сфері призводять до скорочення кількості нормальних сімей, збільшення чисельності дітей, які виховуються за відсутності одного з батьків або перебувають у консенсуальній сім'ї, в якій тосунки між батьками недостатньо повноцінні як в соціальному, так і в психологічному аспектах.

Рівень міграції

У 2014–2015 рр. чисельність прибулих і вибулих осіб перевищувала 500 тис., у 2016 р. відбулося різке скорочення зазначених показників до 256,8 та 246,2 тис. відповідно. У наступному році чисельність прибулих зросла до 442,3 тис., а вибулих – до 430,3 тис. осіб. У 2018 р. це зростання продовжилося, і кількість осіб, що прибули в Україну, збільшилася до 629,3 тис. (+42,3%), а тих, що вибули, – до 610,7 тис. (+41,9%). У 2019 р. показники міграційного руху скоротилися і становили: прибулих – 576,0 тис. осіб (–8,5%), вибулих 554,5 тис. осіб (–9,2%)⁷⁷. Протягом січня–листопада 2020 р. до України прибуло 399,9 тис. осіб, а вибуло 392,1 тис.⁷⁸

⁷⁵ Статистичний щорічник України за 2019 рік. С. 45 (дата звернення: 20.01.2021).

⁷⁶ Там само. С. 40.

⁷⁷ Міграційний рух населення за типом місцевості у 2002–2019 роках. Населення та міграція.

Різке зниження міграційних показників у 2016 р. імовірно було зумовлено змінами порядку їх обліку. Весь розглядуваний період міграційний приріст мав додатний характер.

Слід також проаналізувати параметри інших міграційних потоків, які не повністю відображаються державною статистикою міграції. Насамперед це внутрішньо переміщені особи з території окремих районів Донецької та Луганської областей. Станом на 28.12.2020 за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 459 131 переселенець з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим⁷⁹.

Також значна кількість громадян України виїхали на заробітки в інші країни. За оцінками Уряду, починаючи з 2010 р., з країни виїхало та не повернулося близько 4 млн осіб, тобто майже 10% населення. Збільшується кількість трудових мігрантів, які виїжджають до країн Європи і зменшується чисельність тих, хто приїздить в Росію⁸⁰. Зростає чисельність мігрантів, які не повертаються в Україну.

За результатами щорічного моніторингового опитування населення країни, яке проводиться Інститутом соціології НАН України спільно з центром «Социс» (вибірка: 1800 респондентів, які представляють всі області України віком від 18 років), показники здійснення нашими громадянами трудової міграції в інші країни доволі значні. Під час опитування, проведеного у 2020 р., майже 30% респондентів заявили, що вони або хтось із членів їхніх сімей мають досвід тимчасової роботи за кордоном; 12% підтвердили, що збираються поїхати за кордон на тимчасові заробітки.

Велика кількість внутрішньо переміщених осіб негативно впливає на соціально-економічну та кримінальну ситуацію в країні. На тлі послаблення соціальних зв'язків, зниження рівня матеріального забезпечення та погіршення побутових умов збільшується ймовірність вчинення кримінальних правопорушень як самими внутрішніми мігрантами, так і стосовно них.

Масовий виїзд українців на роботу в сусідні країни в короткостроковому аспекті позитивне явище, оскільки дозволяє підтримувати прийнятний рівень добробуту частині населення, сприяє надходженню в Україну значних валютних коштів, укріпленню курсу гривні. Але в перспективі трудова міграція з країни призведе до погіршення економічної, демографічної і соціальної ситуації в Україні.

Наявність значної кількості трудових мігрантів неоднозначно впливає на стан кримінальних правопорушень в країні. З одного боку, виїзд з країни великої

Демографічна та соціальна статистика. Статистична інформація. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/9zrC5f> (дата звернення: 01.02.2021).

⁷⁸ Кількість прибулих, вибулих по регіонах у січні – листопаді 2020 року. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2021).

⁷⁹ Обліковано 1 459 131 внутрішньо переміщену особу. 28 грудня 2020 року. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19525.html> (дата звернення: 09.01.2021).

⁸⁰ Майже 10% населення: В уряді підраховали, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття. Сайт каналу «Громадське телебачення». URL: <https://is.gd/MahNA2> (дата звернення: 14.12.2019).

кількості молоді об'єктивно призводить до скорочення чисельності груп населення, які виявляють підвищену кримінальну активність, тобто антикриміногенний вплив цього чинника беззаперечний; з другого боку – тривала відсутність одного або обох батьків у сім'ях веде до суттєвого послаблення їх виховного впливу на дітей, що може через кілька років негативно позначитися на їх поведінці.

1.5. Соціально–психологічні фактори

Оцінка стану справ і рівень задоволення населення своїм становищем в суспільстві

Останніми роками серед населення переважають негативні оцінки стану справ в країні. За даними щорічного моніторингового опитування населення країни, яке проводиться Інститутом соціології НАН України спільно з центром «Социс», у 2012 р. економічну ситуацію в Україні оцінювали як погану або переважно погану 83,3%, у 2014 та 2016 рр. частка таких осіб становила майже 90%, у 2018 р. вона знизилася до 82,1%, а у 2019 р. – до 68,2%⁸¹. Натомість у 2020 р. цей показник знову зріс і дорівнював 75,8%.

У процесі цього ж дослідження визначалася оцінка населенням політичної ситуації в країні. Упродовж 2013–2019 рр. більшість опитаних обирали для її характеристики негативні ознаки. У 2013 р. визначали політичну ситуацію як напружену 58,4% опитаних, у наступному році таку характеристику обирали 40,8%, а у подальші роки відсоток осіб, які давали таку оцінку, постійно зростав і дорівнював у 2019 р. 60,4%, а у 2020 р. – 61,7%. Частка респондентів, які оцінювали політичну ситуацію як критичну, вибухонебезпечну впродовж вказаного періоду, суттєво коливалася. У 2013 р. такої оцінки дотримувалися 19,3% опитаних. У наступні два роки їх частка суттєво зросла і становила 55,4% та 47,9% відповідно, в подальшому поступово знижувалася і склала у 2019 р. 13,5%⁸², а у 2020 р. збільшилася до 18,6%.

Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова 04.12.–09.12.2020 (вибірка 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей), показало, що абсолютна більшість (71%) громадян вважали, що у 2020 р. ситуація в країні в цілому погіршилася, лише 3% вказали, що вона покращилася, а 20% – що вона не змінилася. Громадяни оцінили економічне становище країни у 2020 р. в середньому 2,0 балами за 5-бальною шкалою (у 2019 р. ця оцінка дорівнювала 2,5 бала), а рівень добробуту власної родини – 2,4 балами (у 2019 р. — 2,8 бала).

Респонденти відмічали погіршення ситуації в таких сферах, як: рівень цін і тарифів (81%), економічне становище країни (76%), рівень стабільності (74%), охорона здоров'я (72%), упевненість громадян у завтрашньому дні (69%), рівень добробуту їхньої родини (64%), ставлення громадян до влади (64%), соціальний захист (57%), ставлення влади до громадян (56%), оплата праці (56%), освіта

⁸¹ Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 6 (20) / За ред. В. Ворони, М. Шульги. Київ: Інститут соц. НАН України, 2019. 517 с. URL: <https://is.gd/InbNXM> (дата звернення: 01.12.2020).

⁸² Там само. С. 425.

(51%), пенсійне забезпечення (50%), ситуація зі злочинністю (49%), дотримання законності державними службовцями (46%)⁸³.

Згідно з даними щорічного моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України та центру «Социс» за 2014–2019 рр. більшість опитаних були скоріше незадоволені своїм становищем в суспільстві. У 2014 р. на фоні посилення сподівань на позитивні зміни у країні після Революції Гідності їх частка зменшилася до 42,2%. Натомість уже наступного року цей показник збільшився до 53,1%, продовжив зростати ще впродовж двох років і у 2017 р. дорівнював 55,6%. У 2018 р. відсоток осіб, незадоволених своїм становищем у суспільстві, зменшився до 45,5%. У 2019 р. відмічаються більш позитивні настрої громадян, а відсоток осіб, незадоволених своїм суспільним становищем, зменшився до 37,7%. Частка осіб, які були скоріше задоволені своїм становищем у суспільстві, у 2014 р. збільшилася до 23,4%, в наступні роки перебувала приблизно на цьому самому рівні, у 2017 р. дорівнювала 24,2%, а у 2018 р. – 27,1%. У 2019 р. відмічається приріст задоволених своїм становищем у суспільстві громадян України до 34,7%⁸⁴. Цікаво, що показник задоволених та не задоволених громадян у 2019 р. майже зрівнявся, що вперше відмічається за всі роки незалежності України. У 2020 р. частка осіб, які були скоріше незадоволені своїм становищем у суспільстві, знову збільшилася і становила 38,6%, а тих, хто був скоріше задоволений, зменшилася до 23,7%. При цьому традиційно великим був відсоток осіб, які не змогли відповісти на це запитання (37,6%).

Відсоток серед населення осіб, які скоріше не задоволені своїм становищем в суспільстві, впродовж 2014-2018 рр. був дуже значним. У 2019 р. відбулися позитивні зміни у настроях громадян, і частки задоволених та не задоволених різнилися несуттєво, а у 2020 р. відсоток осіб, незадоволених своїм становищем у суспільстві знову виріс, що відбулося на тлі поширення коронавірусної хвороби, введення карантинних обмежень та зниження економічної активності населення.

Стан незадоволеності може стимулювати частину осіб, які його відчують, до дій щодо зміни свого становища в суспільстві, які можуть носити як правомірний, так і неправомірний характер.

Характер сподівань населення на майбутнє

Як свідчать результати дослідження Центру Разумкова, проведеного 04.12.–09.12.2020, рівень оптимізму українців за останній рік знизився. Більше половини (51%) респондентів вважають, що Україна зможе подолати проблеми лише у більш віддаленій перспективі, 18% – що вона взагалі не здатна подолати наявні проблеми і 19%, що подолає проблеми найближчими роками (решта – не визначилися). Наприкінці 2019 р. відповідні показники становили 50%, 11% та 28%.

⁸³ Україна-2020: невіправдані очікування, неочікувані виклики. Підсумки року у дзеркалі громадської думки (грудень 2020 р.). 16.12.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://is.gd/Vgq8jp> (дата звернення: 04.01.2021).

⁸⁴ Там само. С. 468.

Водночас на запитання щодо загального настрою у 2021 р. 74% опитаних заявили, що дивляться на 2021 рік з оптимізмом, 18% – з песимізмом і 8% – не змогли відповісти. Такий розподіл відповідей на це запитання свідчить, що більшості громадян притаманне загальне оптимістичне ставлення до життя⁸⁵.

У процесі дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Льва Кучерива спільно з Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) 05.12.–13.12.2020 (вибірка 2004 респондента, які представляють населення всіх регіонів України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей віком від 18 років), з'ясувалися сподівання громадян на 2021 рік щодо вирішення конкретних проблем. Тут переважали песимістичні очікування. Так, частка респондентів, які вважають, що скоріше не відбудеться зростання добробуту людей, становить 82,0%; зниження цін і тарифів – 90%; зміцнення та стабільність гривні – 75%; встановлення миру на Донбасі – 69%; покарання корупціонерів, зменшення корупції – 85%; встановлення справедливого правосуддя – 83%, зниження рівня злочинності – 82%. Майже порівну розділилися думки щодо подолання епідемії коронавірусу – 46% вважають, що не відбудеться, 45% – що відбудеться⁸⁶.

Показники соціально-психологічних чинників в країні в цілому виглядають несприятливо. Більшість населення оцінює сучасну ситуацію в багатьох сферах життєдіяльності країни як несприятливу і не сподівається на її покращання найближчими роками, не вірить у можливість вирішення у наступного року найбільш актуальних суспільних проблем. При цьому більшість громадян зберігає загальний оптимістичний життєвий настрій.

1.6. Кримінально-ситуаційні фактори

Поширеність у країні, регіонах предметів, наявність яких створює сприятливі умови для вчинення злочинів більшого ступеня тяжкості (зброя, вибухівка, наркотичні засоби)

Тривале ведення масштабних бойових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей є одним із суттєвих факторів, що зумовив значне розповсюдження зброї та вибухівки в країні, що призводить до численних випадків їх незаконного накопичення, зберігання, використання під час вчинення злочинів, особистих конфліктів тощо, а також необережного поводження зі зброєю або вибухівкою, яке тягне спричинення шкоди життю та здоров'ю людей.

Найбільш характерними такими випадками є:

10.01.2021 у Кам'янському Дніпропетровській області двоє дітей (14-річний і 6-річний хлопчики) отримали травми рук, живота та обличчя внаслідок вибуху

⁸⁵ Україна-2020: невинуваті очікування, неочікувані виклики. Підсумки року у дзеркалі громадської думки (грудень 2020 р.). 16.12.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://is.gd/Vgq8jr> (дата звернення: 04.01.2021).

⁸⁶ Що пережили Україна та світ у 2020 році й чого нам чекати 2021-го: політичні й економічні прогнози. Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Льва Кучерива. 21.12.2020. URL: <https://is.gd/GDfVZL> (дата звернення: 28.12.2020).

запалу від ручної гранати. Відкрито кримінальне провадження за двома статтями КК України: ч. 1 ст. 263 (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) та ч. 1 ст. 166 (злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною)⁸⁷;

09.04.2020 військовослужбовець, який проходив службу у військовій частині, що дислокованій у Києві, намагався збути 6 гранат та 293 патрони, але був затриманий правоохоронцями. Попередньо він уже збув 5 бойових гранат із запалами під контролем правоохоронних органів⁸⁸;

14.06.2020 в с. Дачне Біляївського району Одеської області місцеві жителі принесли додому кілька гранат РГД-5, знайдених у місцевому кар'єрі, і почали їх розбирати. Унаслідок вибуху однієї з гранат троє чоловіків і дві жінки, які перебували на подвір'ї отримали поранення⁸⁹.

19.06.2020 на подвір'ї приватного будинку у Борисполі двоє приятелів-заробітчаних напідпитку роздивлялися гранату, яку знайшов один із них. У результаті вибуху один з них загинув, а другий був поранений⁹⁰;

31.08.2020 у нежитловому приміщенні Люботина Харківської області правоохоронці виявили великий склад зброї та боєприпасів вагою близько 3 т, зокрема 50 ручних протитанкових гранатометів, 200 пострілів до РПГ, понад 470 бойових гранат різних типів, 500 запалів до гранат, 550 гранатометних пострілів, 2 мінометні міни, 4 протипіхотні міни, 3 кг тротилу та 60 тис. патронів різного калібру⁹¹;

27.11.2020 Служба безпеки України виявила у підвальних приміщеннях президії Національної академії аграрних наук України (Печерський район Києва) схованку, з якої вилучили 4 РПГ, 2 автомати, майже 40 гранат РГД-5 та Ф-1, кілька пістолетів, 2 артилерійських снаряди та велику кількість набоїв до автоматичної зброї⁹².

Поширення найбільш суспільно небезпечних форм злочинної поведінки, способів вчинення злочинів

У країні достатньо поширеними є тяжкі корисливо-насильницькі посягання, бандитські напади, які викликають значний резонанс у суспільстві та посилюють у громадян страх перед кримінальними правопорушеннями, відчуття незахищеності від них. Серед таких випадків, які відбулися у 2020 р., можна вказати такі:

⁸⁷ У Дніпропетровській області від вибуху запалу гранати постраждали діти. Слово і Діло. Аналітичний портал. URL: <https://is.gd/sdbkgJ> (дата звернення: 03.02.2021).

⁸⁸ Військовослужбовцю, затриманому в Києві під час збуту боєприпасів, обрано запобіжний захід. 12.04.2020. Інформаційне агентство «Українські національні новини (UNN)». URL: <https://bit.ly/3yUGsTf> (дата звернення: 06.06.2020).

⁸⁹ Поліцейські встановлюють обставини вибуху в Біляївському районі, в результаті якого постраждало п'ятеро людей. 14.06.2020. Новини. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://is.gd/aWCajM> (дата звернення: 20.06.2020).

⁹⁰ На Київщині стався вибух гранати: є загиблі – подробиці. 19.06.2020. Інформаційний портал «СтопКор». URL: <https://is.gd/2Fq4aP> (дата звернення: 20.06.2020).

⁹¹ На Харківщині виявили масштабний склад зброї та боєприпасів (відео). Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://is.gd/UW7jon> (дата звернення: 15.09.2020).

⁹² В будівлі президії НААНУ в центрі Києва виявили склад зброї. 27.11.2020. Сайт інформаційної компанії «ПроАгро Груп». URL: <https://bit.ly/2TCIG9R> (дата звернення: 15.12.2020).

28.04.2020 правоохоронці затримали банду із трьох чоловіків, які підозрюються у скоєнні розбійного нападу на родину фермера на Сквирщині та низки крадіжок грошей з сейфів підприємців. Під час обшуків за місцем мешкання нападників працівники поліції виявили та вилучили вогнепальну незареєстровану зброю, набої, ножі, маски, перуки, радіостанції, біноклі, інші знаряддя вчинення злочинів та речові докази, різні номерні автомобільні знаки, два автомобілі⁹³;

27.10.2020 оперативники Управління карного розшуку разом із працівниками Казанківського відділення поліції ГУНП в Миколаївській області за силової підтримки спецпризначенців КОРД затримали учасників низки розбійних нападів на території Миколаївської та Дніпропетровської областей. Двоє зловмисників, мешканці смт Казанка та Кіровоградської області віком від 30 до 35 років уже мали кримінальний досвід та раніше відбували покарання за вчинення розбоїв. Злочинці лише на території Миколаївщини причетні до кількох розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням сили. Під час затримання у одного із них поліцейські вилучили гранату РГО, а під час обшуків – зброю та грошові кошти. Тривають розслідування кримінальних проваджень за ч. 4 ст. 187 КК України (розбій) та за незаконне зберігання гранати (ч. 1 ст. 263 ККУ)⁹⁴;

07.11.2020 поліцейськими Києво-Святошинського відділу поліції, Управління карного розшуку Київської області за силової підтримки спецпризначенців затримано на території області групу зловмисників, які викрали приватного підприємця та вимагали надуманий борг на суму 2 млн дол. США. Викрадачами виявилися четверо громадян Казахстану та двоє мешканців Київщини (чоловіки 29-и та 49-и років). Під час проведення обшуків за місцями їхнього проживання працівники поліції виявили та вилучили велику кількість зброї різної модифікації, боеприпаси, касети, ножі, балаклави, рації, перуки, рукавички, мобільні телефони, банківські картки, наркотики та гроші. Також вилучено автівки, на яких пересувались зловмисники. За фактом викрадення людини та розбійного нападу слідчі Києво-Святошинського відділу поліції відкрили кримінальні провадження за ч. 2 ст. 146 та ч. 4 ст. 187 КК України⁹⁵;

26.11.2020 оперативники Управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області та слідчі обласного управління поліції спільно із працівниками Дніпропетровської обласної прокуратури за силової підтримки спецпризначенців полку поліції особливого призначення затримали лідера та членів злочинної організації за підозрою у скоєнні серії злочинів. Учасники злочинної організації «спеціалізувалися» на рейдерських захопленнях і

⁹³ На Київщині затримали озброєну банду, яка підозрюється у серії тяжких злочинів. Інформаційне агентство «Українські національні новини (UNN)». URL: <https://is.gd/tJv2B> (дата звернення: 03.06.2020).

⁹⁴ Групу розбійників, підозрюваних у серії нападів на території двох областей, затримали миколаївські поліцейські. Офіційний сайт Національної поліції. 28.10.2020. URL: <https://bit.ly/2Twj5iJ> (дата звернення: 02.12.2020).

⁹⁵ Поліція Київщини затримала озброєних нападників, які викрали приватного підприємця та вимагали надуманий борг у 2 мільйони доларів. Офіційний сайт Національної поліції. 07.11.2020. URL: <https://is.gd/S0xZML> (дата звернення: 02.12.2020).

виконанні злочинів на замовлення. До її складу входили сім осіб – члени громадської організації та колишній працівник правоохоронного органу, а її лідер входить до складу громадської ради при місцевому органі державної виконавчої влади. У помешканнях зловмисників та в їхніх автомобілях вилучили холодну та вогнепальну зброю, набойі різного калібру, «чорнові» записи, спецзасоби зв'язку, гроші. Учасникам злочинної організації повідомлено про підозру за ч. 1 ст. 255, ч. 1 ст. 255-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 та ч. 2 ст. 121 КК України⁹⁶;

27.11.2020 у Миколаєві правоохоронці затримали групу таксистів, які займалися збройними нападами та викраденнями людей. Одночасно поліцейські провели сім обшуків, під час яких вилучили у підозрюваних зброю, автомобілі, психотропні речовини, кошти та інші речові докази. У результаті проведених слідчо-оперативних заходів поліцейські встановили, що зловмисники – жителі обласного центру, таксисти, у віці від 21-го до 30-ти років. Один з них раніше притягувався до кримінальної відповідальності за хуліганство. Дії зловмисників кваліфікуються за низкою статей Кримінального кодексу України, в тому числі про незаконне позбавлення волі або викрадення людини, розбій, вимагання, незаконне поводження зі зброєю (ч. 2 ст. 146, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 1 ст. 263 КК України)⁹⁷.

Надзвичайні події з тяжкими наслідками

Останніми роками в Україні частіше трапляються надзвичайні події, насамперед пожежі, які спричиняють загибель людей, знищення лісних масивів, будівель і майна, потребують значних людських і матеріальних ресурсів для їх ліквідації. Найбільш резонансними прикладами таких подій у 2020 р. є такі:

04.04.–03.05.2020 сталася масштабна пожежа у Чорнобильській зоні на території Київської та Житомирської областей. Лісову пожежу в Чорнобильській зоні, яка почалася 04.04.2020, вдалося загасити через 10 днів, але 16.04.2020 через сильний вітер знову виник відкритий вогонь. До гасіння було залучено понад 500 осіб та більше 120 одиниць техніки. Пожежа завдала шкоди фауні й флорі, погіршила екологічну ситуацію. Вогнем знищено частину лісів, 12 віддалених сіл, цвинтарі. Загалом від пожеж постраждало близько 5% заповідної території, 11,5 тис. га у південно-західній частині Чорнобильського заповідника. Унаслідок пожежі спостерігалось забруднення повітря у Києві, Черкаській, Полтавській та Дніпровській областях⁹⁸;

06.07.2020 у Новоайдарському районі Луганської області виникла лісова пожежа на площі близько 50 га. Ранком 7 липня пожежу локалізували. Проте вогонь поширився на с. Смолянинове й лісництво біля Капітанова. Унаслідок

⁹⁶ На Дніпропетровщині поліцейські провели спецоперацію з ліквідації діяльності злочинної організації. Офіційний сайт Національної поліції від 27.11.2020. URL: <https://is.gd/QzB0DG> (дата звернення: 02.12.2020).

⁹⁷ За озброєні напади та викрадення людей: у Миколаєві затримали банду таксистів. Главком: вебсайт від 27.11.2020. URL: <https://is.gd/НасО5G> (дата звернення: 02.12.2020).

⁹⁸ Лісові пожежі в Чорнобильській зоні. Вікіпедія. URL: <https://is.gd/yz8V6w> (дата звернення: 03.02.2021).

пожежі загинуло 6 осіб, госпіталізовано – 28 осіб, із них 17 дітей. Вогонь знищив 22 будинки та 47 господарських приміщень у с. Смоляніново⁹⁹.

Серйозність проблеми підтверджується і надзвичайними подіями, які сталися на початку 2021 р. Так, 17.01.2021 на вул. Посмітного 10/12 в Одесі сталася пожежа у хостелі, внаслідок якої загинуло двоє людей, а ще двох направили до лікарні. Напередодні пожежі у приміщенні ремонтували проводку, до цього там періодично були проблеми зі світлом. Поліція відкрила за цим фактом кримінальне провадження за ст. 270 КК України (порушення правил пожежної безпеки)¹⁰⁰.

21.01.2021 у Харкові на вул. Нижня Гіївська, 150-Б, у двоповерховому житловому будинку, переобладнаному під будинок для літніх людей «Золотий час», виникла пожежа на другому поверсі. На місці пожежі виявлено тіла 15 людей віком від 57 до 81 років. 9 осіб врятовано, з них 5 – госпіталізовано до лікарень¹⁰¹. У будинку перебувало 27–28 літніх людей, а також 4 особи обслуговуючого персоналу.¹⁰² Управління Національної поліції в Харківській області відкрило кримінальне провадження через зазначену пожежу за ч.2 ст. 270 КК України (порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, що спричинило загибель людей, майнову шкоду в особливо великому розмірі або інші тяжкі наслідки)¹⁰³. Голова Національної поліції України Ігор Клименко зазначив, що на будинок, де сталася пожежа, немає жодних офіційних документів, які б підтверджували його діяльність як хостелу чи будинку для літніх людей. Нині поліція перевіряє всіх осіб, які можуть бути причетні до трагедії¹⁰⁴.

03.02.2021 у Запоріжжі сталася пожежа в обласній інфекційній лікарні в одній з палат відділення реанімації, внаслідок якої загинули лікарка та 3 пацієнти, 8 людей було врятовано і перевезено до інших лікарень¹⁰⁵.

Такі події з тяжкими наслідками періодично трапляються і завдають значної шкоди громадянам і державі. Такі факти сприяють поширенню серед населення уявлення про нездатність державних органів створити умови для

⁹⁹ Внаслідок лісових пожеж на Луганщині у лікарню потрапили 17 дітей. Сайт Інтернет-видання «Українська правда». URL: <https://bit.ly/3g8CzBU> (дата звернення: 09.07.2020).

¹⁰⁰ М. Одеса: ліквідовано пожежу третього поверху та даху триповерхового житлового будинку. Надзвичайні події. Офіційний сайт Державної служби з надзвичайних ситуацій. URL: <https://is.gd/iOnqu6> (дата звернення: 04.02.2021).; Смертельна пожежа в одеському готелі: поліція розглядає дві версії займання. Сайт телеканалу «Громадське». URL: <https://is.gd/SHSKCi> (дата звернення: 04.02.2021).

¹⁰¹ М. Харків: ліквідовано пожежу у двоповерховому житловому будинку на вул. Нижня Гіївська (ВІДЕО). Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://is.gd/bHSQKc> (дата звернення: 03.02.2021).

¹⁰² Пожежа в будинку для літніх людей в Харкові: деталі й версії. Радіо свобода: вебсайт. URL: <https://is.gd/P0cZZp> (дата звернення 03.02.2021).

¹⁰³ Поліція Харкова відкрила провадження через пожежу, в якій загинули 15 людей. Радіо свобода: вебсайт. URL: <https://is.gd/06fJx> (дата звернення: 03.02.2021).

¹⁰⁴ Пожежа в будинку для літніх людей в Харкові: деталі й версії. Радіо свобода: вебсайт. URL: <https://is.gd/P0cZZp> (дата звернення 03.02.2021).

¹⁰⁵ Пожежа в запорізькій лікарні: трагедія сталася в реанімації COVID-відділення. 04.02.2021. Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://is.gd/kG8Bp> (дата звернення: 04.02.2021).

безпечного життя людей в країні, про деградацію системи державного управління та контролю в країні.

Заходи запобігання пожежам, які вживаються на тепер, недостатні. Існує нагальна потреба розроблення нової системи забезпечення техногенної та екологічної безпеки громадян, запобігання надзвичайним подіям.

1.7. Фактори правоохоронної діяльності

Стан роботи по розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень

Показники, які характеризують діяльність щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень дещо зменшилися. Чисельність кримінальних правопорушень, облікованих у звітному періоді, в процесі провадження за якими особі повідомлено про підозру, становила 167 098, що менше, ніж у минулому році на 2,7% (2017 р.: +24,5%; 2018 р.: -3,3%; 2019 р.: -10,5%). Проте частка діянь, за якими особі було повідомлено про підозру, серед загальної кількості посягань, облікованих упродовж аналізованого періоду, збільшилася до 46,3% (2017 р.: 37,9%; 2018 р.: 39,4%; 2019 р.: 38,7%).

Також на 4,2% зменшилася кількість кримінальних правопорушень з усіх облікованих у звітному періоді, провадження за якими закінчено розслідуванням (скеровано до суду та закрито за п. 5 і п. 7 ст. 284 КПК України). У 2020 р. вона дорівнювала 152 953 (2017 р.: +27,0%; 2018 р.: -2,2%; 2019 р.: -10,8%). Відсоток таких діянь серед всіх облікованих у звітному році збільшився до 42,4% (2017 р.: 34,9%; 2018 р.: 36,7%; 2019 р.: 35,9%).

Слід звернути увагу на той факт, що рівні розкриття окремих видів кримінальних правопорушень суттєво різняться. Так, значним у 2020 р. був відсоток розслідуваних посягань на життя та здоров'я особи: очевидних умисних вбивств – 67% (2017 р.: 64%; 2018 р.: 65%; 2019 р.: 63%); умисних тяжких тілесних ушкоджень – 80% (2017 р.: 72%; 2018 р.: 76%; 2019 р.: 77%); у тому числі тих, що спричинили смерть потерпілого – 77% (2017 р.: 72%; 2018 р.: 77%; 2019 р.: 79%); умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень – 50% (2017 р.: 54%; 2018 р.: 55%; 2019 р.: 56%); випадків домашнього насильства – 82%; зґвалтувань – 77% (2017 р.: 80%; 2018 р.: 76%; 2019 р.: 65%). Проте низькою була частка розкритих кримінальних правопорушень проти власності: крадіжок – 41% (2017 р.: 31%; 2018 р.: 34%; 2019 р.: 34%); у тому числі з квартир – 30% (2017 р.: 22%; 2018 р.: 22%; 2019 р.: 21%); грабежів – 58% (2017 р.: 35%; 2018 р.: 40%; 2019 р.: 46%); розбійних нападів – 63% (2017 р.: 48%; 2018 р.: 52%; 2019 р.: 55%); шахрайських діянь – 27% (2017 р.: 24%; 2018 р.: 22%; 2019 р.: 22%); випадків незаконного заволодіння транспортом – 41% (2017 р.: 26%; 2018 р.: 30%; 2019 р.: 32%).

Слід відмітити продовження тенденції зменшення кількості кримінальних правопорушень, щодо яких остаточне рішення не прийнято. Упродовж 2020 р. вона становила 204 754, що нижче за показник попереднього року на 27,2% (2017 р.: -24,2%; 2018 р.: -9,6%; 2019 р.: -7,4%). Частка таких посягань серед усіх

зареєстрованих у звітному році знизилася та становила 26,1% (2017 р.: 32,0%; 2018 р.: 33,2%; 2019 р.: 33,4%).

За аналізований період виявлено 102 007 осіб, які вчинили кримінальні діяння у звітному періоді, що менше, ніж у попередньому році на 7,1% (2017 р.: +18,8%; 2018 р.: -0,7%; 2019 р.: -6,2%).

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

2.1. Заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події

Упродовж розглядуваного періоду загальна кількість заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до органів поліції і були зареєстровані в журналі єдиного обліку (ЄО)¹⁰⁶ (далі – заяви та повідомлення) переважно зростала. Як видно з рисунку 1, у 2014 р. цей показник зменшився на 8,2% до 4 288 336, у 2015–2018 рр. зріс до 7 303 120 (+70,3% до рівня 2014 р.), а в останні два роки змінювався несуттєво (–1,2% та +2,3% відповідно) й у 2020 р. дорівнював 7 381 550.

У 2020 р. зростання розглядуваного показника мало місце майже в усіх регіонах країни крім Києва (–13,%), Сумської (–9,5%) та Харківської (–1,0%) областей. Найбільш суттєвим воно було в Тернопільській (+25,6%), Луганській (+24,2%), Івано-Франківській (+13,0%); Київській (+12,8%), Рівненській (+11,6%) та Чернівецькій (+10,9%) областях.

Рис. 1. Заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події

Масив заяв і повідомлень включає дві великі групи: ті, в яких ідеться *про діяння з ознаками кримінального правопорушення*, та ті, в яких зазначається *про діяння без цих ознак*. Абсолютні та відносні показники цих двох груп заяв і повідомлень дуже суттєво відрізнялися.

¹⁰⁶ Тут аналізуються дані про реєстрацію та розгляд заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до органів поліції, отримані з відомчих статистичних звітів МВС за вказані роки (форма 1-ЄО).

Чисельність заяв і повідомлень про діяння з ознаками кримінального правопорушення зменшилася з 1 491 199 у 2013 р. до 1 080 804 (-27,5%) у 2014 р., у наступні два роки зросла незначним чином (+1,0% та +2,9%) до 1 123 344, а в подальшому спостерігалось її постійне зниження, в результаті якого у 2020 р. зафіксовано 760 717 заяв та повідомлень з ознаками кримінального правопорушення, що менше показника попереднього року на 7,6%, а показника 2013 р. – майже у 2 рази.

Динаміка кількості заяв та повідомлень без ознак кримінального діяння мала суттєві відмінності. У 2013 р. вона дорівнювала 3 181 986. Протягом розглядуваного періоду цей показник практично постійно зростав, особливо суттєво у 2015 р. (+15,8%) та 2016 р. (+36,9%). І як наслідок у 2020 р. чисельність таких заяв складала 6 620 833, що більше, ніж у 2013 р. у 2,1 рази.

Відповідно до такої динаміки істотно змінилися частки заяв та повідомлень зазначених груп серед усіх заяв та повідомлень. Частка заяв і повідомлень про діяння з ознаками кримінального правопорушення скоротилася з 31,9% у 2013 р. до 10,3% у 2020 р. Відповідно відсоток заяв і повідомлень про діяння без таких ознак збільшився за ці роки з 68,1% до 89,7%.

Майже по 100% заяв і повідомлень про діяння з ознаками кримінального правопорушення було прийнято рішення, в абсолютній більшості випадків – про реєстрацію діяння в ЄРДР. Проте варто зазначити, що частка таких заяв та повідомлень упродовж аналізованого періоду зменшилася з 91,5% до 81,7%. Водночас з 8% до 17,9% збільшився відсоток рішень про приєднання до іншого ЄРДР.

За розглядуваний період у середньому 97,3% заяв та повідомлень про діяння без ознак кримінального правопорушення розглядалися у порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян». Показники за окремі роки були близькі до середнього, а у 2020 р. частка таких заяв і повідомлень дорівнювала 97,1%.

Тенденція до помітного зростання кількості заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, яка мала місце у 2015–2018 рр., припинилася й у 2019 р. і 2020 р. Їх чисельність перебувала практично на одному рівні. Слід відмітити, що у 2020 р. не відбулося очікуваного зменшення цього показника через пандемію коронавірусу та пов'язаних з нею карантинних обмежень. Їх чисельність порівно з попереднім роком навіть трохи збільшилася.

Уже четвертий рік поспіль зменшується кількість заяв та повідомлень про діяння з ознаками кримінального правопорушення, що обумовлює аналогічну тенденцію динаміки чисельності облікованих кримінальних правопорушень. Із 2013 р. спостерігається протилежна тенденція постійного зростання (виключення – 2019 р.) кількості заяв та повідомлень про події без ознак кримінального правопорушення. В результаті таких динамічних процесів у 2020 р. частка заяв і повідомлень про діяння з ознаками кримінального правопорушення серед всіх заяв та повідомлень, які надійшли до органів поліції, зменшилася порівняно з показником 2013 р. у 3 рази і становила 10,3%, а частка заяв і повідомлень про некримінальні події зросла за цей період з 68,1% до 89,7%. Майже

всі заяви і повідомлення другого виду розглядалися в порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян».

2.2. Діяння з ознаками кримінального правопорушення, зареєстровані в ЄДР, обліковані кримінальні правопорушення

Для загальної кількості діянь з ознаками кримінального правопорушення, зареєстрованих в ЄДР, характерною була тенденція до зменшення. Після того, як у 2013 р. було зафіксовано найбільша кількість таких діянь за аналізований період – 1 553 056, у наступному році відбулося їх суттєве скорочення до 1 137 436 (–26,8%). У 2015–2016 рр. їх кількість змінювалася незначним чином, а за останні чотири роки скоротилася до 784 096 у 2020 р., що на 6,7% менше показника 2019 р. і у 2 рази менше, ніж на початку аналізованого періоду (рис.2).

Під час кримінальних проваджень ці діяння розділяються на дві групи: **обліковані кримінальні правопорушення** та **діяння, провадження за якими закрито за реабілітуючими обставинами**.

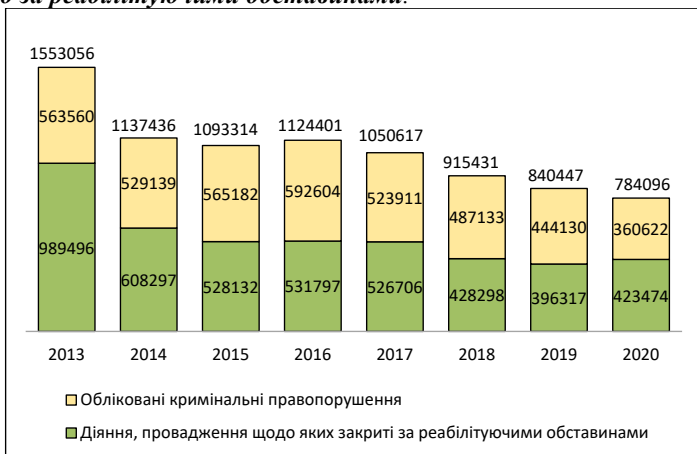

Рис. 2. Діяння, зареєстровані у ЄДР, у тому числі обліковані кримінальні правопорушення та діяння, закриті за реабілітуючими обставинами

Упродовж розглядуваного періоду мало місце помітне зменшення чисельності діянь, провадження щодо яких закрито за реабілітуючими обставинами. У 2013 р. було зареєстровано 989 496 таких фактів, у наступному році їх кількість зменшилася на 38,5% до 608 297, а у 2015 р. ще на 13,2% і становила 528 132. У 2016–2017 рр. цей показник істотно не змінювався, у наступні 2 роки зменшився до 396 317, а в останньому році періоду аналізу трохи збільшився і дорівнював 423 474, що на 6,9% вище показника 2019 р. і у 2,3 рази менше, ніж у 2013 р.

Динаміка чисельності облікованих кримінальних правопорушень була дещо іншою, зокрема цей показник не зазнавав таких значних коливань. У 2013 р.,

коли вперше здійснювався їх облік на основі нової нормативної бази, було обліковано 563 560 таких діянь. У 2014 р. цей показник знизився на 6,1% і становив 529 139, а у наступні два роки зріс на 6,8% і 4,9% та у 2016 р. дорівнював 592 604 (найвищий показник за розглядуваний період). У 2017–2020 рр. мало місце скорочення чисельності облікованих злочинів, особливо суттєве в останньому році аналітичного періоду (–11,6%; –7,0%; –8,8% та –18,8% відповідно), в результаті якого у 2020 р. їх кількість дорівнювала 360 622, що на 39,1% менше за показник 2016 р.

За ці роки змінилося співвідношення відсоткових показників розглядуваних груп діянь. У перший рік введення обліку за новим порядком діяння, провадження за якими закрито за реабілітуючими обставинами, складала 63,7% від усіх діянь з ознаками кримінальних правопорушень, зареєстрованих в ЄРДР, а на обліковані кримінальні правопорушення відповідно становили 36,3%. У наступні роки працівники поліції набули досвіду здійснення реєстрації та обліку діянь з ознаками кримінальних правопорушень за нових умов, і частки обох груп діянь коливалися близько 50% з переважанням то однієї, то іншої групи. У 2020 р. відсоток діянь, закритих за реабілітуючими обставинами, становив 54,0%, а облікованих кримінальних правопорушень – 46,0%.

Також необхідно зазначити, що згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»¹⁰⁷ у 2020 р. кримінальні правопорушення почали розподіляти на злочини та кримінальні проступки. Таким чином, в останньому році періоду, що аналізується, серед усіх кримінальних правопорушень **злочини** склали 262 339 (72,7%), а **кримінальні проступки** – 98 283 (27,3%).

У 2020 р. продовжилася тенденція до зменшення чисельності діянь з ознаками кримінальних правопорушень, зареєстрованих в ЄРДР, та облікованих кримінальних правопорушень, що триває з 2017 р. Вона зумовлена низкою чинників, а саме: процесом постійного підвищення рівня контролю за поведінкою громадян у громадських місцях і за місцем їх проживання та захисту потенційних об'єктів кримінальних посягань (сек'ютеризацією); скороченням у країні кількості осіб, які належать до найбільш криміногенних вікових груп, виїздом частини молоді на постійне проживання або на заробітки за кордон; поширенням різних форм нелегальної економічної діяльності, до якої залучається певна кількість осіб, схильних до протиправної поведінки; проведенням політики послаблення, гуманізації реакції суспільства на кримінальні прояви, що проявляється як у пом'якшенні карального впливу на правопорушників, так і у практиці обмеження реєстрації таких посягань.

¹⁰⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://is.gd/hsCqhL> (дата звернення: 05.02.2021).

Перервалася трирічна тенденція до зменшення чисельності діянь з ознаками кримінальних правопорушень, інформація про які була внесена до ЄРДР, провадження за якими було закрито за реабілітуючими обставинами. У 2020 р. цей показник збільшився і становив 54% від всіх таких діянь, частка облікованих кримінальних правопорушень зменшилася до 46%. Реєстрація такої значної кількості діянь з ознаками кримінальних правопорушень, кримінальні провадження щодо яких закриваються і які не обліковуються як кримінальні правопорушення, створює суттєве неуправдане навантаження на систему реєстрації кримінальних правопорушень.

У 2020 р. із загального числа кримінальних правопорушень 72,7% склали злочини і 27,3% – кримінальні проступки. Таким чином, кількість кримінальних правопорушень, які тепер розслідуються за прискороною процедурою у формі дізнання, є суттєвою, що дозволить помітно розвантажити слідчі підрозділи поліції.

2.3. Структура злочинності за ступенем тяжкості

У зв'язку зі змінами, внесеними до ст. 12 КК України, яка визначає класифікацію злочинів за ступенем тяжкості,¹⁰⁸ придатними для порівняння за аналізований період є лише статистичні дані щодо особливо тяжких і тяжких злочинів, ознаки яких залишилися незмінними. Ознаки категорії нетяжких злочинів відрізняються від ознак категорії злочинів середньої тяжкості.

Порівняння статистичних даних щодо злочинів середньої тяжкості до 2020 р. та статистичних даних щодо нетяжких злочинів не можна робити, оскільки до останніх віднесені всі злочини, за які може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі строком не більше п'яти років, а до злочинів середньої тяжкості належали діяння, за які може бути призначене позбавлення волі на строк від двох до п'яти років. Порівняння статистичних даних щодо злочинів невеликої тяжкості і кримінальних проступків також є неможливим, оскільки перші включають діяння, за які може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до двох років, а другі включають лише діяння, за які може бути призначене покарання у вигляді штрафу або іншого покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Після значного зростання кількості **особливо тяжких посягань** у 2014 р. (25 872; +87,8% до показника 2013 р.), зумовленого початком масштабного збройного протистояння на Сході країни та вчиненням в зоні АТО значної кількості діянь, які кваліфікувалися як особливо тяжкі злочини, у наступні роки мало місце постійне зменшення чисельності злочинів зазначеної категорії (рис. 3). У 2015–2017 рр. темпи цього зниження були помітними (–16,8%; –11,6% та –12,8%), і у 2017 р. було зареєстровано 16 586 таких діянь. У 2018–2019 рр. зниження суттєво уповільнилося (–5,4% та –2,1%), а у 2020 р. кількість особливо тяжких посягань знову скоротилася помітно на 14,1% і дорівнювала 13 199.

¹⁰⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://is.gd/hsCqHL> (дата звернення: 05.02.2021).

Рис. 3. Особливо тяжкі злочини

Частка особливо тяжких посягань серед всіх кримінальних правопорушень¹⁰⁹ у 2014 р. зросла з 2,4% до 4,9%, у наступні два роки зменшилася до 3,2% і перебувала на цьому урівні у 2017–2018 рр., а в останні два роки цей показник зріс на 3,5% та 3,7% відповідно. Таке зростання відсоткових показників на тлі зменшення абсолютних даних свідчить про те, що скорочення загального числа кримінальних правопорушень відбувалося більш високими темпами, ніж зменшення кількості посягань зазначеного ступеня тяжкості.

Динаміка *тяжких злочинів* була іншою (рис. 4). У 2014 р. їх чисельність залишилася на рівні 2013 р. (154 216; –1,2%), а у наступні два роки суттєво зростала (+15,3%; +20,1%) і становила у 2016 р. 213 521. У наступні чотири роки кількість посягань цієї категорії щороку зменшувалася, особливо інтенсивно у 2018–2019 рр. (–15,2%; –16,4%). У 2020 р. було зафіксовано 125 165 злочинів, що менше рівня 2019 р. на 10,9%.

Відсоток тяжких злочинів серед усіх кримінальних посягань упродовж 2014–2017 р. збільшився з 27,7% до 37,8%, у наступні два роки зменшувався і дорівнював у 2019 р. 31,6%, а у 2020 р. збільшився незначним чином і становив 34,7%. Як видно з рисунка 4, зменшення абсолютних показників тяжких злочинів відбувалося повільніше, ніж посягань менших ступенів тяжкості.

¹⁰⁹ Частки особливо тяжких і тяжких злочинів розраховані серед всіх кримінальних правопорушень, а не злочинів в розумінні чинної ст. 12 КК України, щоб забезпечити можливість порівняння відсоткових показників за весь аналізований період.

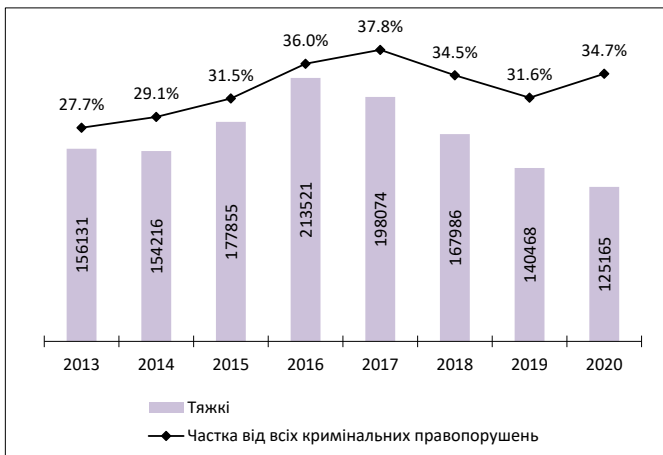

Рис. 4. Тяжкі злочини

В останні чотири роки аналізованого періоду відбувалося зменшення чисельності особливо тяжких і тяжких злочинів, що слід оцінити як позитивну тенденцію. Факторами такого зниження стали припинення активних збройних дій на Донбасі, а в останній рік розглядуваного періоду – карантинні обмеження, пов'язані з коронавірусом, які викликали суттєве зниження соціальної активності та мобільності населення.

Натомість доводиться констатувати, що чисельність особливо тяжких злочинів в країні залишається доволі значною.

2.4. Структура кримінальних правопорушень за територіальною розповсюдженістю, місцем та часом вчинення

Протягом періоду, що розглядається, в Україні спостерігався традиційний розподіл регіонів за величиною коефіцієнту інтенсивності злочинності: стабільно високі показники у східних, південних областях та столиці – регіонах з високим рівнем промислового розвитку та урбанізації; середні – у центральних та північних регіонах; низькі – у західних та окремих центральних областях, у яких переважає сільське населення і зберігається більш низький рівень розвитку промисловості. Натомість вже у 2013 р. в окремих областях відбувалося помітне зростання або навпаки зниження цього показника, що зумовили зміни у групах регіонів, виокремлених за величиною коефіцієнта інтенсивності злочинних проявів. Так, протягом аналізованого періоду значно виріс коефіцієнт інтенсивності злочинності у розрахунку на 10 тис. всього населення регіону у Миколаївській (2013 р. – 111; 2015 р. – 167; 2018 р. – 168; 2019 р. – 156), Полтавській (2013 р. – 122; 2015 р. – 163; 2018 р. – 151; 2019 р. – 1371), Чернігівській (2013 р. – 95; 2015 р. – 150; 2018 р. – 139; 2019 р. – 1384) областях, які з 2014–2015 рр. почали входити до групи регіонів з високим

значенням цього показника, та Львівській області (2013 р. – 81; 2015 р. – 131; 2018 р. – 102; 2019 р. – 1034), у якій він збільшився від низького до середнього рівня. Водночас внаслідок втрати контролю за частиною території Донецької та Луганської областей в них відбулося дуже значне зменшення коефіцієнтів інтенсивності злочинності, в результаті якого ці регіони опинилися у групах з низьким та дуже низьким рівнем злочинності.

У 2020 р. найвищий коефіцієнт інтенсивності кримінальних правопорушень у розрахунку на 10 тис. населення регіону спостерігався у Києві (132), Миколаївській (128), Херсонській (124), Кіровоградській (116), Полтавській (113), Запорізькій (111) та Чернігівській (110) областях. Найнижчим цей показник був в Івано-Франківській (49), Хмельницькій (50), Тернопільській (59), Вінницькій (65) та Чернівецькій (70) областях¹¹⁰ (рис. 5).

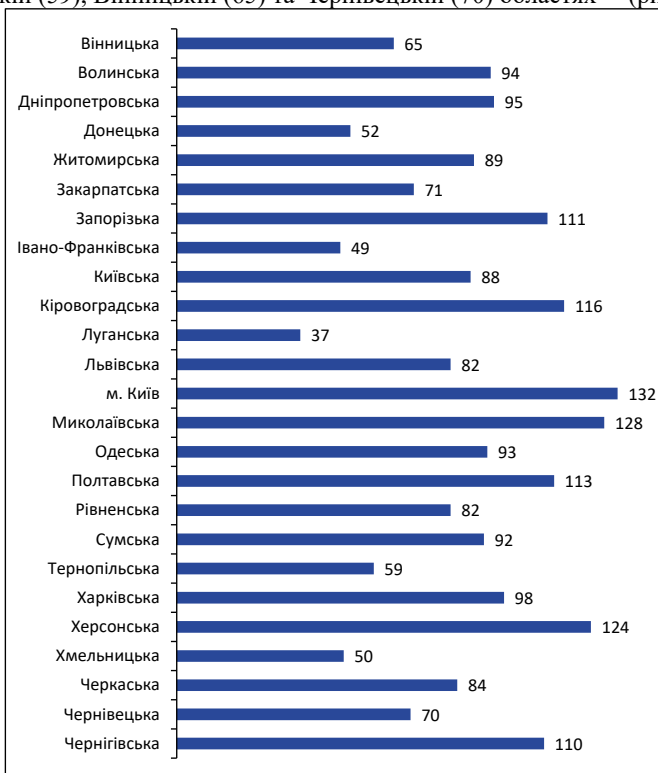

Рис. 5. Коефіцієнти інтенсивності кримінальних правопорушень на 10 тис. усього населення регіону у 2020 р.

¹¹⁰ Тут не наводяться відповідні показники щодо коефіцієнтів на 10 тис. населення регіону по Донецькій і Луганській областях, оскільки вони на тепер є штучно заниженими через неможливість точного розрахунку в умовах втрати контролю за частиною їх території, відсутності адекватних даних щодо наявного населення.

У 2014–2020 рр. спостерігався збіг тенденцій динаміки **кримінальних правопорушень, вчинених у містах і селищах міського типу (СМТ) (міських кримінальних правопорушень) та посягань, вчинених у сільській місцевості (сільських кримінальних правопорушень)** (рис. 6). Кількість міських правопорушень у 2014 р. зменшилася до 410619 (–5,4%), у наступні два роки зросла до 461798 (+11,8%), а у 2017–2020 рр. скоротилася на 40,0% і становила на кінець періоду аналізу 276 866 (–20,5% до попереднього року). Але темпи зростання сільських діянь були дещо іншими. У 2014 р. їх чисельність скоротилася на 8,7% з 107 393 до 97 997, у 2015 р. зросла на 16,1%, а у наступному році перебувала на такому самому рівні і дорівнювала 114 992. У 2017–2020 рр. кількість таких посягань зменшилася загалом на 34,5% і становило в останньому році періоду, що розглядається, 75 330 (–11,9% до рівня 2019 р.).

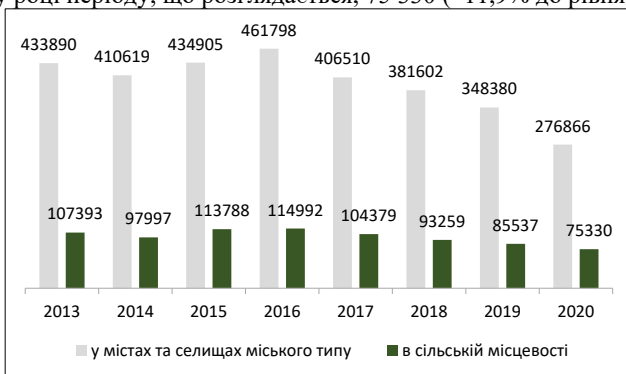

Рис. 6. Кримінальні правопорушення, вчинені у містах і СМТ та сільській місцевості

Кримінальні правопорушення, вчинені у містах і СМТ, становлять абсолютну більшість усіх облікованих посягань, у середньому 77,6%. Частка сільських вчинків коливалася в межах 19–20%, а в останньому році розглядуваного періоду дорівнювала 20,9%.

Крім того, 1,6% діянь вчинювалися за межами населених пунктів. Їх кількість у 2014–2016 рр. зросла з 8 309 до 8 928 (+7,3%), а в наступні роки зменшувалася і у 2020 р. становила 6 769 (–24,2% до рівня 2016 р. та –1,1% до 2019 р.).

При цьому, злочини становили 72,8% серед усіх кримінальних правопорушень, вчинених у містах та селищах міського типу, 72,3% – серед посягань, скоєних у сільській місцевості, та 83,2% – серед кримінальних вчинків, які мали місце за межами населених пунктів.

Певні відмінності мала динаміка **кримінальних посягань, вчинених в обласних центрах**. Упродовж 2014–2016 рр. їх чисельність зросла з 140 019 до 175 018, особливо інтенсивно у 2015–2016 рр. (+12,3% та +10,1% відповідно). У 2017 р. відбулося суттєве зменшення їх кількості до 146 068 (–16,5%), яке

продовжилося останніми роками. У 2020 р. в обласних центрах було вчинено 104 687 посягань, що менше, ніж у 2016 р., на 40,2%, а порівняно з 2019 р. на 20,1%. При цьому частка діянь цієї категорії серед всіх облікованих посягань дещо збільшилася: 2013 р. – 24,8%, 2020 р. – 29,0%.

Динаміка **кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях**, відрізнялася від динаміки всіх таких посягань (рис.7). Після незначного зростання у 2014 р. з 109 688 до 111 873 (+2,0%), у наступні роки їх чисельність то зменшувалася, то стабілізувалася на рівні попереднього року. У 2015 р. відбулося зниження цього показника до 103 948 (-7,1%), а в 2016 р. він майже не змінився (-0,4%). У 2017 р. зафіксовано значне зменшення цих діянь до 76 804 (-25,8%) та залишення їх кількості на цьому рівні у наступному році – 76 242 (-0,7%). У 2019 р. чисельність кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях, знову скоротилося на 10,1% до 68 545, а в останньому році відбулося ще більш суттєве зниження (-28,9%), в результаті якого було встановлено 48749 таких діянь, що менше, ніж на початку періоду аналізу у 2,3 раза.

Рис. 7. Кримінальні правопорушення, вчинені у громадських місцях

Динаміка двох основних видів кримінальних правопорушень цієї категорії – **посягань, вчинених на вулицях (дорогах), площах, у парках, скверах**, та **діянь, скоєних в інших громадських місцях**, в цілому збігалася з динамікою всіх вчинків у громадських місцях, але були і певні особливості. Чисельність вуличних посягань упродовж аналізованого періоду майже постійно зменшувалася, особливо суттєво у 2017 р. (-26,4%). У 2013 р. вона становила 66971, а у 2020 р. – 28 952, тобто знизилася у 2,3 раза. Кількість діянь другої групи у 2014 р. зросла з 42 717 до 45 618 (+6,8%). У наступні три роки вона зменшилася до 31 097 у 2017 р. (-31,8%). У 2018 р. зросла на 8,6% до 33 777, а в останні два роки знову скоротилася, спочатку на 10,0%, а потім ще на 34,9% та у 2020 р. дорівнювала 19 797, що менше, ніж у 2013 р. у 2,2 раза.

Упродовж розглядуваного періоду співвідношення часток кримінальних правопорушень цих видів серед усіх посягань, вчинених у громадських місцях,

дещо коливалося, але загалом змінювалося несуттєво. Частка вуличних посягань становила в середньому 58,7%, а злочинів в інших громадських місцях – 41,3%.

Серед кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях, злочини складала 71,6%, а *кримінальні проступки* – 28,4%. Причому такий розподіл був характерним для всіх типів громадських місць.

У *структурі діянь, вчинених у громадських місцях, за видами* традиційно переважали крадіжки (в середньому – 53,6%; 2020 р. – 52,9%); грабежі (14,2% та 9,1% відповідно); порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (4,5% та 6,0%); випадки незаконного заволодіння транспортним засобом (4,3% та 3,4%), у тому числі, автомобілями (3,3% та 2,4%) та хуліганські прояви (3,1% в середньому та 3,1% у 2020 р.).

Упродовж аналізованого періоду чисельність кримінальних правопорушень у більшості регіонів мала схожу динаміку: або зростала, або зменшувалася (виключення: 2014 р. та 2016 р.). Зокрема, у 2017–2020 рр. зниження кількості кримінально каранних діянь щороку відбувалося у 20–21 регіоні з 25 (2020 р. – у 21).

Розподіл регіонів України на групи за величиною коефіцієнту інтенсивності кримінальних правопорушень у ці роки не зазнав надто суттєвих змін, але певні переміщення регіонів між цими групами відбулися. Найвищі показники інтенсивності кримінальних посягань були характерними для східних, південних областей та Києва – регіонів з високим рівнем промислового розвитку та урбанізації, середні – для центральних та північних областей, де ці показники були меншими, та низькі – для західних областей, в яких більшість жителів становлять мешканці сіл, а рівень розвитку промисловості залишається низьким. При цьому в останні три роки значно зросли коефіцієнти інтенсивності кримінальних правопорушень у Миколаївській, Херсонській, Чернігівській, Полтавській і Кіровоградській областях, які з 2018 р. перемістилися до групи регіонів із найвищими значеннями цього показника.

Серед всіх кримінальних правопорушень природно превалюють діяння, вчинені у містах, що становлять три четверті всіх посягань, вчинених в країні. Динаміка кількості міських і сільських кримінальних правопорушень упродовж розглядуваного періоду збігалася, але темпи скорочення перших були більшими.

Значним залишається відсоток кримінальних правопорушень, облікованих в обласних центрах, який у 2020 р. децю збільшився.

Упродовж аналізованого періоду спостерігалася тенденція до переважного зменшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях, яка підсилася в останні чотири роки періоду, що розглядається. Спостерігалася зменшення як посягань, вчинених на вулицях (дорогах), площах, у парках, скверах, так і вчинених в інших громадських місцях. У 2018 р. при зниженні чисельності вуличних злочинів кількість посягань, вчинених в інших громадських місцях, помітно зроста, хоча у 2019 р. зменшення чисельності вчинених злочинів спостерігалася в обох видах

громадських місць. На істотне зниження чисельності кримінальних правопорушень цієї категорії у 2020 р. вплинули карантинні обмеження, зумовлені пандемією COVID-19. Останній чинник визначив призупинення у 2020 р. тенденції збільшення частки посягань, які вчиняються в інших громадських місцях – нічних клубах, кафе, видовищних закладах, підприємствах торгівлі тощо.

2.5. Групи кримінальних правопорушень з кола усіх розслідуваних, виокремлені за кримінологічними ознаками осіб, що їх вчинили

Упродовж аналізованого періоду динаміка окремих груп кримінальних правопорушень з кола усіх розслідуваних, виділених за кримінологічними ознаками осіб, що їх вчинили, була різною (рис. 8). Так кількість кримінальних правопорушень, вчинених *особами, які раніше вчиняли злочини*, у 2014 р. зросла на 1,8% з 62 625 до 63 746. У наступні два роки вона скоротилася до 50 510 (-20,8%), а у 2017 р. мало місце дуже суттєве зростання цього показника (+31,7%) до 66 501. У 2018 р. чисельність таких діянь майже не змінилася, а в останні два роки зменшилася на 25,5% та у 2020 р. дорівнювала 49 521 (-13,8% до попереднього року). Частка цих посягань серед усіх, провадження за якими направлено до суду, зросла з 29,5% у 2013 р. до 37,4% у 2018 р., а в останні два роки зменшилася до 32,5%. Але у 2020 р. спостерігалось суттєве зростання кримінальних правопорушень, вчинених особами, які раніше скоювали кримінально карані діяння. Це зокрема незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (з 995 до 1210; +21,6%), незаконне заволодіння транспортним засобом (з 686 до 726; +5,8%), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, а також збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (з 631 до 817; +29,5%), домашнє насильство (з 217 до 488; у 2,2 раза).

Рис. 8. Розподіл кримінальних правопорушень, провадження за якими направлені до суду, за кримінологічними ознаками осіб, що їх вчинили

Чисельність кримінальних правопорушень, вчинених *групою осіб*, у 2013 р. дорівнювала 13 160. У наступні роки вона майже щороку коливалася то в бік зростання, то зниження, але загалом зменшилася за період аналізу до 8976 (-31,8% до рівня 2013 р.). Проте слід зазначити, що у 2020 р. на відміну від більшості кримінальних посягань, чисельність цих діянь зросла на 14,5%. Таке збільшення відбулося за рахунок суттєвого зростання встановлених фактів вчинених групою осіб випадків незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з 651 у 2019 р. до 1 134; шахрайства – з 444 до 836; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, а також збуту чи використання підроблених документів, печаток, штампів з 240 до 331 та службового підроблення зі 130 до 423. Відсоток групових посягань спочатку збільшився з 6,2% у 2013 р. до 8,7% у 2015 р., потім скоротився до 4,9% у 2019 р., а в останньому році періоду аналізу зріс до 5,9%.

Упродовж розглядуваного періоду дуже суттєво знизилася кількість кримінальних правопорушень, вчинених у *стані алкогольного сп'яніння*. У 2013 р. вона дорівнювала 30 018, а у 2020 р. – 9526, тобто скоротилася у 3,2 раза. Відсоток таких діянь серед всіх, закінчених розслідуванням, також значно зменшився – з 14,1% до 6,3%. Варто відмітити, що скорочення посягань, вчинених у стані алкогольного сп'яніння, відбулося майже за всіма видами кримінальних правопорушень. Виключення становлять випадки домашнього насильства (зростання у 2,5 раза з 220 у 2019 р. до 558 у 2020 р.), умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження (+11,5%; з 252 до 281), зґвалтування (+19,4%; з 77 до 92), порушення недоторканності житла (+32,7%; з 205 до 272), порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (+2,9%; з 510 до 525), у тому числі, що спричинило смерть потерпілого (+8,5%; з 187 до 203), погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (+11,8%; з 211 до 236). Крім того, упродовж усього аналізованого періоду суттєво збільшилася кількість вчинених у стані алкогольного сп'яніння фактів пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі (пропозиція або давання хабара). Якщо у 2013 р. вона дорівнювала 1, то у 2020 р. вже 189 (у 2,2 раза більше, ніж у минулому році). Вірогідно це пов'язано зі спробою п'яного правопорушника вирішити питання з представниками поліції у разі вчинення якогось іншого кримінального діяння, наприклад порушення правил безпеки дорожнього руху.

Кількість кримінальних правопорушень, вчинених *неповнолітніми або за їх участі*, у 2013 р. дорівнювала 8 781. Упродовж наступних років вона майже постійно (виключення 2017 р.: +7,2%) зменшувалася та у 2020 р. становила 3708, що менше, ніж у 2019 р., на 9,3% та у 2,4 раза, ніж на початку періоду аналізу. Частка таких посягань серед розслідуваних також скоротилася з 4,1% до 2,4%. Водночас відбулося суттєве зростання вчинених неповнолітніми або за їх участі випадків шахрайства (з 70 до 144; у 2,1 раза), незаконного заволодіння транспортним засобом (з 193 до 247; +30,0%), а також у 11 разів

(з 16 до 180 фактів) незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Стосовно розподілу кримінальних правопорушень різних кримінологічних груп на злочини та проступки, зрозумілим є те, що серед діянь, вчинених групою осіб, майже всі (97,1%) є злочинами. Також більший за загальний відсоток злочинів (90,4%), спостерігається серед посягань, скоєних особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення. У діянь, вчинених неповнолітніми або за їх участі, а також у стані алкогольного сп'яніння, цей показник майже не відхиляється від загального та складає 82,8% та 80,3% відповідно.

За останні два роки чисельність кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими направлені до суду (розслідувані), вчинених особами, які раніше вчиняли кримінально карані дії, помітно зменшилася, але їх частка залишається значною. У 2021 р. помітно зросли показники вчинених такими особами випадків незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконного заволодіння транспортним засобом; домашнього насильства тощо. Рецидивісти залишаються соціальною групою з високим кримінальним потенціалом, поведінка яких суттєво позначається на кримінальній ситуації в країні.

Після скорочення у 2018–2019 рр. збільшилася чисельність розслідуваних кримінальних правопорушень, вчинених групою осіб. Їх частка серед всіх таких діянь коливалася впродовж аналізованого періоду з переважанням тенденції до зменшення. Значне зниження відсотка групових посягань імовірно пов'язане з недостатньою активністю працівників поліції щодо виявлення всіх учасників кримінальних правопорушень.

Відмічається постійне і суттєве зниження чисельності розслідуваних кримінальних правопорушень, вчинених у стані алкогольного сп'яніння. Зменшення чисельності таких діянь було характерним для більшості видів кримінальних правопорушень. Останніми роками помітно збільшилася кількість осіб, які вчинили у стані алкогольного сп'яніння пропозицію або давання хабара. Імовірно йдеться про п'яних водіїв автомобілів, які намагалися уникнути відповідальності шляхом давання хабара працівнику поліції. Основним фактором зменшення чисельності кримінально каранних діянь, вчинених у стані алкогольного сп'яніння, є тенденція зниження вживання алкогольних напоїв в країні.

Триває тенденція до суттєвого зменшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми або за їх участі, в результаті чого відсоток таких діянь у кінці аналізованого проміжку часу скоротився до незначної величини. Таке зниження імовірно пов'язано з двома факторами: гуманізацією карної політики держави щодо неповнолітніх, в результаті чого значна частина таких правопорушників не притягаються до кримінальної відповідальності; зміною останніми десятиріччями інтересів, звичок, типових форм поведінки більшості неповнолітніх, які обмежують прагнення до вчинення ними кримінально протиправних вчинків.

2.6. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки

Усі кримінальні правопорушення цієї спрямованості належать до злочинів. Після їх значного зростання у 2014 р. із 8 до 527 (у 66 разів) у наступні два роки спостерігалось скорочення таких посягань до 302 (-42,7% до показника 2014 р.), у 2018 р. мало місце їх збільшення до 428 (+38,8%), у 2019 р. – скорочення до 379 (-11,0%), у 2020 р. – зростання до 414 (+9,2%) (рис. 9). Оскільки чисельність злочинів цієї спрямованості незначна, такі річні її коливання є цілком природними. Частка посягань цієї спрямованості складала у середньому 0,1% всіх облікованих злочинів.

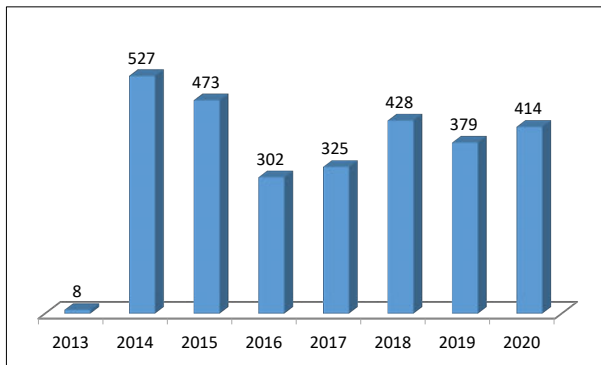

Рис. 9. Злочини проти основ національної безпеки

До 2014 р. окремі види злочинів цієї категорії траплялися дуже рідко. У 2013 р. було зареєстровано 6 випадків вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, і по 1 випадку державної зради та посягання на життя державного чи громадського діяча. Після створення ДНР та ЛНР та підпорядкованих ним незаконних збройних формувань, розгортання масштабного збройного протистояння цих формувань та підрозділів Збройних Сил України на Донбасі діяльність учасників цих формувань кваліфікувалася за відповідними статтями КК України. Найбільш суттєво збільшилася кількість випадків посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, державної зради та диверсій (рис. 10).

Чисельність *посягань на територіальну цілісність і недоторканність України* (ст. 110)¹¹¹ у 2014 р. зросла до 285, у наступні два роки зменшилася до 93, у 2017–2018 рр. зросла до 165, а в останні два роки аналізованого періоду дещо скоротилася і становила 135 та 140 випадків відповідно.

Схожою була динаміка *дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади* (ст. 109):

¹¹¹ Тут і далі в дужках вказуються статті Кримінального кодексу України.

2014 р. – 91, далі дворічне скорочення до 45, а в наступні чотири роки помітні річні коливання таких діянь то в бік зростання, то зниження. Зокрема, у 2019 р. було зареєстровано 52 таких злочини, а у 2020 р. – 76.

У динаміці випадків **державної зради** (ст. 111) переважала тенденція до зростання. У 2014 р. їх кількість становила 65, у 2016 р. зросла до 126, у наступному році відбулося зниження цього показника до 89, упродовж 2018–2019 рр. він перебував на рівні 123–127 злочинів за рік, а у 2020 р. дорівнював 145.

Рис. 10. Найбільш поширені злочини проти основ національної безпеки

Для вчинення **диверсій** (ст. 113) характерною була інша тенденція. Найбільшу їх кількість зафіксовано у 2014–2015 рр. – 59 та 41 випадок відповідно. У 2016 р. чисельність таких діянь зменшилася до 11 і в наступні роки коливалася близько цього значення (2020 р. – 11).

Слід зазначити, що у 2014–2020 рр. відбулося певне збільшення і низки менш поширених злочинів зазначеної спрямованості. Динаміка цих посягань була наступною:

фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, змін меж території або державного кордону України (ст. 110²) – їх кількість збільшилася із 6 у 2014 р. до 41 у 2019 р., а у 2020 р. – зменшилася до 29. Із 2017 р. суттєво активізувалася діяльність із виявлення джерел фінансування незаконних збройних формувань ДНР та ЛНР;

перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114¹) – у 2014 р. їх було зареєстровано 12, а у 2015 р. вже 73, але у 2016 р. чисельність таких діянь скоротилася до 9, а у наступними роками становила 3–5 випадків за рік;

шикуєство (ст.114) – кількість таких випадків зросла незначним чином: 2014 р. –7; 2015–2016 рр. – по 2, а в наступні чотири роки від 6 до 9 діянь за рік (2020 р. – 6);

посягання на життя державного чи громадського діяча (ст.112) – такі випадки траплялися зрідка. За весь аналізований період було зареєстровано 27 таких злочинів, тобто в середньому трохи більше 3 фактів за рік.

Значне зростання кількості діянь цієї спрямованості у 2014 р. пов'язано з діяльністю незаконних збройних формувань на Донбасі. За останні п'ять років спостерігається зменшення кількості диверсій, випадків перешкодження законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань, але значною залишається чисельність фактів державної зради; дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягань на територіальну цілісність і недоторканність України; фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, змін меж території або державного кордону України. Кардинальне скорочення кількості діянь цієї спрямованості можливе лише після досягнення миру на Донбасі.

2.7. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи

У 2014–2017 рр. кількість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (рис. 11). постійно зменшувалася (2014 р.: –13,9%; 2015 р.: –12,9%; 2016 р.: –14,5%; 2017 р.: –16,8%). Якщо у 2013 р. їх було зареєстровано 71 749, то у 2017 р. 38 274, тобто у 1,9 раза менше. У наступні два роки число кримінальних правопорушень цієї спрямованості незначним чином збільшилося до 39 164 (+2,3%) у 2018 р. та 41 101 (+4,9%) у 2019 р. У 2020 р. число таких посягань зменшилося на 9,2% і становило 37 328.

Частка посягань цієї спрямованості серед усіх облікованих кримінальних правопорушень спочатку зменшилася з 12,7% у 2013 р. до 7,3% у 2017 р., у наступні три роки зросла до 10,4% у 2020 р.. З 2013 р. посягання проти життя та здоров'я особи є другою за поширеністю групою кримінальних правопорушень після посягань проти власності.

У 2020 р. було зареєстровано 17 917 кримінальних проступків, спрямованих проти життя та здоров'я особи, що складає 48,0% від усіх кримінальних правопорушень цієї категорії та 19 411 (52,0%) злочинів.

Рис. 11. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи

Число умисних вбивств (фактів смерті та зникнення безвісти – ст.ст. 115–118) у 2014 р. зросло порівняно з попереднім роком на 94,7% і дорівнювало 11 532, у наступні три роки постійно і суттєво зменшувалося і у 2017 р. становило 5180. У 2018–2019 рр. цей показник перебував на рівні 5500–5600 діянь за рік, а у 2020 р. зменшився одразу на 30,2% і склав 3844 (рис. 12). Їх відсоток серед всіх посягань проти життя та здоров'я особи у 2020 р. склав 10,3% (2013 р.: 8,3%; 2014 р.: 18,7%; 2015 р.: 15,4%; 2016 р.: 13,2%; 2017 р.: 13,5%; 2018 р.: 14,3%; 2019 р.: 13,4%).

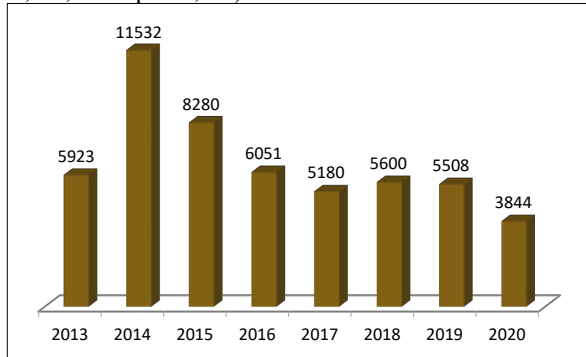

Рис. 12. Умисні вбивства – факти смерті та зникнення безвісти (ст. 115–118 КК України)

Для оцінки ситуації з умисними вбивствами необхідно врахувати статистичні дані щодо чисельності осіб, оголошених у розшук у звітному періоді за фактом зникнення яких розпочато кримінальне провадження, та результати їх розшуку. Упродовж аналізованого періоду щороку реєструвалося у середньому 4718 таких осіб. В окремі роки їх чисельність перевищувала 5000 (2013 р., 2016 р., 2018 р., 2019 р.), а у 2015 р. становила 3 365 (найнижчий показник за період).

Спостерігалася тенденція переважного зростання кількості таких осіб, які були розшукані (табл. 1). У 2013–2015 рр. щороку було розшукано близько 2000 таких осіб, у 2016 р. їх чисельність зросла відразу на 91,9% і становила 3766, у 2019 р. збільшилася до 4164, а у 2020 р. дорівнювала 3618. Відповідно постійно зростала частка розшуканих осіб серед усіх, оголошених у розшук у звітному періоді, за фактом зникнення яких розпочато кримінальне провадження. У 2013 р. вона становила 37,5%, у 2015 р. – 58,3%, у 2016–2018 рр. перевищувала 70%, а у 2019–2020 рр. зросла до 80,8% та 82,4% відповідно. Оцінюючи цю тенденцію як позитивну, слід врахувати, що навіть у 2020 р., коли цей показник був найвищий, 774 особи залишилися нерозшуканими, тобто причина їх зникнення невідома. Водночас відсоткові показники осіб, які стали жертвами кримінального правопорушення, з кола розшуканих осіб за фактом зникнення яких у звітному періоді розпочато

кримінальне провадження, впродовж розглядуваного періоду були незначні і коливалися в межах від 0,7% у 2020 р. до 5,5% у 2015 р.

Таблиця 1

Особи, за фактом зникнення яких у звітному періоді було розпочато кримінальне провадження

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Оголошено в розшук у звітному періоді осіб, за фактом зникнення яких розпочато кримінальне провадження	5330	4560	3365	5188	4704	5052	5154	4392
Розшукано осіб, за фактом зникнення яких у звітному періоді розпочато кримінальне провадження	1997	2052	1962	3766	3562	3973	4164	3618
Частка від усіх осіб, за фактом зникнення яких у звітному періоді розпочато кримінальне провадження	37,5	45	58,3	72,6	75,7	78,6	80,8	82,4
Розшукані особи, які стали жертвами кримінального правопорушення у звітному періоді	37	58	87	36	53	31	33	25
Частка від всіх розшуканих осіб, за фактом зникнення яких у звітному періоді розпочато кримінальне провадження	1,9	2,8	5,5	1	1,5	0,8	0,8	0,7

Після значного зростання у 2014 р. (4920, у 2,4 раза більше за показник 2013 р.) кількість *очевидних умисних вбивств* постійно зменшувалася, але все більш повільними темпами. У 2015 р. він складав: -34,4%, у 2016 р.: -43,5%, 2017 р.: -10,5% і дорівнював 1633. У наступні 2 роки темп зниження становив близько 5%, а у 2020 р. було зареєстровано 1377 таких діянь, що менше показника 2019 р. на 6,8% (рис. 13). Впродовж аналізованого періоду очевидні умисні вбивства склали в середньому третину всіх фактів смерті та зникнення безвісти. В окремі роки цей показник збільшувався (2014 р.: 42,7%; 2015 р.: 39,0%), а в інші зменшувався (2018 р.: 27,6%; 2019 р.: 26,8%). У 2020 р. такі діяння склали 35,8% усіх фактів смерті.

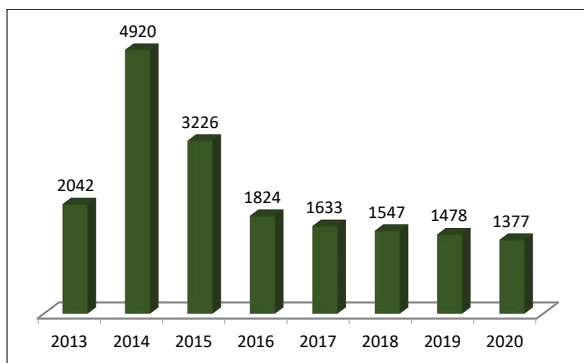

Рис. 13. Очевидні умисні вбивства

У 2020 р. спостерігалось скорочення кількості таких різновидів кваліфікованих умисних вбивств, як *умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності* (п. 2 ч. 2 ст.115) (74; -3,9%); *з корисливих мотивів* (п. 6 ч. 2 ст.115) (60; -33,3%); *з хуліганських мотивів* (п. 7 ч. 2 ст. 115) (24; -17,2%), *за попередньою змовою групою осіб* (п. 12 ч. 2 ст. 115) (78; -9,3%); *вчинене особами, які раніше вчиняли умисне вбивство* (п. 13 ч. 2 ст. 115) (58; -13,4%).

При цьому збільшилася кількість умисних вбивств *двох або більше осіб* (п. 1 ч. 2 ст. 115) (72; +2,9%); *вчинених з особливою жорстокістю* (п. 4 ч. 2 ст. 115) (24; +14,3%); *на замовлення* (п. 11 ч. 2 ст. 115) (24; +20%), *способом, небезпечним для життя багатьох осіб* (п. 5 ч. 2 ст. 115) (22; +4,8%); *поєднане зі звалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом* (п. 10 ч. 2 ст. 115) (8; +14,3%).

У 2020 р. продовжилася тенденція до скорочення кількості умисних *тяжких тілесних ушкоджень* (ст. 121), яка триває з 2015 р. Було зареєстровано 1703 таких випадків, що менше показника попереднього року на 12,2% (2014 р.: +3,5%; 2015 р.: -19,8%; 2016 р.: -10,2%; 2017 р.: -7,1%; 2018 р.: +1,6%; 2019 р.: -8,9%). Схожа динаміка була характерною й для зазначених *діянь, що спричинили смерть потерпілого* (ч. 2 ст. 121). Їх чисельність скоротилася до 506 випадків, що менше показника 2019 р. на 12,6% (2014 р.: -4,1%; 2015 р.: -10,9%; 2016 р.: +2,6%; 2017 р.: -12,2%; 2018 р.: +7,8%; 2019 р.: -12,4%).

Для *тілесних ушкоджень середньої тяжкості* (ст. 122) у 2014–2019 рр. була характерною тенденція до переважного зниження. За ці роки їх чисельність зменшилася з 5402 до 2804 випадків (в 1,9 раза). Натомість у 2020 р. кількість таких посягань збільшилася на 15,8% і становила 3248 (рис. 14).

Рис. 14. Умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження

Умисні легкі тілесні ушкодження (ст. 125) після початку їх максимально повної реєстрації та обліку у 2013 р. стали найбільш поширеним

видом кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи. У 2013 р. вони становили 69,7% посягань цієї категорії, у 2014–2017 рр. цей показник перевищував 60%, у 2018–2019 рр. складав понад 59% і у 2020 р. дорівнював 58,2%. Їх абсолютна чисельність упродовж 2014–2017 рр. постійно скорочувалася (2013 р. – 50 018; 2018 р. – 23 447, зменшення у 2,1 раза), у 2019 р. зросла незначним чином і становила 24 339 (+4,1%), а у 2020 р. знову скоротилася на 10,9% і дорівнювала 21 741 (рис. 15).

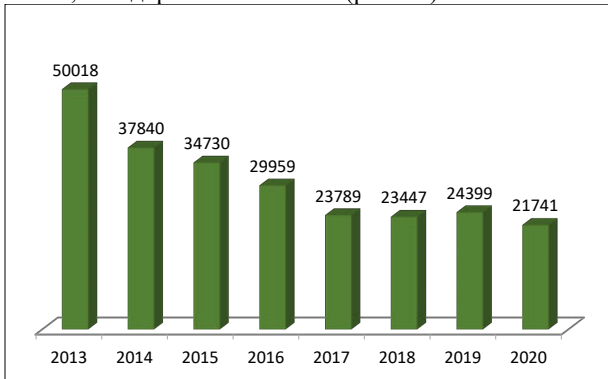

Рис. 15. Умисні легкі тілесні ушкодження

Тенденції динаміки ще низки відносно поширених кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є такі:

побої і мордування (ст. 126) – кількість таких випадків у 2014–2017 рр. зменшилася з 3001 до 815 (у 3,7 раза), у наступні два роки їх чисельність істотно збільшилася (+62,0% та +25,8%) і становила 1661, а у 2020 р. – зменшилася до 1298 (–21,9%);

погроза вбивством (ст. 129) – динаміка цих діянь була такою ж самою, як випадків побоїв і мордування – упродовж 2014–2017 рр. значне зменшення з 1714 до 926 (в 1,9 раза), у 2018–2019 рр. зростання до 1248 (+17,3% та +14,9%) і скорочення у 2020 р. до 973 (22,0%);

необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128) – число таких кримінальних правопорушень упродовж розглядуваного періоду не зазнавало значних коливань, у 2014–2015 рр. воно зменшилося з 911 до 747 (–18,0%), у наступні чотири роки зросло до 933 й у 2020 р. зменшилося до 865 (–7,3%);

неналежне виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками (ст. 140) – кількість діянь цього виду у перші чотири роки аналізованого періоду коливалася в межах від 436 у 2014 р. до 725 випадків у 2017 р., а в наступні три роки перебувало на одному рівні і у 2020 р. склало 654 випадки;

доведення до самогубства (ст. 120) – кількість цих діянь спочатку зменшилася з 250 у 2013 р. до 86 у 2015 р., у 2016 р. було зареєстровано 133

таких посягань, а в наступні три роки їх чисельність повільно зменшувалася й у 2019 р. становила 109. У 2020 р. відбулося суттєве зменшення числа таких кримінальних правопорушень до 61;

вбивства через необережність (ст. 119) – чисельність кримінальних правопорушень переважно зменшувалася. У 2013 р. вона становила 219, у наступні два роки скоротилася до 169, а у 2016 р. збільшилася до 180. В останні чотири роки вказаного періоду цей показник перебував на рівні 134–137 випадків за рік (2020 р. – 135);

катування (ст. 127) – кількість цих суспільно небезпечних посягань була відносно незначною, але спостерігалася тенденція до її зростання. У 2014–2018 рр. їх чисельність збільшилася з 51 до 163 (у 3,2 раза), у 2019 р. дорівнювала 140, а у 2020 р. зменшилася до 129.

Слід звернути увагу на чисельність випадків **домашнього насильства** (ст. 126¹). Їх кількість фіксується тільки з 2019 р., в якому було обліковано 1068 таких фактів. Але у 2020 р. кількість таких кримінальних правопорушень зросла у понад 2 рази і становила 2213.

Як видно з рисунка 16, чисельність злочинів, **вчинених із використанням вогнепальної зброї, холодної зброї та вибухових речовин**, впродовж аналізованого періоду переважно зменшувалася. Якщо у 2014 р. при здійсненні злочинів 2523 рази використовувалася вогнепальна зброя, 1034 рази – холодна зброя і 112 разів – вибухові речовини, то у 2020 р. ці показники становили 395, 195 і 19 відповідно.

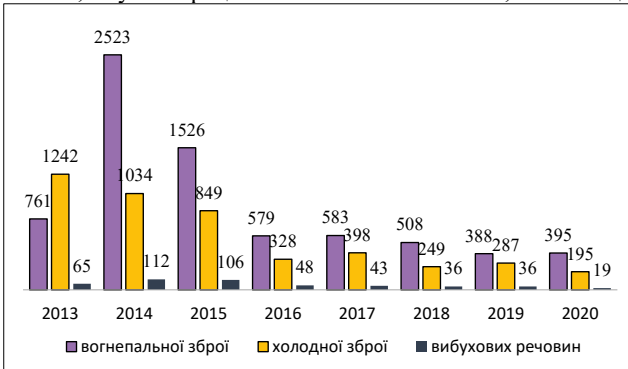

Рис. 16. Злочини, вчинені з використанням зброї та вибухівки

Стан кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи в цілому можна оцінити як сприятливий, оскільки у 2020 р. мало місце зменшення чисельності найбільш небезпечних видів посягань цієї спрямованості – умисних вбивств, у тому числі очевидних, умисних тяжких тілесних ушкоджень, вбивств через необережність, випадків доведення до самогубства. Також менше обліковано випадків спричинення легких тілесних ушкоджень, побоїв і мордування, погрози вбивством, завдання необережного

тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, вбивства через необережність, доведення до самогубства, катування. Суттєво зменшилося число посягань, вчинених з використанням вогнепальної зброї та вибухових речовин.

При цьому необхідно враховувати, що головним фактором такого зниження стали суворі карантинні обмеження, пов'язані з пандемією Covid-19, які призвели до зменшення соціальної активності, переміщень і міжособистісних контактів населення. Цей чинник діятиме і у 2021 р., але тимчасово. По мірі нормалізації ситуації з коронавірусом проявлятимуться й інші фактори впливу на стан кримінальних правопорушень.

Звертає на себе увагу суттєве зростання випадків домашнього насильства та спричинення умисних тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Можна стверджувати, що зростання таких діянь пов'язано з перебуванням більшості людей вдома під час карантинних обмежень, зумовлених коронавірусом. Унаслідок цього виникли фізичні (тривале перебування у невеликому помешканні за неможливості побути наодинці), соціальні (зниження рівня матеріального забезпечення значної кількості людей, втрата роботи) та психологічні (стрес, тривожність, роздратованість) умови, які сприяли вчиненню вказаних протиправних діянь в сімейно-побутовій сфері.

Потребують пильності й тенденції до зростання випадків погрози вбивством, катування, побоїв і мордування, які спостерігалися до 2020 р. і можуть відновитися після завершення зазначених карантинних обмежень. Слід також посилити роботу щодо виявлення і припинення діяльності в Інтернеті груп, які здійснюють психологічний вплив на неповнолітніх, що може призвести до вчинення ними самогубства.

2.8. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи

Протягом аналізованого періоду чисельність кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи суттєво коливалася (рис. 17).

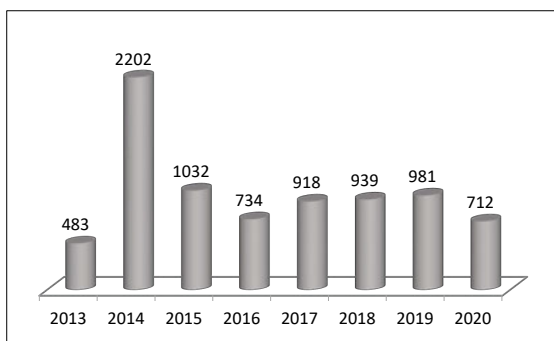

Рис. 17. Злочини проти волі, честі та гідності особи

У 2014 р. на тлі загострення суспільно-політичної ситуації в країні та початку масштабних бойових дій на Сході кількість посягань зазначеної спрямованості зростає з 483 до 2202 (у 4,6 раза). Таке зростання сталося внаслідок різкого збільшення числа випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини – найбільш поширеного злочину вказаної категорії. У наступні два роки за певної стабілізації ситуації в зоні ООС (АТО) мало місце значне зменшення кількості таких діянь (–53,1% та –28,9%), яка дорівнювала 734. У 2017 р. кількість злочинів цієї спрямованості зростає на 25,1% і становила 918, в останні два роки аналізованого періоду відбувалося їх незначне зростання: 2018 р. – 939 (+2,3%), 2019 р. – 981 (+4,5%), а у 2020 р. було зафіксоване скорочення числа таких посягань до 712 (–27,4%). Діяння цієї спрямованості склали 0,2% від усіх облікованих кримінальних правопорушень. Усі посягання цієї спрямованості є злочинами.

Найбільш поширеними посяганнями цієї спрямованості є **незаконне позбавлення волі або викрадення людини** (ст. 146). Число таких випадків після сплеску у 2014 р. (до 1974, у 7 разів більше показника попереднього року) у 2015–2016 рр. зменшилося до 576 (у 3,4 раза порівняно з 2014 р.) і в наступні три роки коливалось близько цього рівня з тенденцією до скорочення: 2017 р.: 556 (–3,5%); 2018 р.: 605 (+8,8%); 2019 р.: 563 (–6,9%) (рис. 18). У 2020 р. обліковано 414 таких випадків, що менше показника попереднього року на 26,5%. Упродовж аналізованого періоду злочини цього виду склали у середньому 69,0% від усіх посягань цієї категорії.

Рис. 18. Найбільш поширені злочини проти волі, честі та гідності особи

Кількість випадків **торгівлі людьми** (ст. 149) у 2013–2016 рр. була незначною і становила у середньому 119 фактів на рік. У 2017 р. відбулося зростання числа таких діянь до 342 (у 3 рази), у 2018 р. – зменшення до 270 (–21,1%) і у 2019 р. – знову зростання до 320 (+18,5%). У 2020 р. мало місце зменшення

чисельності таких посягань до 206 (-35,6%). Такі злочини становили у середньому 23,3% від усіх посягань проти волі, честі та гідності особи.

Серед злочинів цього виду домінували посягання, передбачені ч. 2 ст. 149 КК України (середня частка – 70,5%). Їх динаміка природно збігалася з динамікою загальної кількості злочинів цього виду: у 2013–2016 рр. – у середньому 86 випадків за рік, у 2017 р. – зростання до 273 (у 3,1 раза більше показника попереднього року), у 2018 р. – зниження до 207 (-24,2%), у 2019 р. – скорочення до 172 (-16,9%), у 2020 р. – до 134 (-22,1%). По-іншому змінювалася чисельність цих злочинів, вчинених за особливо обтяжуючих обставин. У 2013–2015 рр. реєструвалося у середньому 16 таких випадків на рік, у 2016 р. їх число зменшилося до 7, у 2017–2018 рр. – зросло до 45 і 43 відповідно, у 2019 р. збільшилося у 2,8 раза і дорівнювало 121, а у 2020 р. скоротилося на 64,5% і становило 43. Частка таких діянь серед усіх злочинів указанного виду становила у середньому 16,9%, у 2019 р. вона зросла до 37,8%, а у наступному році зменшилася до 20,9%.

Кількість випадків *захоплення заручників* (ст.147) у 2014 р. збільшилася до 46 (2013 р. – 4), у 2015 р. скоротилася до 19, у наступні чотири роки становила 6–8 діянь на рік, а у 2020 р. дорівнювала 4.

Після дуже значного зростання у 2014 р. кількість випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини суттєво зменшилася, але залишається значною і визначально впливає на динаміку злочинів проти волі, честі та гідності особи.

У 2017–2019 рр. активізувалася діяльність відповідних підрозділів поліції щодо виявлення випадків торгівлі людьми, але у 2020 р. відповідні показники знизилися.

Зменшення загальної чисельності посягань цієї спрямованості та їх найбільш поширених видів пов'язано із запровадженням у 2020 р. карантинних обмежень у зв'язку з пандемією коронавірусу.

2.9. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

Протягом аналізованого періоду спостерігалася тенденція до переважного скорочення діянь цієї спрямованості (рис. 19). У 2014–2015 рр. їх кількість скоротилася з 1126 до 788 (-30% порівняно з показником 2013 р.), у 2016 р. зросла до 887 (+12,6%), а наступними роками тенденція до зменшення відновилася, але її темпи були невеликими (2017 р.: -4,3%; 2018 р.: -3,3%; 2019 р.: -8,6%). У 2020 р. було обліковано 740 посягань указаної категорії, що на 1,3% менше показника попереднього року. Таким чином, відбулася стабілізація щорічної кількості кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Середній відсоток цих посягань серед усіх облікованих кримінальних правопорушень становив 0,2%. Серед посягань цієї категорії у 2020 р. було обліковано 6 кримінальних проступків.

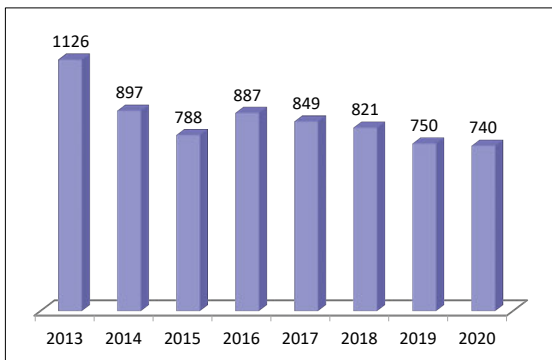

Рис. 19. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

Випадки *зґвалтування* (ст. 152) є найбільш поширеними посяганнями цієї категорії, на які припадає у середньому 41% усіх кримінальних правопорушень зазначеної спрямованості. Впродовж періоду, що розглядається, динаміка чисельності зґвалтувань суттєво змінювалася. У 2014–2018 рр. переважала тенденція їх зниження, в результаті якої кількість цих діянь зменшилася з 508 до 203 (зменшення у 2,5 раза). Натомість у 2019 р. відбулася зміна тенденції, і кількість посягань цього виду зросла до 355 (+74,9%), а у 2020 р. зростання продовжилося і було обліковано 393 (+10,7%) таких випадки (рис. 20).

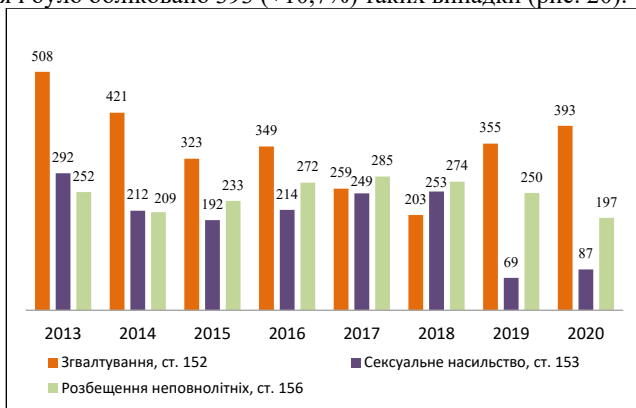

Рис. 20. Найбільш поширені кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

Іншою була динаміка випадків *розбещення неповнолітніх* (ст. 156). Після зменшення у 2014 р. до 209 випадків (–17,1%) їх число у 2015–2017 рр. постійно зростало і дорівнювало 285 (+36,4% порівняно з показником 2014 р.). У наступні три роки аналізованого періоду воно зменшувалося зростаючими

темпами (-3,9%; -8,8%; -21,2% відповідно) й у 2020 р. становило 197 днів. Діяння цього виду у 2013–2014 рр. складали 22–23% від усіх кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, у наступні два роки цей показник зріс до 30%, у 2017–2019 рр. – до 33–34%, а у 2020 р. зменшився до 26,6%.

Кількість випадків *сексуального насильства* (ст. 153) (до 2019 р. – насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом) у ці роки суттєво коливалася то в бік зменшення, то в бік зростання. У 2014–2015 рр. їх чисельність зменшилася з 292 до 192 (-34,2%), потім три роки зростала і дорівнювала у 2018 р. 253 (+31,8% до показника 2015 р.), у 2019 р. відбулося різке зниження цього показника до 69 (у 3,7 раза), а у 2020 р. – зростання до 87 (+26,1%). Частка випадків сексуального насильства серед усіх посягань цієї спрямованості у 2013–2016 рр. була на рівні 24–26%, у наступні два роки становила близько 30%, а у 2019–2020 рр. зменшилася до 9,2% та 11,8% відповідно.

Чисельність випадків *вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку* (ст. 155) (до 2019 р. – статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості), впродовж періоду, що аналізується, була відносно незначною і суттєво коливалася. У 2014–2015 рр. їх кількість зменшилася з 71 до 37, у наступні два роки перебувала на рівні 50 випадків на рік, у 2018 р. цей показник збільшився до 84, а в останні два роки зменшувався і в 2020 р. становив 55 днів.

Випадки *примушування до вступу у статевий зв'язок* (ст. 154) траплялися рідко. Всього протягом цих років було обліковано 46 таких днів. У перші чотири роки щороку вчинялося 3 таких діяння, а наступними роками їх стали виявляти частіше (2018 р. – 7; 2019 р. – 12; 2020 р. – 8).

Відмічається стабілізація щорічної кількості кримінальних правопорушень цієї спрямованості. Суттєві річні коливання показників окремих видів посягань указаної категорії зумовлені насамперед тим, що чисельність окремих видів цих діянь є незначною, тому для неї характерні випадкові річні коливання.

Ще одним чинником, який вплинув на динаміку діянь зазначеної спрямованості в цілому та їх окремих видів, є прийняття нових редакцій і внесення суттєвих змін у низку статей КК України, які регулюють кримінальну відповідальність за звалтування; сексуальне насильство (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом)¹¹²; статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості); примушування до вступу в

¹¹² Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n63> (дата звернення: 10.02.2021).

статевий зв'язок; розбещення неповнолітніх¹¹³. Цю обставину необхідно враховувати при оцінці наведених даних.

Необхідно також мати на увазі, що через труднощі доказування таких фактів, небажання повідомляти про них потерпілими, значна їх частина залишається латентною.

2.10. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

У 2014–2017 рр. чисельність посягань цієї спрямованості постійно зменшувалась, особливо інтенсивно у 2014 р. (–33,6%) та 2015 р. (–30,3%), і становила у 2017 р. 5615 (у 2,6 раза менше показника 2013 р.). У 2018 р. кількість цих кримінальних правопорушень зросла до 7059 (+25,7%), у 2019 р. – збільшилася незначним чином (+2,3%) та дорівнювала 7219, а в 2020 р. скоротилася до 6748 (–6,5%) (рис. 21). Середня частка діянь цієї спрямованості серед всіх кримінальних правопорушень становила 1,6%, а у 2020 р. цей показник дорівнював 1,9%. У 2020 р. майже дві третини (66,1%) таких кримінальних правопорушень становили кримінальні проступки, а решту – злочини.

Рис. 21. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

Кількість найбільш поширених до 2020 р. кримінальних правопорушень цієї категорії – *ухилення від сплати аліментів на утримання дітей* (ст. 164) упродовж аналізованого періоду переважно зменшувалася. У 2014–2017 рр. вона скоротилася з 7943 до 2089 (у 3,8 раза), у 2018 р. – збільшилася до 2970 (+42,2%), а в наступні два роки знизилася на 14,3% та 17,3% й у 2020 р. становила 2105 (рис. 22). Відповідно частка посягань цього виду серед усіх кримінальних

¹¹³ Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 04.03.2018 № 2334-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#n6> (дата звернення: 10.02.2021).

правопорушень зазначеної категорії зменшилася з 54,8% у 2013 р. до 31,2% у 2020 р. Слід відмітити, що це діяння є кримінальним проступком.

Рис. 22. Найбільш розповсюджені кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

Чисельність випадків *порушення недоторканності житла* (ст. 162) впродовж аналізованого періоду переважно зростала, причому в окремі роки дуже інтенсивно. У 2014 р. кількість таких діянь залишилася на рівні попереднього року (1037; -3,7%), у 2015–2016 рр. – збільшилася на 31,0% та 48,2% відповідно і становила 2012 випадків, у 2017 р. мало місце скорочення вказаного показника до 1732 (-13,9%), а в наступні два роки знову сталося його помітне зростання (+22,3% та +17,9%), в результаті якого у 2019 р. було обліковано 2498 таких посягань. У 2020 р. зафіксована майже така сама кількість цих діянь – 2442 (-2,2%). Частка кримінальних правопорушень цього виду серед всіх посягань розглядуваної категорії у 2014–2016 рр. збільшилася з 7,4% до 31,0%, наступними роками перебувала на цьому самому рівні, а у 2019–2020 рр. зросла до 36,2%.

Динаміка низки інших відносно поширених кримінальних правопорушень цієї категорії мала такі особливості:

невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175) – число таких кримінальних правопорушень зменшувалося протягом усього розглядуваного періоду (виключення – 2018 р.: +21,4%) і скоротилося з 3304 у 2013 р. до 455 (у 7,3 раза) у 2020 р. Таке зниження зумовлено як зменшенням вчинення кримінально караних дій цього виду, так і певним послаблення уваги поліції до протидії вказаним випадкам;

грубе порушення законодавства про працю (ст. 172) – динаміка цих діянь була схожою з динамікою попередніх кримінальних правопорушень. У 2014–2017 рр. їх чисельність скоротилася з 1052 до 542 випадків (у 2 рази), у наступні два роки цей показник майже не змінювався (-1,1%; +0,9%) і у 2020 р. – зменшився до 475 (-12,2%);

порушення недоторканності приватного життя (ст. 182) – після скорочення чисельності цих діянь у 2014 р. з 128 до 75 (-41,4%) у подальшому вона нерівномірно, але постійно зростала і становила у 2020 р. 310 випадків (зростання у 4,1 раза порівняно з показником 2014 р.). Імовірно в умовах підвищеної уваги суспільства до дотримання прав людини чисельність таких посягань й в подальшому буде зростати;

порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176) – кількість таких кримінальних правопорушень у 2014–2017 рр. постійно зменшувалася і скоротилася з 452 до 95 (у 4,8 раза), у наступні два роки вона збільшилася на 32,6% та 17,5% відповідно і становила у 2019 р. 148 випадків, а у 2020 р. – стала менше на 20,3% і дорівнювала 118. У цілому активність органів поліції щодо виявлення таких кримінальних правопорушень суттєво знизилася.

Посягання цієї категорії, пов'язані з порушенням виборчого законодавства, природно суттєво збільшуються у рік проведення всеукраїнських виборів та у наступний рік, в якому продовжуються реєстрація, облік і проведення кримінальних проваджень за цими фактами. Така ситуація спостерігалася у 2014–2015 рр. та у 2019–2020 рр. В інші роки аналізованого періоду схожі діяння були поодинокими. Цю тенденцію можна проілюструвати такими даними:

перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157) – 2014–2015 рр.: 130 та 53; 2019–2020 рр. – 52 та 90;

надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або інше несанкціоноване втручання в роботу Державного реєстру виборців (ст. 158) – 2014–2015 рр.: 38 та 43; 2019–2020 рр.: 37 та 47;

незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі (ст. 158¹) – 2014–2015 рр.: 14 та 44; 2019–2020 рр.: 62 та 52;

підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму (ст. 160) – 2014–2015 рр.: 7 та 47; 2019–2020 рр.: 32 та 69.

В останні три роки число посягань перебувало майже на одному рівні. Динаміка найбільш поширених видів кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина була різноспрямованою. Суттєво зменшилася кількість випадків ухилення від сплати аліментів на утримання дітей; невивплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат; грубе порушення законодавства про працю; порушення авторського права і суміжних прав. Імовірним є фактичне як зменшення чисельності цих посягань, так і послаблення уваги органів поліції та суспільства до таких діянь. При цьому зростає чисельність фактів порушення недоторканності житла та порушення недоторканності приватного життя. Останніми роками громадяни почали більш чутливо

ставитися до таких порушень їх прав і звертатися з цього приводу до поліції. Можливо така тенденція збережеться наступними роками. На їх зростання також вплинуло впровадження у діяльність підрозділів поліції соціально орієнтованого підходу, посилення протидії злочинам, які порушують найбільш важливі соціальні права громадян.

Для кримінальних правопорушень у сфері виборів характерним є суттєве зростання їх кількості під час і у рік після виборів з подальшим суттєвим зниженням. Очевидно така тенденція спостерігатиметься і надалі.

2.11. Кримінальні правопорушення проти власності

У динаміці посягань цієї спрямованості спостерігаються два підперіоди. Упродовж першого підперіоду число цих діянь у 2014 р. зменшилося з 334 821 до 311 342 (-7,0%), а потім зросло до 405 549 у 2016 р. (+30,3%). У другому підперіоді з 2017 р. почалося їх постійне і помітне зменшення, в результаті чого у 2020 р. було обліковано 190 258 посягань, що у 2,1 раза менше показника 2016 р. і на 26,1% показника 2019 р. (рис. 23). Слід відмітити, що зменшення у 2020 р. було більш значним, ніж за три попередні роки. У 2020 р. три чверті таких посягань складала злочини (143 170; 75,3%), а решту кримінальні проступки (47 088; 24,7%).

Частка таких діянь серед усіх кримінальних правопорушень у 2013–2014 рр. становила 59%, у наступні чотири роки перевищувала 60%, у 2019 р. зменшилася до 58%, а у 2020 р. – до 53%. Вони є найбільш численною групою кримінальних правопорушень серед усіх таких груп, виділених за спрямованістю, і визначально впливають на стан та динаміку загальної кількості кримінально караних діянь у країні.

Рис. 23. Кримінальні правопорушення проти власності

Крадіжки (ст. 185) були і залишаються найбільш поширеним видом кримінальних правопорушень цієї категорії і всіх кримінальних правопорушень взагалі. Їх динаміка природно була такою самою, як і динаміка загальної кількості діянь цієї спрямованості (рис. 24). Їх чисельність спочатку скоротилася у 2014 р. на 6,6% і дорівнювала 226 833, у наступні два роки збільшилася до

312 172 (+37,6% до показника 2014 р.), а у 2017–2020 рр. постійно і суттєво знижувалася і становила на кінець чотириліття 138 562, що менше показника 2016 р. у 2,3 раза, а показника попереднього року – на 29,9%. Тобто в останньому році скорочення числа крадіжок було особливо значним. Понад три чверті крадіжок у 2020 р. склали злочини, а на кримінальні проступки припадало 24,7%.

Рис. 24. Крадіжки

Абсолютна більшість крадіжок (у середньому 88,4%) була спрямована на заволодіння приватною власністю. Число посягань на державну власність було дуже незначним і становило у 2013–2015 рр. понад 3%, а в наступні роки перебувало на рівні 1,7–1,9% (2020 р. – 1,8%).

Динаміка кількісних показників окремих видів крадіжок, дані щодо яких відображаються у статистичній звітності, впродовж аналізованого періоду мала такий вигляд:

крадіжки зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок – чисельність таких діянь у 2014–2016 рр. збільшилася з 14 842 до 23 807 (+60,4%), у наступні три роки коливалася біля цього значення, а у 2020 р. скоротилася на 23,8% і дорівнювала 17 857. Стабілізація числа крадіжок цього виду у 2017–2019 рр. є відмінною рисою їх динаміки порівняно з іншими видами крадіжок (рис. 25). Частка таких діянь серед усіх крадіжок була помітною, за аналізований період постійно зростала і у підсумку збільшилася понад у 2 рази (2013 р. – 6,1%; 2020 р. – 12,9%);

крадіжки з квартир – кількість цього виду крадіжок за перші три роки розглядуваного періоду зросла з 17 450 до 27 204, тобто більше, ніж у 1,5 раза, причому зростання відбувалося щороку (+8,8%; +12,6%; +27,2%). Наступними роками динаміка цих посягань була протилежною. Їх чисельність зменшилася до 16 634 (–38,9% до показника 2016 р.) у 2019 р., а у 2020 р. скоротилася одразу на 37,1% і дорівнювала 10 470. Відсоток цих діянь серед усіх крадіжок збільшився з 7,2% до 9,6% у 2017 р., а потім зменшився до 7,6% у 2020 р.;

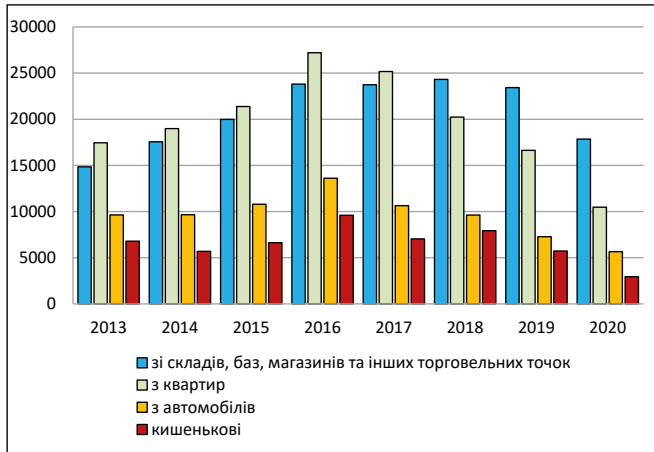

Рис. 25. Основні види крадіжок

крадіжки з автомобілів – для таких діянь характерною була тенденція до зростання з початку аналізованого періоду (2013 р. – 9638; 2016 р. – 13 612; +41,2%), яка в подальшому змінилася на тенденцію до постійного і суттєвого зниження, в результаті чого у 2020 р. було обліковано 5657 крадіжок цього виду, що у 2,4 раза менше за показник 2016 р. Частка цього різновиду серед усіх крадіжок упродовж цих років була на рівні 4%;

кишенькові крадіжки – оскільки кишенькові крадіжки належать до кримінальних правопорушень, чисельність яких залежить від активності діяльності органів поліції щодо їх виявлення, для їх динаміки характерними були більші коливання, хоча тенденція до скорочення переважала. У 2014 р. їх кількість зменшилася до 5695 (–16,2%), а в наступному році на таку саму величину зросла і дорівнювала 6626; у 2016 р. цей показник зріс до 9604 (+44,9%), а у 2017 р. знизився до 7043 (–26,7%). Після чергового збільшення вказаного показника у 2018 р. (7926; +12,5%) в останні два роки розглядуваного періоду він суттєво зменшувався (–27,8% та –48,7% відповідно) й у 2020 р. дорівнював 2939. Відсоток цих посягань серед крадіжок становив 2–3%;

крадіжки з дач, садових будинків – зміна тенденцій динаміки протягом аналізованого періоду спостерігалася і стосовно зазначеного різновиду крадіжок: зростання у перші три роки з 4532 до 8737 (в 1,9 раза), зниження у 2017–2020 рр. до 2938 (зменшення у 3 рази порівняно з показником 2016 р. і на 25,4% порівняно з показником попереднього року). Частка цих діянь коливалася близько 2% від усіх крадіжок.

Ще два види крадіжок, щодо яких є статистичні дані, були відносно нечисленними, а їх кількість у другій половині розглядуваного періоду дуже суттєво зменшилася. Так, кількість **крадіжок худоби (птиці)** становила у 2013 р. 3447, у 2016 р. – 3689 (+7,0%), у 2020 р. – 998 (зниження у 3,7 раза порівняно з

показником 2016 р.). Чисельність крадіжок *вантажів на транспорті* у 2013 р. дорівнювала 833, у 2015 р. – 1091, у 2016 р. – 1083, а в наступному році різко зменшилася і становила 214 (зменшення у 5,1 раза), у 2018–2019 рр. перебувала на цьому самому рівні, а у 2020 р. скоротилася до 105 (більше, ніж у 2 рази до показника 2019 р.). Тобто такі діяння майже перестали виявляти.

Крадіжки вказаних різновидів упродовж розглядуваних років становили у середньому близько 30% від усіх кримінальних правопорушень вказаного виду. Характер решти крадіжок залишається невідомим, що є суттєвою прогалиною у статистичній звітності.

Кількість *крадіжок в особливо великих розмірах* упродовж зазначеного періоду була незначною і з року в рік то зростала, то зменшувалася. У 2014–2016 рр. цей показник збільшився з 74 до 186 випадків, а наступними роками постійно зменшувався і у 2020 р. дорівнював 114 діянь.

Шахрайство (ст. 190) є другим за поширеністю видом кримінальних правопорушень проти власності (рис. 26). Чисельність випадків шахрайства після зменшення у 2014 р. до 41 963 (–11,0%) у 2015 р. збільшилася (45 904; +9,4%), а у наступному році перебувала на тому самому рівні (46 019; +0,3%). У 2017–2018 рр. кількість таких діянь зменшилася на 19,6% та 10,1% відповідно і дорівнювала 33 290, у 2019 р. вона була такою самою, як і в попередньому році (–2,8%), а у 2020 р. знизилася на 17,1% і становила 26 830.

Рис. 26. Шахрайство

Частка випадків шахрайства серед всіх посягань проти власності у 2014 р. складала 14,1%, у наступні три роки зменшилася до 11,3% і у 2017–2018 рр. цей показник залишався незмінним. У 2019 р. він зріс до 12,6%, а у 2020 р. – до 14,1%, тобто повернувся на рівень 2013 р. Серед всіх випадків шахрайства, вчинених у 2020 р., 55,0% складала злочини, а 45% – кримінальні проступки.

У державній статистичній звітності до 2020 р. обліковувалася кількість шахрайських діянь, вчинених у великих розмірах або шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК України). Із 2020 р. цей показник був знятий і до статистичної звітності

включено показник загальної кількості кваліфікованих випадків шахрайства (чч. 2–4 ст.190), тобто тенденцію до річних змін цих даних визначити поки що неможливо.

Натомість постійно обліковуються дані щодо випадків *шахрайства, пов'язаного із заволодінням нерухомістю*. Впродовж періоду, що розглядається, їх кількість була відносно незначною. У 2013 р. зафіксовано 1353 такі діяння, у наступному році їх чисельність скоротилася до 1042 (–23,0%), а у 2015–2016 рр. зросла на 9,6% та 31,0% відповідно і становила на кінець цього відтинку часу 1496 випадків. У 2017 р. показник таких шахрайських посягань зменшився до 1321 (–11,7%), у 2018 р. зріс до 1464 (+10,8%), у наступному році залишився майже незмінним і у 2020 р. знову зменшився до 1312 (–11,8% до рівня попереднього року). Частка таких діянь серед усіх шахрайських посягань збільшилася з 2,9% у 2013 р. до 4,9% у 2020 р.

Протягом аналізованого періоду тенденція до переважного зростання найбільш поширених корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень – грабежів і розбоїв – змінилася на тенденцію їх суттєвого скорочення. Число *грабежів* (ст. 186) після зниження у 2014 р. до 20 541 (–9,5%) у наступні два роки зросло на 7,6% та 23,0% відповідно й у 2016 р. дорівнювало 27 199, а впродовж наступного чотириліття воно шороку суттєво зменшувалося: 2017 р.: –33,3%; 2018 р.: –23,7%; 2019 р.: –19,4% і 2020 р.: –32,9%. У 2020 р. було обліковано 7492 кримінальні правопорушення цього виду, тобто чисельність грабежів за 2017–2020 рр. зменшилась у 3,6 раза (рис. 27). Відповідно частка таких діянь серед усіх кримінальних правопорушень проти власності зменшилася за ці роки з 6,8% до 3,9%.

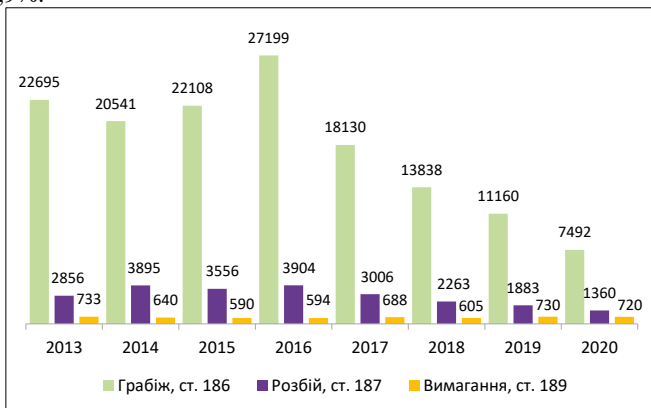

Рис. 27. Корисливо-насильницькі злочини

Динаміка *розбоїв* (ст. 187) була в основному схожою з динамікою грабежів. У 2014 р. їх кількість зросла до 3895 (+36,4%), у наступні два роки спочатку зменшилася на 8,7%, потім зросла на 9,8% і дорівнювала 3904, а у 2017–2020 рр. мало місце щорічне суттєве зменшення чисельності цих посягань

(2017 р.: -23,0%; 2018 р.: -24,7%; 2019 р.: -16,8%; 2020 р.: -27,8%). У 2020 р. було зафіксовано 1360 розбійних діянь, що у 2,9 раза менше, ніж у 2016 р.

Частка таких посягань серед усіх кримінальних правопорушень цієї спрямованості була незначною. У 2013–2017 рр. вона коливалася близько 1%, а у наступні три роки зменшилася до 0,7%.

Чисельність випадків **вимагання** (ст. 189) була значно меншою і більш стабільною, ніж попередніх видів корисливо-насильницьких посягань. У 2013 р. було обліковано 733 таких факти, у 2014–2015 рр. їх число зменшилося до 590 (-19,5%), у наступному році залишилося на такому самому рівні, а у 2017 р. зросло на 15,8% і становило 688. Далі у 2018 р. мало місце зменшення цього показника до 605 (-12,1%), а у 2019–2020 він становив 730 (+20,7%) та 720 (-1,4%) відповідно. Частка випадків вимагання була незначною і становила у середньому за вказані роки 0,2%.

На відміну від розглянутих вище кримінальних правопорушень **привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем** (ст. 191) належить до так званих посягань без потерпілого, кількість яких залежить від активності відповідних підрозділів поліції щодо їх виявлення та управлінських рішень, які приймають з цього приводу керівники органів та підрозділів поліції. Відповідно динаміка чисельності цих діянь виглядає по-іншому, ніж попередніх видів кримінальних правопорушень (рис. 28). У 2014 р. їх кількість зменшилася з 13 193 до 10 397 (-21,2%), у наступні два роки також скорочувалася, але дуже незначними темпами (-1,8% та -4,2%) і у 2016 р. становила 9787. У 2017 р. число виявлених посягань цього виду збільшилося до 10 756 (+9,9%), у 2018 р. перебувало на цьому самому рівні (-0,4%), у 2019 р. скоротилося до 9074 (-15,3%), а у 2020 р. несподівано збільшилося на 23,0% і дорівнювало 11 160.

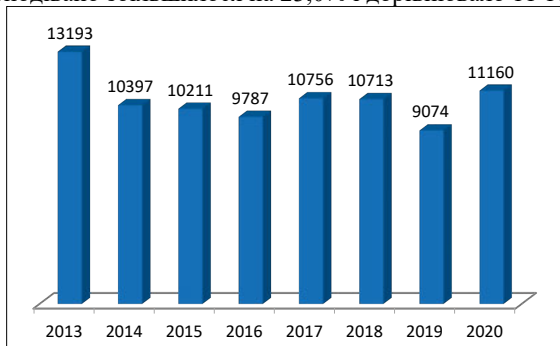

Рис .28. Випадки привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем

У 2014–2016 рр. частка цих діянь серед усіх посягань розглядуваної спрямованості зменшилася з 3,9% до 2,4%, а наступними роками зростала й у 2020 р. складала 5,9%.

Чисельність зазначених кримінальних правопорушень, вчинених у великих та особливо великих розмірах, була відносно незначною й у зв'язку з цим зазнавала суттєвих річних коливань. Кількість посягань, вчинених у **великих розмірах**, зменшилася у 2014–2015 рр. з 1135 до 155 (у 7,3 раза), у наступному році зросла до 187 (+20,6%), у 2017–2019 рр. знову зменшилася до 110 (-41,2% порівняно з показником 2016 р.) і у 2020 р. збільшилася у 2,6 раза і становила 287. Частка таких діянь серед усіх випадків привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у 2013 р. дорівнювала 8,6%, а наступними роками становила у середньому близько 2%.

Динаміка випадків цього виду, **вчинених в особливо великих розмірах**, мала свої особливості. Після збільшення їх числа у 2014 р. до 827 (+29,4%) у наступні чотири роки відбувалося його скорочення, в результаті чого у 2018 р. було обліковано лише 250 таких фактів. У 2018 р. чисельність таких посягань збільшилася до 276 (+10,4%), а у 2020 р. – до 336 (+21,7%). Частка цих кримінальних правопорушень серед усіх діянь даного виду у перші чотири роки аналізованого періоду перевищувала 4% (2014 р. – 8,0%), а в подальшому зменшилася до 3%.

Достатньо поширеними в країні є випадки **умисного знищення або пошкодження майна** (ст. 194). У 2014 р. їх кількість збільшилася з 3007 до 4582 (більше, ніж у 1,5 раза), у 2015 р. – зменшилася до 3226 (-29,6%), а наступними роками переважно скорочувалася, але меншими темпами і становила у 2019 р. 2653 випадки (-17,8% порівняно з показником 2015 р.). У 2020 р. їх число помітно зменшилося і дорівнювало 2157 (-18,7%).

У державній статистичній звітності фіксується також кількість випадків **умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу**. Чисельність таких кримінальних правопорушень збільшилася з 587 у 2013 р. до 1036 (+76,5%) у 2014 р., наступного року зменшилася до 818 (-21,0%), а у 2016 р. зросла до 1192 (+45,7%) й істотно не змінювалася впродовж наступних двох років. У 2020 р. число таких посягань зменшилося на 9,7% і становило 935 випадків. Слід відмітити, що протягом аналізованого періоду відсоток підпалів серед посягань зазначеного виду помітно збільшився. У 2013 р. він становив 19,5%, у наступні п'ять років постійно зростав і становив у 2018 р. 42,2%, у 2019 р. зменшився до 39,0% і у 2020 р. дорівнював 43,3%.

Помітну кількість посягань на власність становлять також випадки **самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва** (ст. 197¹). Для динаміки таких кримінальних вчинків характерною є тенденція до зростання. У 2013–2014 рр. їх кількість становила 774–775 діянь на рік, у наступні два роки вона збільшилася на 56,3% й 16,4% відповідно і дорівнювала 1408, у 2017 р. їх чисельність знизилася до 1076 (-23,6%), у 2018 р. зросла до 1200 (+11,5%), у 2019 р. вона залишилася майже незмінною (1207) і у 2020 р. збільшилася до 1389 (+15,1%). Частка таких діянь серед усіх кримінальних правопорушень проти власності зросла за ці роки з 0,2% до 0,7%. Більшість таких діянь (62,6%) складають злочини, а решту – кримінальні проступки.

Поширення цього виду злочину проти власності є показовим, оскільки свідчить про рівень правопорядку в суспільстві, повагу до закону та прав власності інших осіб.

Упродовж останніх чотирьох років спостерігається тенденція до інтенсивного зменшення кримінальних правопорушень проти власності та більшості їх окремих видів. Відбувається значне скорочення всіх видів крадіжок, зокрема квартирних. Зменшилося число випадків шахрайства. Триває тенденція до суттєвого зниження кількості посягань корисливо-насильницького характеру – грабежів і розбоїв.

Головним чинником цієї тенденції, яка ймовірно має довготривалий характер, є глобальна тенденція до вдосконалення засобів і форм нагляду за збереженням майна, захисту грошових коштів і майна від протиправного заволодіння ним, виявлення осіб, які вчиняють такі діяння. В результаті цієї тенденції наступними роками може продовжитися подальше зменшення загальної чисельності облікованих кримінальних правопорушень.

Підсилення темпів зниження більшості видів посягань на власність у 2020 р. пов'язано з обмеженням соціальної активності населення країни у зв'язку з пандемією COVID-19.

Динаміка низки видів кримінальних правопорушень проти власності, чисельність яких залежить від активності діяльності відповідних підрозділів поліції щодо їх виявлення, відрізнялася від основної тенденції. На одному рівні залишалася кількість крадіжок зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок (виключення – 2020 р.), децю збільшилася кількість випадків вимагання та фактів привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, в тому числі вчинених у великих та особливо великих розмірах.

Звертає на себе увагу облік значної кількості фактів умисного знищення або пошкодження майна і зростання відсотка діянь, здійснених шляхом підпалу.

Відмічається збільшення кількості випадків самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, яка ймовірно зростатиме і надалі.

2.12. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності

Упродовж періоду аналізу мала місце тенденція постійного скорочення чисельності кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, в результаті якої їх кількість зменшилась у 2,1 раза з 11 104 у 2013 р. до 5342 у 2020 р. (–10,2% до показника попереднього року) (2014 р.: –24,2%; 2015 р.: –9,3%; 2016 р.: –9,1%; 2017 р.: –9,3%; 2018 р.: +0,6%; 2019 р.: –6,1%) (рис. 29). Їх частка серед усіх вчинених правопорушень складала в середньому 1,4%. Причому серед цих діянь майже всі – 5156 (96,5%) були злочинами та тільки 186 (3,5%) – кримінальними проступками.

Діяльність відповідних органів поліції щодо встановлення окремих видів цих діянь в різні роки була відмінною.

Рис. 29. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності

Протягом майже всього аналізованого періоду відбувалося скорочення встановлених фактів *ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)* (ст. 212), що при цьому залишався найбільш поширеним злочином у зазначеній сфері, хоча його частка скоротилася з 27,6% до 17,0%. Після суттєвого зниження у 2014 р. із 3069 до 1899 (–38,1%) у наступні роки кількість цих діянь продовжувала зменшуватись, але меншими темпами та у 2019 р. становила 852 (2015 р.: –8,0; 2016 р.: –31,2%; 2017 р.: –16,1%; 2018 р.: +8,9%; 2019 р.: –22,5%). У 2020 р. мало місце зростання їх числа до 910 (+6,8%).

Чисельність випадків *виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів* (ст. 199) у 2014 р. скоротилася з 1233 до 709 (–42,5%), у 2015–2016 рр. зросла до 1316 (+21,3% до +53,0%), а в подальшому постійно знижувалася та у 2020 р. дорівнювала 698, що у 1,9 раза менше, ніж у 2016 р. і на 18,7% нижче за попередній рік. Їх частка складала в середньому 13,5% діянь цієї спрямованості.

Також упродовж аналізованого періоду мало місце дуже значне зменшення кількості випадків *порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом* (ст. 213), яка знизилася у 6,1 раза з 1641 до 269.

Чисельність установлених фактів *зайняття гральним бізнесом* (ст. 203²) упродовж розглядуваного періоду мала суттєві коливання. У 2014–2015 рр. вона скоротилася з 1248 до 735 (–41,1%), у 2016 р. зросла до 964 (+31,2%), у наступні два роки знизилася до 301 (–68,8%), у 2019 р. збільшилася у 2,5 раза до 764, а в останньому році періоду аналізу знову знизилася та дорівнювала 363 (–52,5%).

У 2014–2019 рр. майже постійно зменшувалося число випадків **незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів** (ст. 204). У 2013 р. воно становило 947, а у 2019 р. – 562 (скорочення у 1,7 раза). У 2020 р. мало місце зростання цього показника до 615 (+9,4%).

У 2013–2018 рр. щороку в середньому виявлялося 802 факти **фіктивного підприємництва** (ст. 205), але 18.09.2019 Президент України підписав прийнятий Верховною Радою Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» № 1080. Цим Законом із Кримінального кодексу України виключено ст. 205 щодо фіктивного підприємництва, яка була найбільшим інструментом тиску на бізнес. У результаті в 2019 р. було встановлено 248 таких діянь.

Водночас за період проведення аналізу зросла кількість установлених фактів **незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення** (ст. 200) з 278 до 724 (у 2,6 раза).

Крім того, мало місце постійне збільшення випадків **підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців** (ст. 205¹) – із 24 у 2014 р. до 635 у 2020 р. (у 26,5 раза).

У 2020 р. до 348 (+23,0%) зросла чисельність випадків **легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом** (ст. 209), яка в попередні роки постійно коливалася від 159 у 2016 р. до 296 у 2014 р.

Також постійно змінювалася то в бік зростання, то зменшення кількість установлених проявів **протидії законній господарській діяльності** (ст. 206). В останньому році періоду аналізу вона становила 124 (–21,5%) (2014 р.: +56,4%; 2015 р.: –1,6%; 2016 р.: +5,8%; 2017 р.: +48,8%; 2018 р.: –14,8%; 2019 р.: –1,9%).

Після зменшення у 2014–2016 рр. з 196 до 94 чисельності фактів **контрабанди** (ст. 201) в наступні два роки вона зросла до 125, у 2019 р. знизилася до 112, а у 2020 р. залишилася на минулорічному рівні та дорівнювала 114.

У 2014–2018 рр. число випадків **шахрайства з фінансовими ресурсами** (ст. 222) скоротилося з 337 до 58, а в останні два роки зросло до 142. А фактів **протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації** (ст. 206²) навпаки збільшилося у 2015–2019 рр. з 15 до 130 та знизилося в останньому році до 90.

Чисельність виявлених кримінальних правопорушень цієї спрямованості знижувалася впродовж 2014–2020 рр. (виключення – 2018 р.). Така тенденція сформувалася внаслідок декриміналізації низки видів таких посягань у 2011 р., обмеження активності органів поліції щодо виявлення таких діянь у межах реалізації політичної установки щодо зменшення тиску на бізнес. У 2019–2020 рр. цю тенденцію додатково посилило прийняття рішення про ліквідацію 02.09.2019 Департаменту захисту економіки Національної поліції України. Натепер формується новий правоохоронний орган – Бюро економічної безпеки

України, який чинитиме протидію посяганням цієї спрямованості, що найближчими місяцями негативно позначиться на показниках роботи щодо їх виявлення.

Варто також вказати на збільшення активності органів поліції щодо встановлення фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення; підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців.

2.13. Кримінальні правопорушення проти довкілля

Чисельність кримінальних правопорушень проти довкілля протягом періоду аналізу постійно коливалася. У 2014 р. вона скоротилася з 2923 до 2624 (–10,2%). У наступні два роки дуже суттєво зросла до 3941 (+41,4% до рівня 2014 р.), у 2017–2018 рр. трохи знизилася до 3529 (–10,9%), а в останні два роки збільшилася, спочатку незначним чином (+6,8%), а у 2020 р. більш суттєво (+20,9%) до 4558 (рис. 30). Зазначені діяння склали в середньому 0,8% від усіх виявлених в країні кримінальних правопорушень. Серед посягань указаної спрямованості у 2020 р. було зафіксовано 3951 злочин (86,7%) та 607 (13,3%) проступків.

Рис. 30. Кримінальні правопорушення проти довкілля

Абсолютну більшість цих посягань в останньому році становили випадки *незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу* (ст. 246), причому їх відсоток за розглядуваний період збільшився з 33,6% до 56,0%. У 2013–2014 рр. щороку виявлялося близько 1000 фактів цього виду злочинів. Після дуже значного зростання у 2015–2016 рр. (1487, +44,4%; 2313, +55,5% відповідно) чисельність цих посягань у наступні три роки зменшувалася, але незначним чином

(2017 р.: –1,6%; 2018 р.: –8,3%; 2019 р.: –6,1%). У 2020 р. було встановлено 2553 таких діянь, що на 30,2% більше показника попереднього року (рис. 31).

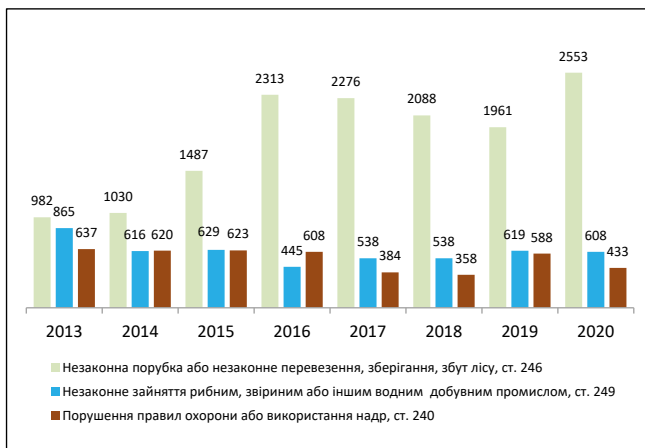

Рис. 31. Основні види кримінальних правопорушень проти довкілля

Діяльність із виявлення випадків *незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом* (ст. 249) у 2014–2016 рр. суттєво знизилася (2013 р. – 865; 2016 р. – 445, зниження у 1,9 раза), у 2017 р. робота з протидії таким фактам активізувалася (538; +20,9%), у 2018 р. вона перебувала на тому самому рівні, а у 2019 р. число таких діянь знову збільшилося на 15,1% і становило 619. В останньому році періоду аналізу кількість цих вчинків трохи скоротилася та дорівнювала 608 (–1,8%). Слід відмітити, що більша частина – 64,0% (389 фактів) зазначеного кримінального правопорушення є *кримінальними проступками*, а 36,0% (219) – *злочинами*.

Іншою була динаміка випадків *порушення правил охорони або використання надр* (ст. 240). Упродовж 2013–2016 рр. щорічно виявлялася майже однакова кількість таких діянь (у середньому 623), у 2017 р. цей показник зменшився до 384 (–36,8%), а у 2018 р. – до 358 (–6,8%). У 2019 р. увага до протидії цим злочинам була посилена, та їх кількість збільшилася на 64,2% і становила 588. Але у 2020 р. відновилися тенденція до скорочення числа таких діянь, яке знизилася на 26,4% до 433.

Чисельність виявлених випадків *забруднення або псування земель* (ст. 239) у 2014 р. суттєво зменшилася (75; –54,3%), а у наступні три роки постійно зростала і у 2017 р. дорівнювала 167 (у 2,2 раза більше показника 2014 р.). У 2018 р. відповідний показник дещо знизився (–15,6%), а у 2019–2020 рр. зріс до 194 (+32,7% порівняно з 2018 р.).

Крім того, після доповнення у грудні 2019 р. Кримінального кодексу України статтею 240¹ «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання,

перевезення, переробка буритину», у 2020 р. було викрито 159 фактів цього злочину.

Слід також відмітити деяку активізацію протягом аналізованого періоду діяльності органів поліції щодо виявлення низки інших протиправних посягань проти довкілля. Зокрема, суттєво збільшилося число облікованих фактів **порушення правил охорони вод** (ст. 242) (2013 р. – 27; 2020 р. – 88), **забруднення атмосферного повітря** (ст. 241) (2013 р. – 34; 2018 р. – 90; 2020 р. – 70), **незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель** (ст. 239¹) (2013 р. – 38; 2020 р. – 66), **знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу** (ст. 245) (2013 р. – 42; 2018 р. – 21; 2020 р. – 71), **безгосподарське використання земель** (ст. 254) (2013 р. – 25; 2020 р. – 149).

Натомість низка інших небезпечних для довкілля видів кримінальних правопорушень до цього часу виявляються рідко, хоча у ЗМІ та соціальних мережах постійно з'являється інформація про факти їх значного поширення в країні. Це, зокрема, такі діяння, як **порушення правил екологічної безпеки** (ст. 236) (2020 р. – 35), **незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах** (ст. 239²) (27), **забруднення моря** (ст. 243) (4).

Тенденція до переважного зростання кримінальних правопорушень проти довкілля спостерігалася впродовж усього аналізованого періоду і суттєво посилилася у 2020 р. З 2016 р. понад половину посягань зазначеної категорії складали випадки незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу. Достатньо поширеними також були факти незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом і порушення правил охорони або використання надр. Останніми роками аналізованого періоду відмічається помітне збільшення кількості діянь, пов'язаних із забрудненням або псуванням земель, порушенням правил охорони вод, забрудненням атмосферного повітря, незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, знищенням або пошкодженням об'єктів рослинного світу, безгосподарським використанням земель.

З огляду на те, що кількість посягань проти довкілля останніми роками постійно збільшується, а в суспільстві зростає рівень нетерпимості до дій, які шкодять навколишньому природному середовищу, можна припустити, що в подальшому таких кримінальних правопорушень буде виявлятися все більше.

2.14. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки

Після суттєвого зростання у 2014 р. з 7772 до 11 947 (у 1,5 раза) кількість кримінальних правопорушень проти громадської безпеки наступними роками хоча і переважно зменшувалася але утримувалася на високому рівні та у 2019 р. становила 10 313 (2015 р.: –2,1%; 2016 р.: –6,8%; 2017 р.: +8,0%; 2018 р.: –9,0%; 2019 р.: –3,7%). В останньому році періоду аналізу мало місце значне скорочення чисельності цих посягань (–23,4%) в результаті якого вона дорівнювала 7901, при цьому їх частка серед усіх кримінальних правопорушень майже не змінилася та складала 2,2%.(рис. 32). У 2020 р. серед діянь цієї спрямованості кримінальних проступків не було.

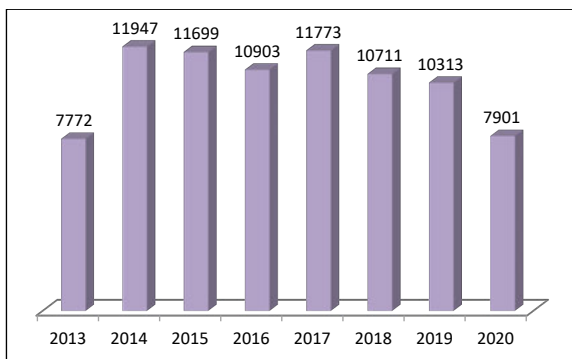

Рис. 32. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки

На динаміку кримінальних правопорушень цієї групи суттєво впливають зміни чисельності найбільш поширеного та небезпечного виду злочину зазначеної спрямованості – **незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами** (ст. 263) (рис. 33), частка якого складає у середньому 66,7% розглядуваних посягань.

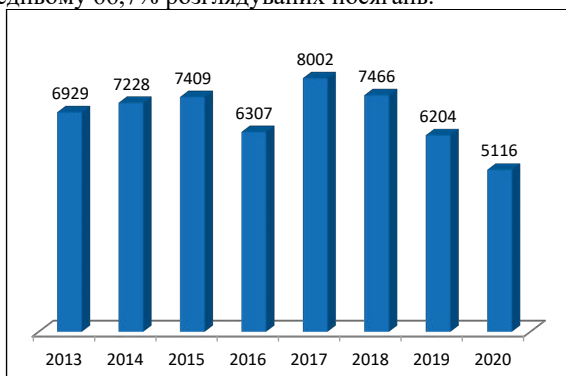

Рис. 33. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами

Упродовж 2014–2017 рр. число цих злочинів переважно збільшувалося та зросло з 6929 до 8002 (+15,5%), а у наступні роки постійно зменшувалося значним чином та у 2020 р. дорівнювало 5116, що менше, ніж у минулому році на 17,5% та у 1,6 раза нижче показника 2017 р. Незважаючи на зниження протягом трьох останніх років кількість цих злочинів залишається значною.

Чисельність тісно пов'язаних з цим злочином фактів **незаконного виготовлення, переробки чи ремонту запальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування, або незаконного виготовлення**

бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263¹) після суттєвого зниження у 2016 р. (119; -20,7%) у наступному році збільшилася до 198 (+66,4%) , а в подальшому трохи скоротилася. У 2020 р. зменшення було більш значимим (-9,2%) та встановлено 168 таких випадків. Кількість *діянь, пов'язаних із викраденням, привласненням, вимаганням вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодінням ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем* (ст. 262), після сплеску у 2014 р. (445; зростання у 10,9 раза порівняно з попереднім роком) постійно скорочувалася й у 2020 р. становила 55 випадків, що менше показника попереднього року на 42,1%, а показника 2014 р. – у 8,1 раза.

У 2020 р. продовжилося зменшення кількості злочинних діянь терористичного характеру, яке розпочалося з 2017 р. Число *терористичних актів* (ст. 258) скоротилося до 465 (-48,8%) (2017 р.: -25,7%; 2018 р.: -31,4%; 2019 р.: -4,3%); випадків *створення терористичної групи чи терористичної організації* (ст. 258³) до 123 (-25,0%) (2017 р.: -29,2%; 2018 р.: -36,8%; 2019 р.: -6,3%). Водночас зросло число встановлених фактів *створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань* (ст. 260) – 376 (+23,3%) (2017 р.: -19,6%; 2018 р.: -8,1%; 2019 р.: -23,0%); *фінансування тероризму* (ст. 258⁵) – 37 (+12,1%) (2016 р.: -39,1%; 2017 р.: -11,9%; 2018 р.: -31,1%; 2019 р.: -35,3%).

Упродовж 2017–2020 рр. відбулося певне покращання показників виявлення посягань, пов'язаних з організованою злочинністю. Так, чисельність випадків *створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній* (ст. 255) збільшилася до 92 (2016 р. – 33); *сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності* (ст. 256) – з 37 у 2016 р. до 56 у 2019 р., але в останньому році періоду аналізу вона знизилася до 23. Кількість фактів *бандитизму* (ст. 257) коливалася в межах 12–30 випадків у різні роки, а у 2020 р. дорівнювала 20 (+33,3% до попереднього року).

Серйозний негативний вплив на стан громадської безпеки в країні чинить поширення випадків *завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності* («мінування») (ст. 259). У 2014 р. кількість таких фактів зросла до 982 (у 4 рази більше, ніж у попередньому році), у наступні три роки цей показник коливався то в бік зростання, то зниження (-46,1%; +59,7%; -26,7% відповідно), у 2018 р. він збільшився до 693 (+12,0%), а у 2019 р. – до 1715 (у 2,5 раза). В останньому році періоду аналізу число цих діянь скоротилося у 2 рази до 833.

На тлі зростання кількості пожеж в Україні (2020 р. – 101 279; +5,6% порівняно з попереднім роком) виникає необхідність більш активного виявлення *порушень установлених законодавством вимог пожежної безпеки* (ст. 270). З 2016 р. чисельність таких діянь переважно зростала (2016 р.: +28,3%, 2017 р.: -8,8%; 2018 р.: +13,3; 2019 р.: +5,1%), але у 2020 р. скоротилася на 5,5% та дорівнювала 465.

Кількість кримінальних правопорушень проти громадської безпеки значно зросла у 2014 р. і до 2017 р. перебувала на такому рівні. В останні три роки аналізованого періоду вона суттєво зменшувалася і у 2020 р. повернулася до рівня 2013 р.

На скорочення загальної чисельності посягань цієї спрямованості вплинуло зниження інтенсивності бойових дій на Сході країни, а у 2020 р. ця тенденція посилилася внаслідок карантинних обмежень, викликаних ковідною інфекцією.

До 2017 р. у країні постійно зростала кількість випадків незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а в останні три роки розгляданого періоду їх чисельність постійно і суттєво зменшувалася. Таке зниження на тлі збільшення обсягу незаконного обігу зброї в країні, який підживлюється із зони ООС, викликає питання щодо ефективності діяльності органів поліції на цьому напрямі роботи. Оскільки посягання вказаного виду становлять дві третини всіх кримінальних правопорушень зазначеної категорії, їх динаміка обумовлює динаміку всіх посягань проти громадської безпеки.

Упродовж 2017–2019 рр. відбувалося зменшення числа посягань терористичної спрямованості – терористичних актів, випадків створення терористичної групи чи терористичної організації, фінансування тероризму, створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У 2020 р. чисельність посягань двох перших видів знову зменшилася, натомість зросла кількість виявлених випадків фінансування тероризму та створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Таке зростання ймовірно пов'язано зі зміною пріоритетів у діяльності відповідних органів СБУ та поліції.

В останні три роки посилилася діяльність органів поліції щодо протидії організованій злочинності, що зумовило помітне зростання випадків створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній; сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності; бандитизму.

Останніми роками значною проблемою є таке посягання цієї категорії, як завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності («мінування»), яке часто завдає суттєві матеріальні збитки і викликає значний і негативний резонанс у суспільстві. Число таких діянь зросло до 2019 р., у 2020 р. значно скоротилося, але проблема не втратила гостроти.

Кількість випадків порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки за ці роки не була значною, а у 2019–2020 рр. зменшилася. Зважаючи на збільшення в країні останніми роками значних лісових пожеж, пожеж у приміщеннях, які призвели до загибелі людей і великих матеріальних втрат, можна констатувати, що на тепер кримінально-правові заходи недостатньо активно використовуються для протидії кримінальним порушенням вимог пожежної безпеки.

2.15. Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва

У динаміці кількості кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва спостерігалось три періоди: 2013–2015 рр. – зменшення з 1457 до 1008 випадків (–30,8% до рівня 2013 р.), 2016–2018 рр. – переважне зростання до 1600 (+58,7% до показника 2015 р.) та 2019–2020 рр. – скорочення до 1250 (–22,0% порівняно з 2018 р.) (рис. 34).

Рис. 34. Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва

Питома вага зазначених діянь серед усіх кримінальних правопорушень складала 0,3%. А у 2020 р. більшість цих посягань (714; 57,1%) становили кримінальні проступки та відповідно 536 (42,9%) – злочини.

Характер динаміки всіх посягань цієї спрямованості визначався змінами чисельності найбільш поширеного кримінального правопорушення цієї групи – випадків **порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою** (ст. 272) (середня частка серед кримінальних правопорушень розглядуваної категорії – 61,2%). Їх чисельність також спочатку знизилася з 898 до 525 у 2015 р., потім суттєво зросла до 1010 у 2018 р. і в останні два роки скоротилася й у 2020 р. дорівнювала 849, що менше, ніж у попередньому році на 6,3%. При цьому 482 (56,8%) випадки були кримінальними проступками та 367 (43,2%) – злочинами.

Кількість установлених фактів другого за поширеністю кримінального діяння цієї спрямованості – **порушення вимог законодавства про охорону праці** (ст. 271) після зменшення у 2014 р. із 487 до 389 (–20,1%) у наступні чотири роки зросла до 464 у 2018 р. (+19,3% до 2014 р.), а у 2019–2020 рр. знизилася до 343 (–26,0% до рівня 2018 р.). Як і в попередньому випадку більшість цих посягань були кримінальними проступками (205; 59,8%), а злочини склали 40,2% – 138 випадків.

Зовсім низькими були показники виявлених фактів **порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах** (ст. 273). Їх кількість коливалася від 5 у 2014 р. до 69 у 2018 р., а у 2020 р. дорівнювала 15.

Для динаміки кримінально каранних діянь цієї спрямованості є характерною зміна тенденцій до зростання та зниження. Припускається, що це пов'язано з виявленням в окремі роки значної кількості таких фактів на окремому підприємстві або підприємствах. Понад половину таких посягань становлять кримінальні проступки.

Основними видами таких кримінальних правопорушень залишаються порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (середня частка серед всіх зазначених посягань 60,2%) та порушення вимог законодавства про охорону праці (34,5%).

2.16. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту

Після переважного зростання з 19 722 у 2013 р. до 26 170 у 2016 р. (+32,7%) наступними роками мало місце скорочення числа кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, особливо суттєве у 2017–2018 рр. (–15,6% та –20,8%), в результаті якого у 2020 р. зафіксовано 15 795 таких діянь (–8,2% до попереднього року та –39,6% до рівня 2016 р.) (рис. 35). Ці діяння склали в середньому 4,1% усіх, облікованих в Україні посягань. Майже всі такі кримінальні правопорушення є злочинами (13 911; 88,1%), частка кримінальних проступків незначна та складає 11,9% (1884 діяння).

Рис. 35. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту

Основним показником рівня кримінальної протиправності у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту є чисельність найбільш поширеного злочину цієї спрямованості – випадків **порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами** (ст. 286) (рис. 36). Упродовж перших чотирьох років періоду аналізу вона змінювалася несуттєво та дорівнювала близько 11 тис. щороку. У 2017–2018 рр. зменшилася до 8257 (–26,9%), а в останні два роки трохи зросла до 8864 у 2020 р. (+7,4%). Кількість таких діянь, **що спричинили смерть**

потерпілого, у 2013–2017 рр. була трохи більше 2000, а наступними роками коливалася (2018 р.: -9,6%; 2019 р.: +4,1%; 2020 р.: -3,2%) та у 2020 р. становила 1858.

Рис. 36. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами

Іншою була ситуація з **незаконним заволодінням транспортним засобом** (ст. 289). Після зростання у 2014 р. із 6794 до 12 644 (у 1,9 раза) кількості цих посягань у наступні два роки вона коливалася незначним чином (2015 р.: -9,3%; 2016 р.: +6,5%), а в подальшому постійно зменшувалася та у 2020 р. дорівнювала 4522, що менше, ніж у попередньому році на 17,3% та у 2,7 раза нижче за показник 2016 р. Причому трохи більше половини цих посягань були спрямовані на заволодіння автомобілями (2014 р.: 68,3%; 2016 р.: 55,6%; 2018 р.: 59,0%; 2020 р.: 51,8%) (рис.37).

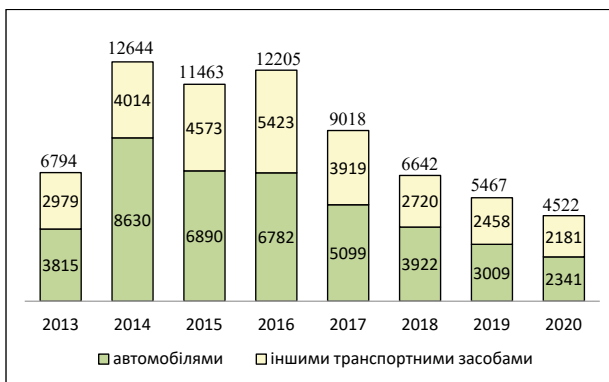

Рис. 37. Незаконне заволодіння транспортним засобом

Іншим чином змінювалася чисельність такого, тісно пов'язаного з попереднім, посяганням, як **знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу** (ст. 290), яке є кримінальним проступком. У перші три роки періоду аналізу вона становила близько 800 випадків щороку. У 2016 р. зросла у 2,5 раза до 1970 і в подальшому постійно коливалася, але залишалася майже на цьому самому рівні (2017 р.: +16,9%; 2018 р.: -17,1%; 2019 р.: +22,8%). У 2020 р. їх кількість скоротилася на 19,5% та дорівнювала 1887.

Чисельність кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту впродовж перших чотирьох років аналізованого періоду зростала, а з 2017 р. постійно зменшувалася. Понад 88% посягань цієї спрямованості становили злочини.

Динаміка двох найбільш поширених видів кримінально каранних днів цієї спрямованості – випадків порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, та незаконного заволодіння транспортним засобом істотно відрізнялася. Чисельність перших після помітного зменшення у 2017–2018 рр. стабілізувалась і у 2019–2020 рр. збільшувалася, хоча й незначним чином. Аналогічною була і динаміка таких діянь, які спричинили смерть потерпілого. Кількість других після суттєвого зростання у 2014 р. була значною і перебувала на цьому самому рівні, а з 2016 р. мало місце їх суттєве зниження. Тобто динаміка випадків незаконного заволодіння транспортним засобом була такою самою, як і більшості кримінальних правопорушень проти власності, яким вони по суті і являються.

Статистичні дані щодо фактів порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, у 2019–2020 рр. свідчать про те, що криміногенна ситуація на дорогах залишається складною, а рівень аварійності надто високим.

2.17. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

Чисельність кримінальних правопорушень **проти громадського порядку та моральності** у 2014–2016 рр. постійно зменшувалася (з 10 949 до 7715; -29,5% за вказаний період), у наступні два роки вона збільшувалася незначним чином (+2,3% та +4,7% відповідно) і становила у 2018 р. 8263. У 2019–2020 рр. відновилися тенденція до зниження і в останньому році періоду аналізу було обліковано 5756 таких посягань (-20,4% та -12,5%) (рис. 38). Серед цих кримінальних правопорушень більшість є злочинами (4819; 83,7%) та (937; 16,3%) – кримінальними проступками.

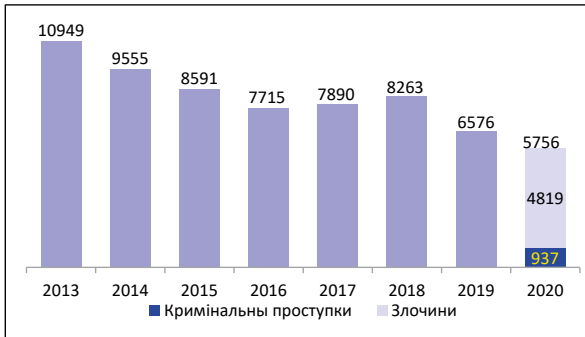

Рис. 38. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

Для випадків **хуліганства** (ст. 296) – найбільш поширеного діяння цієї категорії (середня частка від кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності – 48,6%) – впродовж періоду аналізу була характерна тенденція до постійного зниження, особливо суттєвого у 2014 р. (–21,4%), 2015 р. (–17,0%) та 2020 р. (–26,1%), в результаті чого їх кількість зменшилася з 6315 у 2013 р. до 2513 у 2020 р. (зниження в 2,5 раза) (рис.39). Серед цих кримінальних правопорушень в останньому році аналізованого періоду 1780 діянь (70,8%) були злочинами та 733 (29,2%) – кримінальними проступками.

Рис. 39. Хуліганство

У 2019–2020 рр. мало місце дуже суттєве скорочення чисельності таких поширених злочинів цієї спрямованості, як факти **наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого** (ст. 297). Якщо у 2013–2018 рр. вона коливалася на рівні 1500–2000 випадків на рік, то в останні два роки скоротилася майже у 2 рази та у 2019 р. становила 1085 (–46,6%), а у 2020 р. – 1081 (–0,4%).

Упродовж розглядуваного періоду активізація роботи правоохоронних органів щодо виявлення діянь, пов'язаних з порнографією та проституцією, йшла хвилями зі зростанням у 2014 р. і 2017–2018 рр. (рис. 40). Так кількість установлених фактів **ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження**

порнографічних предметів (ст. 301) у 2014 р. дорівнювала 1152 (+12,8%), у 2016 р. – 925 (–19,7% до рівня 2014 р.), у 2018 р. – 1665 (+80,0% до 2016 р.), у 2019 р. – 1014 (–39,1%) та у 2020 р. – 1153 (+13,7%). Схожою була ситуація з випадками **сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією** (ст. 303): зростання мало місце у 2014 р. (303; +17,0%), 2017–2018 рр. (331; +47,8% та 412; +24,5%) та 2020 р. (341; +1,5%). Трохи іншою була динаміка кількості фактів **створення або утримання місць розпусти і звідництва** (ст. 302). Після зростання у 2014 р. до 509 (+21,2%) наступними роками вона майже постійно скорочувалася (виключення – 2019 р.: +15,1%) та у 2020 р. знизилася до 163 (–37,1%), тобто за весь цей час зменшилася у 3,1 раза. Слід відмітити, що 144 (88,3%) випадки цього діяння є злочинами, а 19 (11,7%) – кримінальними проступками.

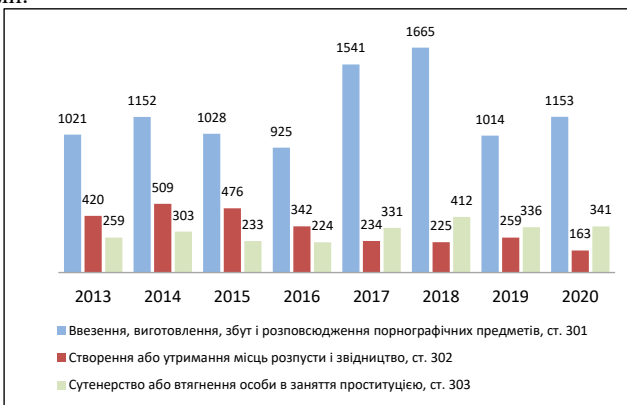

Рис. 40. Кримінальні правопорушення, пов'язані з розповсюдженням порнографії та проституції

Звертає на себе увагу динаміка випадків **втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність** (ст. 304). Упродовж періоду аналізу їх чисельність постійно зменшувалася (особливо суттєво у 2014 р.: –22,1%; 2016 р.: –38,8% та 2019 р.: –34,2%) і загалом скоротилася з 791 у 2013 р. до 154 у 2019 р., тобто у 5,1 раза. У 2020 р. вона трохи зросла до 160 (+3,9%), але залишається низькою. Таким чином, органи поліції дуже суттєво зменшили зусилля щодо виявлення злочинів зазначеного виду.

Постійної пильності потребує стан таких небезпечних злочинів цієї спрямованості, як **масові заворушення** (ст. 294). Після дуже значного зростання на тлі загострення суспільно-політичної ситуації в країні у 2014 р. з 5 до 148 число масових заворушень скоротилося, але залишається значимим (2015 р.: 24; 2016 р.: 9; 2017 р.: 8; 2018 р.: 12; 2019 р.: 11; 2020 р.: 7). Очевидно органи поліції повинні приділяти підвищену увагу роботі щодо запобігання та протидії цим злочинам.

Для посягань проти громадського порядку і моральності була характерною тенденція до зменшення, яка у 2017–2018 рр. була перервана, а у 2019–2020 рр. відновилася знову. Абсолютну більшість цих посягань становлять злочини.

Близько половини кримінальних правопорушень вказаної спрямованості становлять випадки хуліганства, чисельність яких після зниження у 2014–2017 рр. стабілізувалася у 2018–2020 рр. майже на одному рівні, а у 2020 р. помітно скоротилася на тлі введення в країні жорстких карантинних обмежень, пов'язаних з коронавірусною пандемією. Серед хуліганських проявів понад 70% становили злочини.

Коливання то в бік зростання, то зменшення були характерні для випадків ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; створення або утримання місць розпусти і звідництва; сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Таким чином, не вдалося щороку ефективно працювати з цими напрямками роботи.

Відмічається тенденція до постійного скорочення числа фактів втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Спостерігається зменшення кількості таких суспільно небезпечних і резонансних кримінальних проявів, як масові заворушення.

2.18. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення

У 2014–2016 рр. відбувалося істотне погіршення діяльності підрозділів БНОН і відповідно суттєве скорочення показників їх роботи. За ці роки чисельність посягань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення скоротилася з 33 982 до 23 029 (–32,2%).

У 2017 р. підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України вдалося суттєво посилити діяльність щодо виявлення посягань цієї категорії, в результаті чого їх кількість збільшилася на 26,0% і становила 29 010. У 2018 р. відбулося певне зниження зазначеного показника (27 007; –6,9%), але у 2019 р. знову сталося покращання роботи щодо виявлення розглядуваних діянь, і їх чисельність дорівнювала 28 774 (+6,5%). У 2020 р. ситуація майже не змінилася, було виявлено 28 204 (–2,0%) зазначених кримінальних правопорушень, з яких 17 092 (60,6%) були злочинами та 11 112 (39,4%) кримінальними проступками (рис. 41). Проте частка посягань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення серед усіх облікованих у 2020 р. збільшилася і склала 7,8%.

Рис. 41. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення

Слід відмітити, що у 2020 р. підвищилася ефективність роботи відповідних підрозділів поліції щодо виявлення деяких видів наркозлочинів. Так продовжилася тенденція до зростання чисельності другого за поширеністю та найбільш небезпечного виду наркозлочинів – випадків **незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів** (ст. 307) (рис. 42).

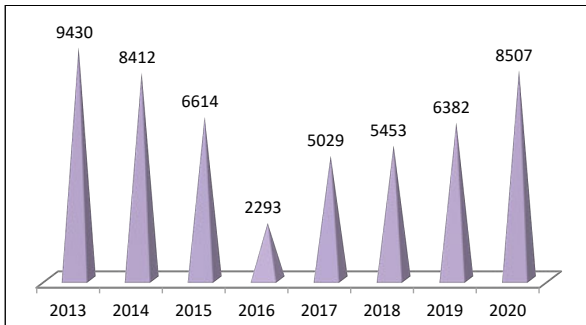

Рис. 42. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

У 2013 р. встановлено 9430 таких діянь. В наступні три роки їх чисельність скоротилася до 2293, тобто у 4,1 раза (2014 р.: –10,8%; 2015 р.: –21,4%; 2016 р.: –65,3%), а в подальшому вона постійно збільшувалася та в останньому році періоду аналізу виявлено 8507 таких випадків, що на 33,3% більше, ніж у минулому (2017 р.: +119,3%; 2018 р.: +8,4%; 2019 р.: +17,0) та у 3,7 раза вище за показник 2016 р. Зокрема кількість установлених фактів **збуту наркотичних**

засобів, психотропних речовин або їх аналогів у 2014–2016 рр. знизилася з 5021 до 1276 (у 3,9 раза), а потім зросла у 4,7 раза та у 2020 р. становила 5992.

Збільшилося також число виявлених випадків **посіву або вирощування снотворного маку чи конопель** (ст. 310) до 1822 (+3,5%) (2016 р.: +7,9%; 2017 р.: +14,2%; 2018 р.: –22,9%; 2019 р.: +3,5%); **використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів** (ст. 306) до 152 (у 2,1 раза) (2016 р.: –78,7%; 2017 р.: +370%; 2018 р.: +155,3%; 2019 р.: –41,7%), та **незаконного виробництва, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збуту отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів** (ст. 321) до 350 (+6,7%) (2016 р.: –72,0%; 2017 р.: +43,5%; 2018 р.: +42,0%; 2019 р.: +22,8%). Крім того, у 2020 р. продовжилося розпочате у минулому році збільшення числа встановлених фактів **незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин** (ст. 319), яке дорівнювало 127 (2016 р.: 2; 2017 р.: 6; 2018 р.: 10; 2019 р.: 109).

Водночас, на відміну від попереднього року відбулося зменшення кількості зафіксованих випадків вчинення найбільш поширеного кримінального правопорушення, пов'язаного з наркотиками (в середньому 62,5%) – незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309) (рис. 43). У 2014–2015 рр. їх число знизилася з 18 605 до 14 890 (–9,7% та –11,4%), у наступні два роки зросло до 20 071 (+16,8% та +15,4%), а в останні роки коливалося та у 2020 р. скоротилося на 14,8% до 15 874 (2018 р.: –10,2%; 2019 р.: +3,3%). У вказаному правопорушенні більшість – 9990 (62,9%) складають кримінальні проступки, а 5884 (37,1%) злочини.

Рис. 43. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту

Мала місце тенденція до скорочення чисельності встановлених фактів організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317) – з 1268 у 2013 р. до 426 у 2020 р. (у 3 рази за весь період і на 16,3% до минулорічного рівня).

Після суттєвого зниження у 2017–2018 рр. до 212 (–18,8% та –15,5%) у 2019 р. збільшилася до 330 (+55,7%) кількість установлених фактів контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305), яка в останньому році періоду аналізу знову знизилася на 29,1% до 234.

Після суттєвого зростання до 468 у 2017–2018 рр. (+47,0% та +6,8%) в останні два роки знизилася кількість виявлених випадків незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ст. 311), яка у 2020 р. дорівнювала 315 (–32,7% до рівня 2018 р.).

Аналогічно у 2017–2018 рр. до 121 (+ 24,7%) зросло число фактів викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, або їх аналогів чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (ст. 313), яке в подальшому скоротилося до 81 (–9,1% та –26,4%).

Після суттєвого зменшення показників виявлення наркоправопорушень у 2014–2016 рр. у 2017 р. їх чисельність помітно збільшилася і у наступні роки перебувала майже на цьому самому рівні. Це свідчить про достатньо ефективну діяльність підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України. Натепер понад 60% таких кримінальних правопорушень становлять злочини.

Упродовж останніх чотирьох років відбувається постійне збільшення кількості виявлених випадків незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Тобто основні зусилля працівників поліції спрямовані на протидію особам та групам, які займаються збутом наркотичних засобів.

Зберігається вкрай важлива тенденція до зосередження зусиль на виявленні осіб та злочинних груп, які займаються збутом наркотичних засобів. Слід відмітити більш ефективні дії правоохоронних органів щодо виявлення фактів контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Останніми роками збільшується чисельність установлених випадків посіву або вирощування снотворного маку чи конопель; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнотдіючих речовин або отруйних чи сильнотдіючих лікарських засобів; незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин; незаконного виробництва, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту

або збуту отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

При цьому менше уваги приділялося протидії діянням, пов'язаним з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням прекурсорів; викраденням, привласненням, вимаганням обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, або їх аналогів чи заволодінням ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та іншими незаконними діями з таким обладнанням.

2.19. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації

З початком масштабних бойових дій на Сході країни чисельність діянь зазначеної спрямованості зросла з 370 у 2013 р. до 2926 у 2015 р. (зростання у 7,9 раза), у наступному році скоротилася до 870 (у 3,4 раза) і у 2017 р. перебувала на тому самому рівні. У 2018 р. число таких діянь зросло до 1441 (+61,5%), а у 2019 р. залишилося незмінним (1442; +0,1%). У 2020 р. воно знову суттєво скоротилося та дорівнювало 822 (-43,0%) (рис. 44). Їх питома вага серед всіх облікованих завжди була незначною та у 2020 р. році складала 0,2%, а серед цих кримінальних правопорушень злочини становили 527 діянь (64,1%), а кримінальні проступки – 295 (35,9%).

Рис. 44. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації

Динаміку посягань цієї категорії визначали суттєві зміни у кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із недотриманням порядку призову,

мобілізації та проходження військових зборів, які склали у середньому 59,3% від усіх таких діянь. Так, чисельність випадків **ухилення від призову за мобілізацією** (ст. 336) у 2014 зросла від 0 до 680, у 2015 р. – до 2256, а наступними роками різко зменшилася й у 2018–2020 рр. дорівнювала 1; 3 та 2 випадки.

Іншою була динаміка діянь, пов'язаних із **ухиленням від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу** (ст. 335), які є кримінальними проступками. У 2014 р. було обліковано 10 таких фактів, у 2015 р. – 342, і тенденція до переважного зростання продовжилася у наступні три роки. У 2018 р. зареєстровано 718 (+70,1%) таких діянь, а у 2019 р. – 683 (–4,9%). У 2020 р. кількість фактів ухилення від призову на строкову військову службу зменшилася у 2,4 раза та дорівнювала 290. Така динаміка викликана переносом у зв'язку з пандемією Covid-19 весняного призову на строкову військову службу в Україні з квітня – червня на травень – липень 2020 р. і скороченням обсягів осіннього призову. Крім того, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України №179-Р від 26.02.2020 призов громадян України у віці 18–19 років тепер проводиться тільки за їхнім бажанням і за письмовою заявою.

Упродовж періоду, що розглядається, мало місце постійне зростання кількості випадків **ухилення від військового обліку або спеціальних зборів** (ст. 337). У 2014 р. було обліковано 1 такий факт, у 2015 р. – 14, у 2019 р. – 319 (+23,6% до попереднього року). Але у 2020 р. чисельність цих кримінальних проступків, як і в попередньому випадку, скоротилася до 53 (–83,4%).

У 2016–2018 рр. кількість фактів **незаконного переправлення осіб через державний кордон України** (ст. 332) постійно збільшувалася (+20,4%; +6,6% та +69,7% відповідно) і становила на кінець цього відтинку часу 331. У 2019 р. чисельність таких діянь скоротилася до 252 (–23,9%), а в останньому році періоду аналізу знову зросла до 278 (+10,3%).

Специфіка кримінальних правопорушень цієї спрямованості полягає в тому, що їх чисельність і динаміка залежать від поширеності діянь, пов'язаних з порушенням правил призову, мобілізації та проходження військових зборів. Відповідно зростання та зниження таких посягань в окремі роки визначалися ситуацією в зоні ООС (АТО): дуже значне збільшення у 2014–2015 рр., коли військова ситуація на цій території була особливо гострою; суттєве зниження у 2016–2018 рр. у період послаблення протистояння; нове збільшення на тлі інтенсифікації військових дій у 2018–2019 рр. і знову помітне зниження у 2020 р. після досягнення домовленості про припинення вогню. Очевидно, що в подальшому чисельність посягань цієї категорії буде визначатися характером військової ситуації в зоні ООС.

Звертає на себе увагу тенденція до зростання кількості випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Поки що абсолютні показники таких посягань незначні, але є підстави очікувати їх помітне збільшення найближчими роками.

2.20. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і кримінальні правопорушення проти журналістів

Чисельність посягань цієї спрямованості впродовж періоду аналізу коливалася незначним чином (рис. 45).

Рис. 45. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і кримінальні правопорушення проти журналістів

У 2013 р. вона дорівнювала 24 777 а у 2019 р. – 24 375 (2014 р.: –2,3%; 2015 р.: –2,3%; 2016 р.: –2,1%; 2017 р.: +4,1%; 2018 р.: –4,5%; 2019 р.: +5,8%). Але у 2020 р. вона скоротилася до 20 574, що менше, ніж у минулому році на 15,6%. Водночас, відсоток цих діянь серед усіх порівняно з попередніми роками дещо підвищився та складав 5,7%. Трохи більше половини цих кримінальних правопорушень склали кримінальні проступки – 11 151 (54,2%) та 9423 (45,8%) злочини.

Як правило, більшість діянь цієї спрямованості (в середньому 63,9%) становили випадки **підроблення документів, печаток, штампів і бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів** (ст. 358). Упродовж аналізованого періоду їх кількість коливалася, але загалом скоротилася з 17 853 у 2013 р. до 13 345 (2014 р.: –16,9%; 2015 р.: –4,0%; 2016 р.: –2,0%; 2017 р.: +12,4%; 2018 р.: –5,2%; 2019 р.: +3,3%; 2020 р.: –13,1%). Серед них 7221 (54,1%) були кримінальними проступками та 6124 (45,9%) злочинами. Динаміка цього виду кримінальних правопорушень заслуговує на увагу, оскільки вони є п'ятим за поширеністю кримінально каранним діянням в Україні. Скорочення в останньому році аналізованого періоду було характерним і для тісно пов'язаних з попереднім діянням випадків **викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження** (ст. 357). У 2014–2017 рр. їх чисельність скоротилася з 2470 до 1603 (–35,1%), у 2018–2019 рр. зросла до

2135 (+15,7% та +15,2%), а у 2020 р. знизилася на 5,8% до 2011. У цьому кримінальному правопорушенні також більшість – 1211 (60,2%) діянь є кримінальними проступками та 800 (39,8%) – злочинами.

Під час розглядуваного періоду переважно зростала кількість фактів **самоправства** (ст. 356). У 2013–2019 рр. вона збільшилася у 1,5 раза з 2636 до 3882 (виключення – 2017 р.: –19,6%), але у 2020 р. скоротилася у 1,7 раза та дорівнювала 2280. Майже постійно і дуже суттєво збільшувалася кількість випадків **умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі** (ст. 360). Їх число у 2014–2017 рр. зросло з 28 до 686 (у 27,4 раза), у 2018 р. зменшилося до 568 (–17,2%), у 2019 р. знову зросло до 657 (+15,7%), а у 2020 р. майже не змінилося та становило 623 (–5,2%). Причому 468 (75,1%) з них були злочинами. Тенденція зростання була характерною й для випадків **примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань** (ст. 355). Після зниження у 2014 р. до 329 (–20,5%) їх чисельність в подальшому переважно зростала (виключення 2017 р.: –8,7%) і у 2019 р. становила 509, що на 20,9% більше за показник попереднього року. У 2020 р. вона також майже не змінилася та дорівнювала 492 (–3,3%). Кримінальні проступки та злочини у цьому правопорушенні розділяються приблизно навпіл (256 та 236 відповідно).

Особливої уваги потребують злочини, спрямовані проти представників влади та працівників правоохоронних органів, які мають підвищену суспільну небезпеку. Ситуація з цими діяннями у 2020 р. залишається несприятливою.

Чисельність випадків **погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу** (ст. 345) після тривалого періоду зростання з 540 у 2013 р. до 1115 у 2017 р. (у 2 рази), у 2018 р. скоротилася на 26,7% і становила 817, а у 2019 р. залишилася на рівні минулого року (821; +0,5%). Але у 2020 р. вона знову зросла на 10,7% і дорівнювала 909. Натомість в останньому році періоду аналізу стало менше фактів **опору представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб** (ст. 342), кількість яких за розглядуваний проміжок часу постійно коливалася та у 2020 р. знизилася до 324 (–11,7% до попереднього року) (2016 р.: +48,0%; 2017 р.: –23,8%; 2018 р.: +15,2%; 2019 р.: –12,0%).

Крім того, має місце тенденція до постійного зниження кількості найбільш суспільно небезпечних посягань серед указаной підгрупи злочинів – випадків посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348). Після сплеску таких діянь у 2014 р. з 12 до 2260 їх чисельність постійно і суттєво зменшувалася (2015 р.: –30,6%; 2016 р.: –82,3%; 2017 р.: –20,9%; 2018 р.: –71,4%; 2019 р.: –14,3%) і у 2020 р. дорівнювала 34 (–37,0%), що менше, ніж у 2014 р. у 66,5 раза.

Слід також відмітити зменшення ряду злочинів незначної чисельності. Скоротилася кількість фактів **захоплення державних або громадських**

будівель чи споруд (ст. 341) – до 21 (2014 р. – 662; 2015 р.: 461; 2016 р. – 273; 2017 р. – 187; 2018 р. – 49; 2019 р. – 27) та **незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій** (ст. 340) – до 3 (2014 р. – 39; 2015 р. – 21; 2016 р. – 12; 2017 р. – 179; 2018 р. – 14; 2019 р. – 4).

На відміну від більшості кримінальних правопорушень інших категорій, виділених за спрямованістю посягань, кількість зазначених діянь протягом усього аналізованого періоду була стабільною (у середньому 23 484) та суттєво зменшилася тільки у 2020 р., що, очевидно, стало наслідком реалізації вказаних вище карантинних заходів. Понад половину діянь цієї категорії складала злочини.

Більшість таких посягань становлять випадки підроблення документів, печаток, штампів і бланків, збуту чи використання підроблених документів, печаток, штампів (у середньому 63,9%), кількість яких упродовж цих років була відносно стабільною, що й зумовило відсутність суттєвих коливань усіх кримінальних правопорушень цієї спрямованості.

Відмічається позитивна тенденція до зменшення чисельності суспільно небезпечних посягань на посадових осіб правоохоронних й інших державних органів, а також випадків захоплення державних або громадських будівель чи споруд, незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

До 2019 р. включно постійно зростала кількість фактів самоправства, умисного пошкодження ліній зв'язку, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, але у 2020 р. це зростання загальмувалося у зв'язку з карантинними заходами.

Серйозним чинником збільшення чисельності цих діянь є зниження авторитету органів влади, зневажливе ставлення до правопорядку та осіб, які його охороняють.

2.21. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку

У 2015–2017 рр. кількість злочинів цієї категорії постійно збільшувалася і становила на кінець триріччя 2573, що у 5,8 раза більше показника 2014 р. У 2018–2019 рр. число таких діянь зменшилося до 2204 (–10,6% та –4,2%), а у 2020 р. воно підвищилося на 13,3% та дорівнювало 2498 (рис. 46). Останніми роками питома вага цих діянь зросла до 0,7% від усіх облікованих кримінальних правопорушень.

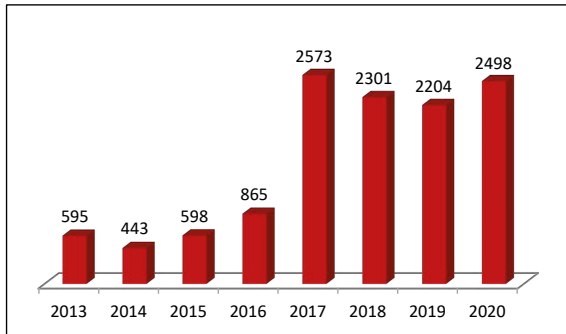

Рис. 46. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку

Найбільш поширеним видом злочину цієї категорії є **несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку** (ст. 361). Ці діяння складають у середньому 61,4% від усіх таких посягань. У 2013–2016 рр. їх чисельність була незначною, але переважно зростала (2013 р.: 408; 2016 р.: 494). У 2017 р. мало місце зростання у 3,6 раза кількості таких злочинів до 1795, у 2018 р. – зменшення до 1023 (–43,0%), у 2019 р. – знову збільшення до 1183 (+15,6%). У 2020 р. цей показник залишився на минулорічному рівні та дорівнював 1187 (+0,3%).

Другим за поширеністю видом таких злочинів є **несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї** (ст. 362) (середня частка 29,9%). Після зниження у 2014 р. до 73 (–52,0%) число таких діянь в подальшому постійно зростало і у 2018 р. становило 1070 (збільшення у 15 разів порівняно з показником 2014 р.). У 2019 р. цей показник помітно знизився і дорівнював 762 (–28,8%), а у 2020 р. відновилася тенденція зростання, і він дорівнював 1047 (+37,4%).

Чисельність посягань вказаної категорії після суттєвого зростання у 2017 р. децю зменшилася, але залишалася значною, а у 2020 р. знову зростає. Передбачається, що в умовах глобального процесу розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, інтенсивного використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку чисельність кримінально протиправних діянь у цій сфері й в подальшому буде зростати.

Очікується збільшення двох основних видів таких кримінальних правопорушень цієї спрямованості – випадків несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку та несанкціонованих

дій з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинених особою, яка має право доступу до неї.

2.22. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

Після трирічного періоду зниження (з 16 856 у 2013 р. до 14 820 у 2016 р.; -10,6%) чисельність посягань зазначеної спрямованості у наступні три роки постійно збільшувалася. Значне зростання таких діянь відбулося у 2017 р. (19 234; +29,8%), у 2018 р. вона була незначною (19 909; +3,5%), а у 2019 р. кількість цих злочинів дорівнювала 20 069 (+0,8%), тобто залишилася на рівні попереднього року. У 2020 р. вона скоротилася на 5,3% до 18 996 (рис. 47). Відсоток цих діянь серед усіх облікованих кримінальних правопорушень збільшився у 2020 р. до 5,3%. Слід відмітити, що серед діянь розглядуваної спрямованості кримінальних проступків немає.

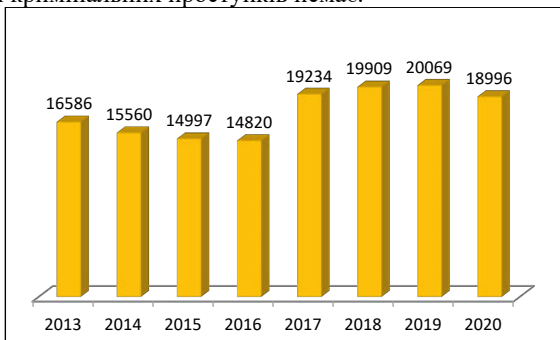

Рис. 47. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

Протягом періоду аналізу активність правоохоронців щодо виявлення окремих видів злочинів указаної спрямованості була різною.

У 2020 р. зросла кількість установлених фактів найбільш поширених діянь у цій сфері – випадків **службового підроблення** (ст. 366). Після скорочення у 2015–2016 рр. з 7160 до 5583 (-22,0%), у 2017 р. їх кількість зросла на 18,1% до 6592 та у наступному році залишилася без змін. У 2019 р. вона знизилася на 16,7% до 5534, а у 2020 р. зросла на 13,1% та дорівнювала 6257. Крім того, продовжилася тенденція до постійного зростання випадків **пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (давання хабара)** (ст. 369), яка за розглядуваний проміжок часу зросла з 351 у 3,8 рази та у 2020 р. становила 1348 (+20,2% до попереднього року).

Водночас, у цьому році зменшилася чисельність інших поширених злочинів розглядуваної категорії.

Число встановлених фактів **зловживання владою або службовим становищем** (ст. 364) після суттєвого зменшення до 2567 (-32,6%) у 2014 р. наступними роками зросло до 4371 у 2019 р. (у 1,7 раза), але у 2020 р. воно скоротилося на 7,1% та дорівнювало 4060. Зокрема такі діяння, що **спричинили тяжкі наслідки**, збільшилися з 1242 у 2014 р. до 2342 (+88,6%) у 2019 р., а в 2020 р. знизилися до 2207 (-5,8%).

Схожою була динаміка чисельності випадків **перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу** (ст. 365): 2014 р.: скорочення на 13,0% до 1326; 2015–2019 рр.: переважне зростання до 2599 (+96,0%) та стабілізація у 2020 р. (2564; -1,3%).

Ситуація з встановленням фактів **службової недбалості** (ст. 367) була трохи іншою. Зниження їх кількості мало місце протягом перших трьох років періоду аналізу – з 2010 у 2013 р. до 1706 у 2016 р. (-15,1%), у наступні три роки вона зростала та у 2019 р. становила 2478 (+45,3% за цей час), а у 2020 р. суттєво знизилася та дорівнювала 1870 (-24,5%).

Чисельність виявлених випадків вчинення основного корупційного злочину – **прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хабара)** (ст. 368) у 2013–2016 рр. змінювалася несуттєво та складала в середньому 1600. У 2017–2018 рр. вона зросла до 2189 (+32,2% та +4,9%), а в останні два роки зменшилася (-20,3% та -7,9%) та у 2020 р. дорівнювала 1607. Таким чином, за активізацією у 2017–2018 рр. роботи відповідних правоохоронних підрозділів із виявлення випадків зазначеного корупційного злочину останніми роками мав місце спад цієї діяльності, яка повернулася до рівня початку розглядуваного періоду.

Після трьох років реєстрації значної кількості випадків **декларування недостовірної інформації** (ст. 366¹) (2017 р.: 1134; 2018 р.: 1541; 2019 р.: 1118) цю статтю згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020 було визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), та на підставі Закону України № 1074-IX від 04.12.2020 виключено з Кримінального кодексу, в результаті чого у 2020 р. чисельність зазначених фактів дорівнювала 343.

Після постійного зростання з 68 у 2014 р. до 472 у 2019 р. в останньому році періоду аналізу мало місце також зменшення фактів **зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги** (ст. 365²) – до 379 (-19,7%). Водночас трохи зросла кількість випадків **зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми** (ст. 364¹) – 265 (+1,5%), яка в попередні роки постійно коливалася (2016 р.: +3,7%; 2017 р.: -18,4%; 2018 р.: -24,5%; 2019 р.: +7,0%).

Оскільки згідно з Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019 стаття «**Незаконне збагачення**» (ст. 368²) була визнана неконституційною, кількість установлених фактів такого діяння у 2019 р. зменшилася до 5 (2016 р. – 43; 2017 р. – 104; 2018 р. – 73). Але після доповнення КК України відповідно Закону України № 263-IX від 31.10.2019 статтею 368⁵

«Незаконне збагачення», в якій усі неконституційні моменти були усунуті, у 2020 р. установлено 10 таких фактів.

Після трирічного проміжку часу зменшення чисельності кримінальних правопорушень зазначеної категорії у 2014–2016 рр. у 2017 р. вона суттєво зросла й у наступні два роки перебувала на цьому рівні з тенденцією до незначного збільшення. Таким чином, були досягнуті оптимальні для підрозділів поліції кількісні параметри виявлення вказаних посягань. У 2020 р. було зафіксовано незначне скорочення числа таких діянь, імовірно пов'язане з обмеженням функціонування державних органів у період пандемії коронавірусу.

Останніми роками все більше виявляється випадків пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (давання хабара), зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, тобто діянь корупційного характеру.

Кількість фактів службового підроблення – найбільш поширеного виду кримінальних правопорушень цієї спрямованості – суттєво коливалася то в бік зростання, то зниження, а чисельність випадків службової недбалості після трирічного зростання помітно скоротилася. Аналогічну динаміку мали випадки декларування недостовірної інформації, чисельність яких після дуже значного збільшення у 2016–2018 рр., настільки ж суттєво зменшилася в останні два роки аналізованого періоду.

Після визнання 26.02.2019 неконституційною ст. 368² КК України «Незаконне збагачення» посягання цього виду мали у 2019–2020 рр. поодинокий характер.

2.23. Кримінальні правопорушення проти правосуддя

Під час періоду аналізу кількість кримінальних правопорушень проти правосуддя постійно змінювалася то в бік зростання, то зниження, але несуттєво (рис. 48).

Рис. 48. Кримінальні правопорушення проти правосуддя

У 2014 р. вона знизилася (8640; -15,9%), у 2015 р. зросла (9693; +12,2%), у 2016–2017 рр. скоротилася до 8589 (-11,4%), у наступні два роки знову збільшилася до 10310 (+20,0%). У 2020 р. мало місце суттєвіше зменшення чисельності цих діянь (-19,3%), в результаті якого вона дорівнювала 8325. Питома вага таких посягань серед всіх облікованих у 2020 році залишилася на минулорічному рівні та складала 2,3%. Серед кримінальних правопорушень розглядуваної спрямованості 6406 (76,9%) були злочинами та 1919 (23,1%) кримінальними проступками.

Слід відмітити, що у 2020 р. скорочення було характерно майже для всіх видів посягань цієї групи. Так зменшилося число встановлених фактів **невиконання судового рішення** (ст. 382) до 3448 (-18,1%) (2016 р.: +4,8%; 2017 р.: -14,9%; 2018 р.: +18,5%; 2019 р.: +8,2%); **завідомо неправдивого повідомлення про вчинення кримінального правопорушення** (ст. 383) – до 623 (-11,4%) (2016 р.: +25,6%; 2017 р.: +0,7%; 2018 р.: +20,8%; 2019 р.: +8,2%); **введення в оману суду або іншого уповноваженого органу** (с. 384) – до 755 (-16,3%) (2016 р.: +3,3%; 2017 р.: +5,8%; 2018 р.: +7,3%; 2019 р.: +16,1%); **незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації** (ст. 388) – до 402 (-23,1%) (2016 р.: +5,2%; 2017 р.: -23,7%; 2018 р.: -7,7%; 2019 р.: -15,0%); **втручання в діяльність судових органів** (ст. 376) – до 143 (-14,9%) (2016 р.: -29,6%; 2017 р.: +87,7%; 2018 р.: +88,8%; 2019 р.: -16,8%), а також таких поширених кримінальних проступків, як: **ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі** (ст. 389) – до 963 (-5,2%) (2016 р.: -22,0%; 2017 р.: -22,1%; 2018 р.: -11,5%; 2019 р.: -0,4%); **порушення правил адміністративного нагляду** (ст. 395) – до 538 (-15,8%) (2016 р.: -28,8%; 2017 р.: -17,9%; 2018 р.: +8,2%; 2019 р.: -3,5%); **втручання в діяльність захисника чи представника особи** (ст. 397) – до 123 (-25,5%) (2016 р.: +45,0%; 2017 р.: +29,9%; 2018 р.: +35,4%; 2019 р.: +7,8%).

Необхідно зупинитися ще на кількох видах кримінальних діянь у вказаній сфері, які спрямовані на порушення прав обвинувачених, завдання шкоди суб'єктам кримінального судочинства та порушення порядку роботи установ виконання покарання.

До першої групи належать випадки **завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою** (ст. 371), які скоротилися до 107 (-35,2%) (2016 р.: +11,1%; 2017 р.: +100,0%; 2018 р.: +18,3%; 2019 р.: +16,2%); **притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності** (ст. 372) – до 133 (-28,1%) (2016 р.: -14,0%; 2017 р.: +145,9%; 2018 р.: +24,2%; 2019 р.: +63,7%); **постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови** (ст. 375) – до 67 (-83,6%) (2016 р.: -15,5%; 2017 р.: +63,8%; 2018 р.: +3,5%; 2019 р.: +38,3%); **порушення права на захист** (ст. 374) до 96 (-20,0%) (2016 р.: -14,0%; 2017 р.: +127,0%; 2018 р.: +7,1%; 2019 р.: +33,3%); **примушування давати показання** (ст. 373) до 54 (2016 р.: 20; 2017 р.: 31; 2018 р.: 45; 2019 р.: 58).

Ситуація з випадками насильства стосовно суб'єктів кримінального судочинства або загрози його застосування була більш сприятливою. Кількість

фактів посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною з здійсненням правосуддя (ст. 379), протягом аналізованого періоду була дуже незначною. Всього за ці роки обліковано 13 таких випадків, у тому числі 1 у 2020 р. (2016–2017 рр. – жодного випадку; 2018 р. і 2019 р. по 2). Чисельність діянь, пов'язаних із погрозою або насильством щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377), була дещо більшою та переважно зростала від 15 у 2013 р. до 34 у 2019 р. У 2020 р. зафіксовано 18 цих злочинів.

Такі небезпечні злочини, як дії, що дезорганізують роботу установи виконання покарань (ст. 392), траплялися досить рідко: 2016 р. – 2; 2017 р. – 7; 2018 р. – 4; 2019 р. – 6; 2020 р. – 1. Натомість значно більшою була чисельність фактів злісної непокорн вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391): 2017 р. – 100 (+16,3%), 2018 р. – 122 (+22,0%), 2019 р. – 134 (+9,8%). Хоча у 2020 р. їх число скоротилося до 125 (–6,7%), поширення таких злочинів може призвести до серйозного погіршення криміногенної ситуації в установах виконання покарань.

Чисельність таких діянь у 2020 р. зменшилася після дворічного періоду помітного зростання. Така зміна тенденції була викликана все тим самим чинником запровадження ковідного карантину. Серед цих посягань 76,9% були злочинами.

Останніми роками реєструється значна кількість випадків невиконання судових рішень, завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Також стає більше випадків незаконних дій стосовно підозрюваних, свідків. Ці дані свідчать про необхідність подальшого реформування судової та правоохоронної систем країни.

Звертає на себе увагу поступове зростання випадків злісної непокорн вимогам адміністрації установи виконання покарань, що вкрай негативно позначається на криміногенній ситуації в зазначених установах.

2.24. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби

Після дуже суттєвого зростання в 2014 р. (4153; у 11 разів) та 2015 р. (6213; +49,6%) у 2016 р. число кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення служби скоротилося у 1,7 раза до 3650. Наступними роками воно то зростало, то знижувалося але темпи таких змін були вже не дуже значними (2017 р.: +25,4%; 2018 р.: –19,3%; 2019 р.: –2,1%). У 2020 р. кількість таких діянь зросла на 12,1% і дорівнювала 4055 (рис. 49). Частка зазначених вчинків серед усіх, скоєних в країні, складала 1,1%. Зазначимо, що кримінальних проступків серед цих кримінальних правопорушень майже немає. У 2020 р. їх кількість становила 7 (0,2%).

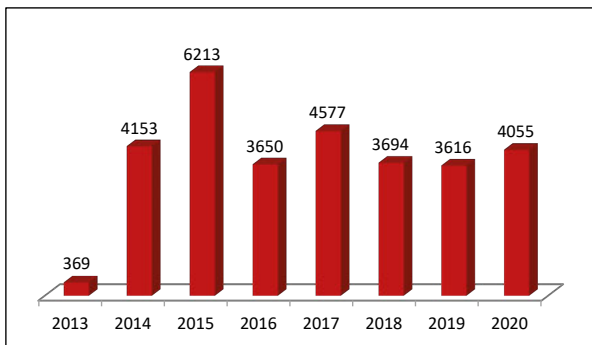

Рис. 49. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби

Найбільш поширеним видом злочину цієї спрямованості, який визначає динаміку їх загальної кількості, з 2014 р. є **самовільне залишення військової частини або місця служби** (ст. 407). Їх частка складала в середньому 65,1%, а в останньому році періоду аналізу – 71,3%. У 2014 р. чисельність цих діянь зросла у 73 рази до 1814, у 2015 р. ще у 2,2 рази до 3927, у 2016 зменшилася до 2345 (–40,3%), у 2017 р. знову зросла до 3204 (+36,6%), за 2018–2019 рр. знизилася до 2464 (–23,1%) а у 2020 р. збільшилася на 17,3% та дорівнювала 2890.

У цілому аналогічна динаміка була для випадків **дезертирства** (ст. 408). У 2014 р. число таких діянь зросло з 5 до 1061, а в подальшому переважно знижувалося й у 2019 р. становило 189 (2015 р.: –6,0%; 2016 р.: –61,3%; 2017 р.: +16,8%; 2018 р.: –55,2%; 2019 р.: –6,4%). Але у 2020 р. мало місце збільшення кількості випадків дезертирства до 216 (+14,3%). Природно динаміка числа таких проявів визначалася станом масштабного збройного протистояння на Сході країни.

Відносно поширеними були випадки **викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем** (ст. 410). Їх чисельність суттєво коливалася. У 2020 р. було обліковано 184 таких діяння (–22,0%) (2016 р.: –7,3%; 2017 р.: +40,1%; 2018 р.: –46,8%; 2019 р.: +78,8%).

Слід також відмітити збільшення у 2020 р. до 223 (+15,5%) (2016 р.: +15,4%; 2017 р.: +70,5%; 2018 р.: –22,9%; 2019 р.: +39,9%) кількості випадків **недбалого ставлення до військової служби** (ст. 425).

Після сплеску у 2015 р. відбулася відносна стабілізація кількості посягань цієї спрямованості. У 2020 р. мало місце деяке збільшення чисельності облікованих військових кримінальних правопорушень, зокрема фактів самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства. Це зростання відбулося на тлі стомленості від тривалого

перебування військовослужбовців в зоні збройного протистояння на Сході країни.

2.25. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Діяння зазначеної спрямованості мали у 2013–2019 рр. поодинокий характер. Усього за цей період було виявлено 280 таких посягань. Але у 2020 р. їх кількість зросла у 46 разів до 346 та всі вони є злочинами. Основним злочином цієї групи є **виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки і пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів** (ст. 436¹). Починаючи з 2013 р. було виявлено 192 випадки вчинення таких злочинів (2020 р. – 72). Крім того, за вказаний період зафіксовано 85 фактів **планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни** (ст. 437) (2015 р. – 38; 2019 р. – 6; 2020 р. – 4); 20 – **екочиду** (ст. 441) (2019 р. – 8; 2020 р. – 6); 13 – **геноциду** (ст. 442) (2019 р. – 4; 2020 р. – 2); 10 – **пропаганди війни** (ст. 436) (2019 р. – 1; 2020 р. – 3).

Окремо слід відмітити два злочини, ситуація з якими у 2020 р. дуже змінилася. Насамперед, це факти **порушення законів і звичаїв війни** (ст. 438). Якщо за 2013–2019 рр. було встановлено лише 42 таких діяння, то в останньому році періоду аналізу – 223. Крім того у 2020 р. виявлено 36 випадків **найманства** (ст. 447), хоча за весь попередній період їх було тільки 4.

Значне збільшення кількості фактів виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганди комуністичного й націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів у 2020 р. є наслідком більш активного застосування правоохоронними органами нещодавно прийнятих норм стосовно кримінальної відповідальності за такі діяння. Випадки планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни пов'язані з відповідними протиправними діями, вчиненими на Сході країни.

2.26. Організована злочинність

Упродовж аналізованого періоду динаміка показників організованої злочинності в Україні суттєво змінювалася. У 2014–2015 рр. мало місце їх значне зниження, а у 2016–2020 рр. спостерігалася тенденція до постійного зростання цих показників.

Так, у 2014–2015 рр. кількість виявлених правоохоронцями України **організованих груп і злочинних організацій** (ОГ і ЗО) скоротилася з 185 до 135 (–27,0%), а в наступні роки зросла до 377, тобто у 2,8 раза порівняно з показником 2015 р. Особливо інтенсивне збільшення цього показника спостерігалось у 2017 р. (+54,4%), 2018 р. (+37,1%) та 2020 р. (+28,7%).

Серед усіх виявлених злочинних угруповань абсолютну більшість (у середньому 96,6%) становили організовані групи, а на злочинні організації припадало лише 3,4% таких угруповань. За весь період проведення аналізу було виявлено 69 **злочинних організацій**, у тому числі у 2013 р. – 7, у 2014–2016 рр.

– від 1 до 4, у 2017 р. – 5, у 2018 р. – 12 і у 2019 р. – 16 та у 2020 р. – 21. Спостерігається тенденція до підвищення зусиль правоохоронців щодо протидії найбільш розгалуженим і небезпечним злочинним угрупованням.

Схожа динаміка була характерною й для **осіб, що скоїли злочини у складі ОГ і ЗО**. Спочатку їх чисельність зменшилася з 800 у 2013 р. до 570 у 2015 р. (–28,7%), а починаючи з 2016 р. постійно збільшувалася і у 2020 р. становила 1609 (зростання у 2,8 раза до рівня 2015 р.). Пікове підвищення цього показника також відбулося у 2017–2018 рр. (+58,7% та +50,6% відповідно). У 2019 р. кількість таких осіб залишилася на рівні 2018 р. (–0,1%), а в останньому році періоду аналізу зросла на 12,7%.

Слід зазначити, що відбулося не тільки зростання кількісних показників роботи щодо виявлення ОГ та ЗО, а й певне покращання її якісних параметрів, що проявилось в активізації зусиль зі встановлення найбільш небезпечних видів ОГ і ЗО. Це підтверджується показниками динаміки кількості виявлених ОГ та ЗО таких видів:

з корумпованими зв'язками: 2013 р. –33; 2015 р. – 11; 2018 р. – 21; 2019 р. – 29; 2020 р. – 33;

з міжрегіональними зв'язками: 2013 р. –29; 2015 р. – 17; 2018 р. – 41; 2019 р. – 23; 2020 р. – 51;

з транснаціональними зв'язками: 2013 р. –12; 2015 р. – 4; 2017 р. – 11; 2018 р. – 7; 2019 р. – 6; 2020 р. – 11;

сформованих на етнічній основі: 2013 р. –21; 2016 р. – 6; 2018 р. – 17; 2019 р. – 11; 2020 р. – 36;

у бюджетній сфері: 2013 р. –15; 2016 р. – 5; 2018 р. – 22; 2019 р. – 21; 2020 р. – 28.

Упродовж аналізованого періоду абсолютну більшість виявлених ОГ і ЗО становили угруповання, які існували **до 1 року** (в середньому 74,6%). У 2013 р. вони складали 75,7% від усіх установлених ОГ і ЗО, у 2016–2017 рр. – близько 79%, а у три останні роки періоду, що розглядається, їх частка дещо зменшилася і становила в середньому 72,7%. Відсотковий показник другої за часом існування категорії ОГ і ЗО (**до 2 років**) у 2013 р. дорівнював 7,6%, у 2014–2015 рр. збільшився до 16,3%, у 2016 р. знизився до 11,8%, а наступними роками зріс до 19,1% у 2020 р. ОГ і ЗО, які існували більш тривалий період, виявлялися значно рідше. Від 2% до 3% складали угруповання, діяльність яких тривала у період **від 3 до 6 років**. А чисельність виявлених ОГ і ЗО, які діяли **понад 6 років** протягом аналізованого періоду становила 1–2 угруповання за рік (всього 9 за весь розглядуваний період).

Термін існування у середньому 8,0% ОГ і ЗО не було визначено. Імовірно вони функціонували у період від 2 до 3 років, який не передбачений у статистичному звіті. Очевидно має місце прогалина у Звіті про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями (форма № 1-ОЗ, затверджена наказом ГПУ від 30.06.2020 № 299 за погодженням із Держстатом України), яку необхідно усунути.

Упродовж періоду аналізу серед виявлених ОГ і ЗО переважали групи, що включали **3 особи**. У 2013–2015 рр. їх було понад 60% від усіх виявлених ОГ і ЗО, а наступними роками їх частка дещо зменшилася і становила в середньому 57,0%. Решту виявлених ОГ і ЗО становили угруповання, в яких було **від 4-х до 10-ти осіб**. У перші три роки зазначеного періоду їх відсоток складав у середньому 37,6%, а наступними роками трохи перевищував 40%. Відмічається суттєве зростання числа встановлених груп вказаної чисельності у 2017 р. (85; +44,1%), 2018 р. (120; +41,2%). У 2020 р. було зафіксовано 153 таких угруповання (+29,7%), тобто кількість виявлених ОГ і ЗО цієї категорії продовжує збільшуватися.

Були зареєстровані нечисленні випадки виявлення ОГ і ЗО більшої чисельності. У 2013–2016 рр. зафіксовано 3 угруповання з кількістю **учасників від 11-ти до 20-ти осіб**. Натомість у 2017 р. встановлено 2 таких угруповання, у 2018 р. – 7, у 2019 р. – 5 та у 2020 р. – 8. Ці дані свідчать про активізацію роботи відповідних підрозділів щодо найбільш численних і небезпечних ОГ і ЗО. Протягом цих років виявлено лише 2 злочинних угруповання **чисельністю понад 20-ть осіб**.

У 2013–2020 рр. серед **злочинів, вчинених у складі ОГ і ЗО**, переважали:

злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – у середньому 23,7% від усіх таких злочинів;

крадіжки – 9,0%;

розбої – 4,6%;

привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 4,5%;

незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів – 2,4%;

хабарництво та отримання неправомірної вигоди – 2,4%;

грабежі – 1,8%;

вимагання – 1,7%;

незаконний обіг зброї – 1,6%.

Варто зазначити, що в указаному статистичному звіті перелік видів злочинів, вчинених у складі ОГ і ЗО, є обмеженим, у зв'язку з чим злочини, які не входять до цього переліку, включаються до категорії «інші». Упродовж розглядуваного періоду частка таких злочинів серед усіх посягань, вчинених у складі ОГ та ЗО, становила у середньому 42,3%. Це надто суттєва величина, яка свідчить про значну неповноту інформації про структуру злочинів, вчинених злочинними угрупованнями.

Суттєвою особливістю динаміки злочинів окремих видів, вчинених у складі ОГ і ЗО, є дуже значні коливання їх чисельності в окремі роки. Так, кількість посягань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у 2014–2015 рр. зросла з 253 до 276, у 2016 р. скоротилася до 118, а наступними роками збільшилася до 1222 у 2020 р. Постійно коливалися чисельність крадіжок (мінімум – 92 у 2014 р., максимум – 202 у 2017 р.), випадків привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (14 у 2016 р., 221 у 2018 р.),

розбійних нападів (45 у 2019 р., 92 у 2016 р.). Такі суттєві зміни річних показників окремих видів злочинів були пов'язані як із загальною активізацією діяльності відповідних правоохоронних підрозділів, так і з виявленням у певні роки злочинних угруповань, які спеціалізуються на вчиненні окремих видів злочинів, що відповідно призводило до збільшення числа таких діянь, зареєстрованих у статистиці.

Як наслідок у 2020 р. структурні показники **злочинів, вчинених у складі ОГ і ЗО, за видами** певним чином відрізнялися від середніх показників за аналізований період. У цьому самому році найбільш поширеними були **діяння у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів**, їх абсолютна кількість і частка серед усіх злочинів розглядуваної категорії суттєво зросли та дорівнювали 1222 та 34,0% (найвищі показники за аналізований період). Далі йдуть випадки **привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем** – 160 (4,5%); **крадіжки** – 144 (4,0%); **грабежі** – 123 (3,4%); факти **виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державних лотерей** – 78 (2,2%); **незаконний обіг зброї** – 77 (2,1%); **діяння, пов'язані з незаконним виготовленням, зберіганням, збутом або транспортуванням з метою збуту підакцизних товарів** – 66 (1,8%); **розбійні напади** – 55 (1,5%); **вимагання** – 46 (1,3%).

Кількість злочинів інших видів дорівнювала 1450, що склало 40,3% від усіх злочинів, вчинених у складі ОГ і ЗО.

Із наведених даних випливає, що органи поліції найчастіше виявляли злочинні угруповання, які займалися виготовленням і збутом наркотичних засобів, розкраданням приватного та державного майна, груповими корисливо-насилницькими посяганнями та реалізацією нелегальної продукції. Значний відсоток вчинених у складі ОГ і ЗО злочинів, які належать до категорії «інші», свідчить про тенденцію до притягнення до кримінальної відповідальності окремих учасників ОГ і ЗО за будь-які злочинні діяння.

Показники роботи з відшкодування шкоди, завданої внаслідок злочинної діяльності ОГ і ЗО, впродовж аналізованого періоду також сильно коливалися, але загалом покращилися. Так, сума відшкодованих матеріальних збитків у 2013 р. становила 50,1 млн грн, у 2015 р. – зменшилася до 19,1 млн грн, а наступними роками переважно зростала і у 2019 р. дорівнювала 623,8 млн грн (зростання у 33 рази). Але у 2020 р. вона скоротилася до 221,7 млн грн (–64,5% до показника 2019 р.). У процесі кримінальних проваджень стосовно злочинів, вчинених ОГ і ЗО, у 2013 р. було накладено арешт на майно на суму 534,7 млн грн, у 2015 р. – 51,5 млн грн, у 2019 р. – 4 млрд 778 млн грн та у 2020 р. – 538,5 млн грн.

Після значного падіння показників роботи у 2015 р. відповідним правоохоронним підрозділом вдалося відновити і підвищити рівень діяльності щодо протидії організованій злочинності, який мав місце за часів існування ГУБОЗ МВС України у 2011–2013 рр.

Спостерігається зростання чисельності виявлених ОГ і ЗО з корупційними, міжрегіональними та транснаціональними зв'язками. Слід зазначити певне зростання в останньому році аналізованого періоду чисельності ОГ і ЗО, які функціонували більше одного року і відповідно завдали більшої шкоди суспільству та державі. Частіше виявляються ОГ і ЗО, які вчинили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; різні види розкрадань; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; незаконний обіг зброї.

РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШНИКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

3.1. Особи, які вчинили кримінальні правопорушення

На тлі зменшення абсолютних показників щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у 2020 р. продовжилася тенденція до скорочення кількості **виявлених осіб, які їх вчинили**. У 2020 р. вона дорівнювала 102 007, що на 7,1% менше, ніж у попередньому році (2014 р.: -16,9%; 2015 р.: -6,8%; 2016 р.: -14,3%; 2017 р.: +18,8%; 2018 р.: -0,7%; 2019 р.: -6,2%) (рис. 50).

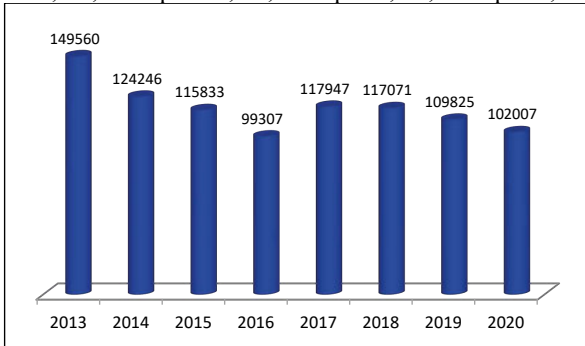

Рис. 50. Виявлені особи, що вчинили кримінальні правопорушення

Оскільки абсолютні значення окремих категорій виявлених осіб, що скоїли кримінальні правопорушення, виділених за різними кримінологічними ознаками, залежать від загальної кількості встановлених правопорушників, для зіставлення осіб у кожній групі за період аналізу розглянемо їх відносні показники.

Абсолютну більшість виявлених правопорушників (в середньому 87,6%) традиційно становили **чоловіки**. Упродовж останніх років їх відсоток майже не змінювався.

Розподіл правопорушників за віком за період аналізу дещо змінився. У 2020 р., як і у попередні чотири роки, найбільшу частку порушників (37,6%) становили особи у **віці 29–39 років** (2016 р.: 35,8%; 2017 р.: 37,5%; 2018 р.: 38,1%; 2019 р.: 38,4%) (рис. 51).

Далі йшли **18–28-літні** – 26,6% (2016 р.: 32,7%; 2017 р.: 30,5%; 2018 р.: 28,9%; 2019 р.: 27,3%), які з початку аналізованого періоду були найчисельнішими, а в останні п'ять років їх частка суттєво скоротилася. На третьому місці весь розглядуваний період були **40–54-літні**. При цьому останніми роками їх відсоток дещо збільшився та у 2020 р. склав 25,3% (2016 р.: 21,3%; 2017 р.: 22,1%; 2018 р.: 23,1%; 2019 р.: 24,3%). Представники зазначених вікових груп становили 89,5% від усіх виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

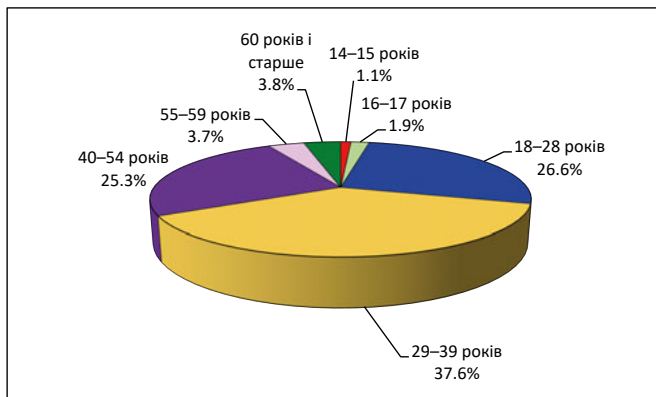

Рис. 51. Структура виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у 2020 р., за віком

Незначними залишаються відсоткові показники порушників, що належать до найстарших і наймолодших вікових груп. Частка осіб у віці **60 років і більше** становила 3,8% (2016 р.: 2,8%; 2017 р.: 2,9%; 2018 р.: 3,0%; 2019 р.: 3,4%), **55-59 років** – 3,7% (2016 р.: 3,2%; 2017 р.: 3,2%; 2018 р.: 3,5%; 2019 р.: 3,5%); **16-17 років** – 1,9% (2016 р.: 2,9%; 2017 р.: 2,5%; 2018 р.: 2,2%; 2019 р.: 2,0%); **14-15 років** – 1,1% (2016 р.: 1,1%; 2017 р.: 1,1%; 2018 р.: 1,1%; 2019 р.: 1,0%).

Але слід зазначити, що ці групи охоплюють різну кількість років, тому для їх порівняння були розраховані спеціалізовані коефіцієнти кримінальної активності кожної вікової групи у розрахунку на 100 тис. населення відповідного віку (рис. 52).

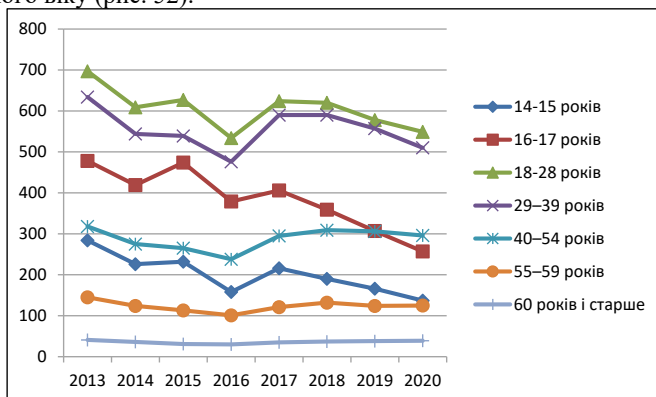

Рис. 52. Коефіцієнти кримінальної активності виявлених осіб певного віку, які вчинили кримінальні правопорушення, на 100 тис. населення країни певної вікової групи

У 2020 р., як і в попередні роки, найбільш кримінально активними були особи у віці **18–28 років**. Кількість виявлених правопорушників цієї вікової групи у розрахунку на 100 тис. населення цього віку становила 549 (2016 р. – 534; 2017 р. – 624; 2018 р. – 620; 2019 р. – 578). Далі дуже близько до них були особи віком **29–39 років** – 510 (2016 р. – 476; 2017 р. – 590; 2018 р. – 590; 2019 р. – 557). Уперше за весь період аналізу на третьому місці опинилися особи, віком **40–54 років** – 296 (2016 р. – 238; 2017 р. – 295; 2018 р. – 309; 2019 р. – 306). Це відбулося за рахунок подальшого скорочення кримінальної активності осіб віком **16–17 років** до 257 (2016 р. – 379; 2017 р. – 406; 2018 р. – 359; 2019 р. – 307). Далі йдуть групи осіб у віці **14–15 років** – 137 (2016 р. – 158; 2017 р. – 216; 2018 р. – 190; 2019 р. – 166), **55–59 років** – 125 (2016 р. – 101; 2017 р. – 121; 2018 р. – 132; 2019 р. – 124) та **60 років і старше** – 39 (2016 р. – 30; 2017 р. – 35; 2018 р. – 37; 2019 р. – 38).

Як бачимо, впродовж останніх трьох років аналізованого періоду спостерігається скорочення злочинної активності осіб, молодших 40 років, і стабілізація цього показника серед осіб старших вікових груп.

У структурі виявлених осіб, що вчинили кримінальні діяння, за соціальним станом найбільшою, як завжди, була частка **працевдатних осіб, які не працювали і не навчалися** кримінального правопорушення, і вона продовжувала зростати. У 2020 р. відсоток таких осіб становив 74,5% (2016 р. – 65,1%; 2017 р. – 67,7%; 2018 р. – 70,9%; 2019 р. – 72,4%).

Частка офіційних **безробітних** серед виявлених правопорушників напроти зменшується, й у 2020 р. вона становила 5,7% (2016 р. – 11,6%; 2017 р. – 9,9%; 2018 р. – 8,1%; 2019 р. – 6,6%).

Відсотковий показник **учнів і студентів навчальних закладів** був незначним і дорівнював 3,3% (2016 р. – 4,6%; 2017 р. – 4,2%; 2018 р. – 3,8%; 2019 р. – 3,5%).

Інші категорії порушників, виділених за соціальним станом, у 2020 р. становили 16,5% (2016 р. – 18,7%; 2017 р. – 18,3%; 2018 р. – 17,2%; 2019 р. – 17,5%) (рис. 53).

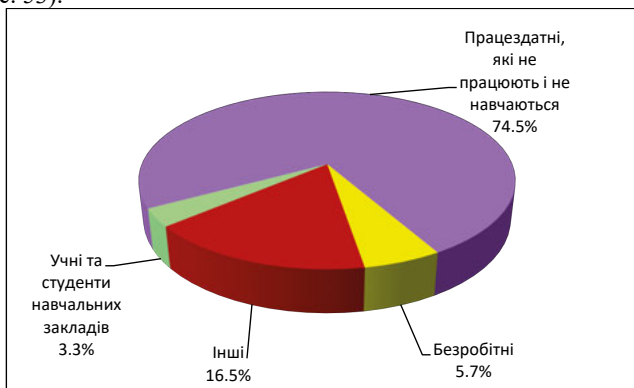

Рис. 53. Структура виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у 2020 р., за соціальним станом

Розподіл осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, за рівнем освіти останніми роками практично не змінювався та у 2020 р. мав такий вигляд (рис. 54).

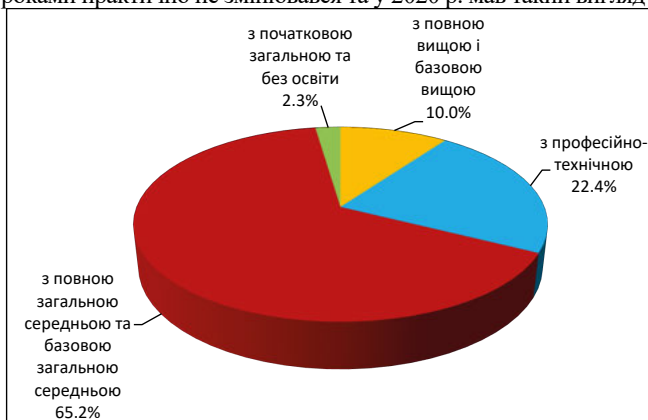

Рис. 54. Структура виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у 2020 р., за рівнем їх освіти

Особи з **повною загальною середньою та базовою загальною середньою освітою** у 2020 р. склали 65,2% (2016 р. – 63,3%; 2017 р. – 63,2%; 2018 р. – 63,7%; 2019 р. – 63,4%), з **професійно–технічною освітою** – 22,4% (2016 р. – 24,4%; 2017 р. – 24,1%; 2018 р. – 24,3%; 2019 р. – 24,5%), з **повною вищою і базовою вищою освітою** – 10,0% (2016 р. – 9,2%; 2017 р. – 9,7%; 2018 р. – 9,3%; 2019 р. – 9,7%), з **початковою загальною освітою та без освіти** – 2,3% (2016 р. – 3,1%; 2017 р. – 3,0%; 2018 р. – 2,6%; 2019 р. – 2,5%).

Серед груп правопорушників, виділених за особистісними кримінологічними ознаками, (рис. 55) слід відмітити тих, хто **раніше вчиняли кримінальні правопорушення**.

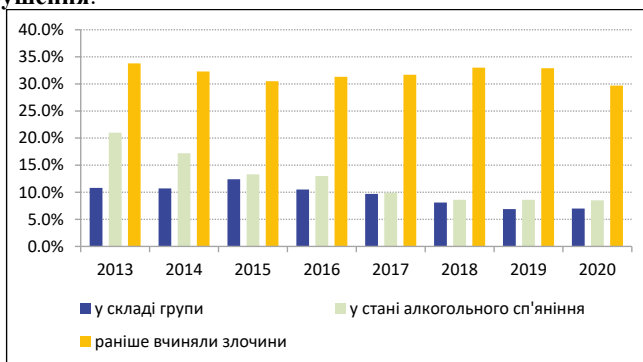

Рис. 55. Частки виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у складі групи, у стані алкогольного сп'яніння та тих, що раніше вже скоювали такі діяння

Як бачимо на малюнку, майже третина встановлених правопорушників раніше вже мали злочинний досвід. Їх відсотковий показник у попередні роки дещо коливався, але залишився значним і в 2020 р. дорівнював 29,7% (2016 р. – 31,3%; 2017 р. – 31,7%; 2018 р. – 33,0%; 2019 р. – 32,9%). Частка порушників, **судимість з яких не знята і не погашена**, впродовж розглядуваного періоду перебувала майже на одному рівні, а у 2020 р. становила 19,5% (2016 р. – 20,9%; 2017 р. – 20,8%; 2018 р. – 21,7%; 2019 р. – 21,8%).

Упродовж 2014–2018 рр. спостерігалася тенденція зменшення відсотка виявлених осіб, які вчинили правопорушення у **стані алкогольного сп'яніння** (2016 р. – 13,0%; 2017 р. – 9,9%; 2018 р. – 8,6%). В останні два роки цей показник не змінився та становив 8,6%, тобто зазначена тенденція припинилася.

Частка осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у **складі групи**, у 2014–2015 рр. зросла з 10,8% до 12,4%, у наступні чотири роки знизилася до 6,9%, а у 2020 р. залишилася на минулорічному рівні та дорівнювала 7,0% (2016 р. – 10,5%; 2017 р. – 9,7%; 2018 р. – 8,1%; 2019 р. – 6,9%).

Із 2017 р. продовжується тенденція до скорочення кількості виявлених осіб, що вчинили кримінальні діяння, яка у 2020 р. навіть посилилася. Таке зниження пов'язано зі зменшенням чисельності облікованих і розкритих кримінальних правопорушень.

Серед правопорушників незмінним залишається абсолютне переважання чоловіків. Відсоток жінок-злочинниць не збільшується. Як і у попередні роки, найбільш кримінально активними є особи у віці 18–28 та 29–39 років. Звертає на себе увагу певне зростання в останні чотири роки коефіцієнта кримінальної активності осіб у віці 40–54 років і, навпаки, суттєве зниження цього показника серед 16–17-річних.

Група осіб, які не працюють і не навчаються, залишається домінуючою серед виявлених правопорушників, а її відсоток серед усіх правопорушників продовжує зростати. Таким чином, в країні збільшується маргінальний прошарок населення, представники якого виявляють підвищену схильність до кримінально каранних діянь.

Майже кожен третій зі встановлених правопорушників раніше вже вчиняв кримінальне посягання. Частка осіб, судимість з яких не знята і не погашена, протягом розглядуваного періоду залишалася незмінною.

Тенденція переважного зменшення відсоткових показників виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у стані алкогольного сп'яніння та у складі групи, в останньому році припинилася та відбулася стабілізація цих показників.

3.2. Особи, які потерпіли від кримінальних правопорушень

Упродовж 2013–2016 рр. в Україні реєструвалося щороку трохи більше 400 тис. осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень. В останні чотири роки їх кількість постійно зменшувалася. У результаті цього у 2020 р. від кримінальних посягань в Україні постраждало 234 816 осіб, що на 22,2% менше, ніж у минулому році (2016 р.: +7,7%; 2017 р.: –15,8%; 2018 р.: –7,9%;

2019 р.: –12,5%). Серед них 167 592 (71,4%) постраждали від злочинів та 67 224 (28,6%) від кримінальних проступків. При цьому жертвами тяжких та особливо тяжких злочинів було 91 744 особи, що складає 39,1% від усіх потерпілих від кримінальних правопорушень (2016 р.: 42,2%; 2017 р.: 44,3%; 2018 р.: 39,6%; 2019 р.: 36,3%) та 54,7% серед потерпілих від злочинів (рис. 56).

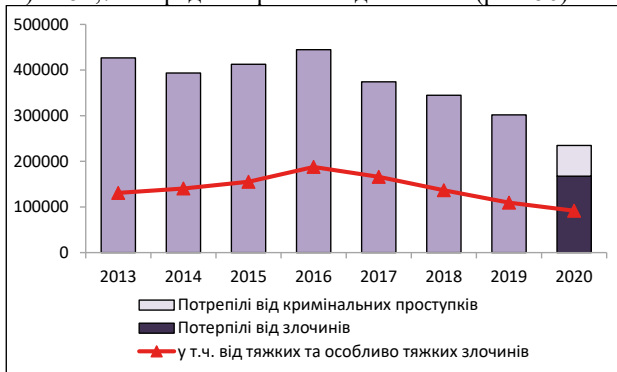

Рис. 56. Потерпілі від кримінальних правопорушень

Таким чином, у 2013–2016 рр. на кожну 1000 населення України різного віку близько 10 осіб ставали жертвами кримінальних посягань, а наступними роками цей показник знизився до 6 потерпілих.

Згідно з інформацією, зафіксованою у статистичній звітності, відсоток серед потерпілих жінок протягом аналізованого періоду трохи скоротився з 39,9% до 31,9%. Їх кількість у 2013–2016 рр. коливалася близько 160 тис. осіб щороку, а наступними роками зменшилася у 2,2 раза та у 2020 р. дорівнювала 74 885 (–26,9% до попереднього року) (2016 р.: +7,0%; 2017 р.: –20,0%; 2018 р.: –11,4%; 2019 р.: –13,5%), тобто змінювалася аналогічно чисельності всіх осіб, постраждалих від кримінальних посягань (рис. 57).

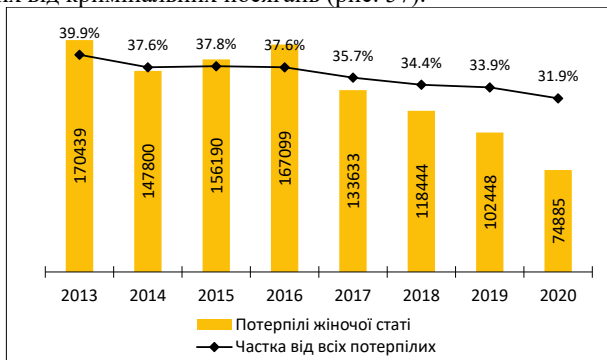

Рис. 57. Потерпілі від кримінальних правопорушень особи жіночої статі

У 2020 р., як і в попередні роки, абсолютна більшість потерпілих **жіночої статі** (52,8%) були жертвами крадіжок – 39 564 осіб (2016 р. – 63,7%; 2017 р. – 64,2%; 2018 р. – 63,9%; 2019 р. – 60,1%). Значною також була частка жінок (10,9%), що постраждали від шахрайства – 8156 (2016 р. – 9,7%; 2017 р. – 9,0%; 2018 р. – 8,9%; 2019 р. – 9,7%) і грабежів (2616; 3,5%) (2016 р. – 7,1%; 2017 р. – 5,7%; 2018 р. – 4,6%; 2019 р. – 4,0%). Крім того, останніми роками до 4,5% збільшився відсоток серед жінок жертв ДТП (3365 осіб) і до 4,4% (3308) – злочинів, пов’язаних із домашнім насильством. Слід відмітити, що особами жіночої статі були 67,8% від усіх потерпілих у 2020 р. від зґвалтувань – 263 жінки (2016 р. – 90,9%; 2017 р. – 89,3%; 2018 р. – 86,3%; 2019 р. – 80,9%), 83,4% постраждалих від злочинів, пов’язаних із домашнім насильством (2016 р. – 74,5%; 2017 р. – 76,5%; 2018 р. – 78,1%; 2019 р. – 80,6%) та 42,1% жертв торгівлі людьми – 64 особи (2016 р. – 76,7%; 2017 р. – 42,1%; 2018 р. – 55,0%; 2019 р. – 40,8%).

Особливу категорію осіб, які потерпіли від кримінальних посягань, становлять **неповнолітні** (рис. 58). У 2020 р. їх кількість, як і інших категорій потерпілих, зменшилася та дорівнювала 5236 (-4,3%) (2016 р.: +2,1%; 2017 р.: -12,5%; 2018 р.: -6,1%; 2019 р.: -7,6%). Слід відмітити, що тенденція до зниження числа неповнолітніх, що стали жертвами кримінальних правопорушень, спостерігалася майже весь аналізований період. Їх відсоток серед усіх потерпілих трохи збільшився та становив 2,2% (у попередніх роках – 1,7%). Серед усіх неповнолітніх у середньому 35% були у віці до 14 років (малолітні) та відповідно 65% – 14–17-річні.

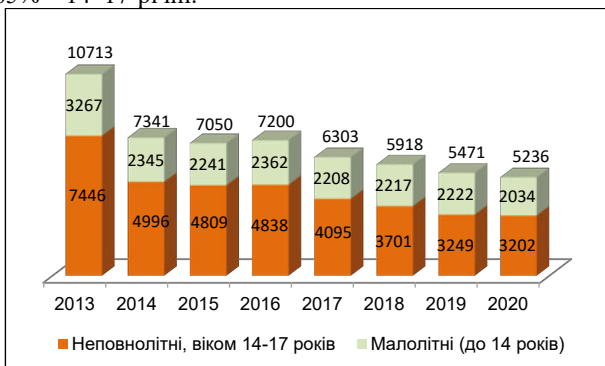

Рис. 58. Неповнолітні особи, що потерпіли від кримінальних правопорушень

Серед відображених у державній статистичній звітності видів кримінальних правопорушень у 2020 р. неповнолітні найчастіше ставали жертвами дорожньо-транспортних пригод (ДТП) – 953 особи (18,2%), крадіжок – 406 (7,8%), грабежів – 280 (5,3%), зґвалтувань – 233 (4,4%) та злочинів, пов’язаних з домашнім насильством – 199 (3,8%). При цьому відсоток постраждалих від крадіжок і грабежів останніми роками суттєво скоротився, а від ДТП,

згвалтувань та насильства у сім'ї, навпаки, зріс. Слід звернути особливу увагу на те, що серед жертв усіх згвалтувань в Україні частка неповнолітніх за період аналізу зросла з 24,2% у 2013 р. до 60,1% у 2020 р. Причому останні два роки більшість із них були молодше 14 років.

Традиційно окремо розглядається така категорія потерпілих, як **іноземні громадяни**. У 2020 р. було зафіксовано 980 таких осіб, що у 2 рази менше, ніж у минулому році (2016 р.: +54,4%; 2017 р.: -22,2%; 2018 р.: +21,0%; 2019 р.: -17,0%), причому 52 з них – загинули. В останньому році періоду аналізу 18 іноземців, що стали жертвою кримінального діяння, були неповнолітніми, 6 – членами дипломатичного корпусу, а 4 – нелегальними мігрантами, біженцями та особами без громадянства. Суттєве скорочення чисельності іноземних громадян, які постраждали від кримінальних посягань, пов'язано з кардинальним обмеженням в'їзду – виїзду з країни внаслідок коронавірусного карантину і відповідно зменшенням кількості таких осіб в країні.

Серед представлених у державній статистиці **категорій потерпілих** у 2020 р., як і в попередні роки, частіше за всіх жертвами злочинів ставали **особи похилого віку та інваліди 1 і 2 груп** – 11 416 (2016 р. – 27 823; 2017 р. – 21 731; 2018 р. – 18 009; 2019 р. – 14 949), **учні та студенти навчальних закладів** – 6518 (2016 р. – 15 748; 2017 р. – 11 571; 2018 р. – 10 356; 2019 р. – 9038), **поліцейські** – 1381 (2016 р. – 1135; 2017 р. – 1183; 2018 р. – 1239; 2019 р. – 1085), **працівники фінансово-кредитної сфери** – 1201 (2016 р. – 988; 2017 р. – 787; 2018 р. – 641; 2019 р. – 499), **керівники підприємств** – 1186 (2016 р. – 3513; 2017 р. – 2173; 2018 р. – 1797; 2019 р. – 1199), **військовослужбовці** – 1074 (2016 р. – 2891; 2017 р. – 2394; 2018 р. – 1879; 2019 р. – 1722), **лікарі** – 935 (2016 р. – 1714; 2017 р. – 1368; 2018 р. – 1076; 2019 р. – 775).

Після зростання у 2014 р. з 7172 до 12207 (у 1,7 раза) кількості осіб, які внаслідок скоєння кримінальних правопорушень загинули, наступними роками число **загиблих** постійно скорочувалося та у 2020 р. дорівнювало 5521, що складає 2,4% від всіх потерпілих (рис. 59).

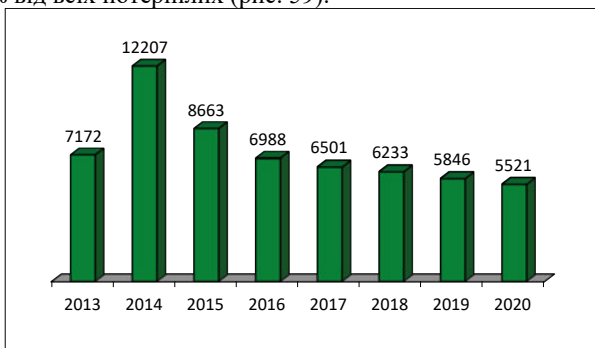

Рис. 59. Потерпілі, які в результаті злочинів загинули

Серед загиблих 2188 (-3,4%) осіб стали жертвами **дорожньо-транспортних пригод** (2016 р.: -2,6%; 2017 р.: -0,9%; 2018 р.: -10,2%; 2019 р.: +5,4%); 1158 (+5,6%) – **умисних вбивств** (2016 р.: -31,2%; 2017 р.: -34,0%; 2018 р.: -13,7%; 2019 р.: -9,6%); 509 (-12,4%) – **умисних тяжких тілесних ушкоджень** (2016 р.: +3,4%; 2017 р.: -12,8%; 2018 р.: +7,4%; 2019 р.: -12,5%); 99 (-26,7%) – **злочинів, пов'язаних з домашнім насильством** (2016 р.: +40,7%; 2017 р.: -4,1%; 2018 р.: +2,6%; 2019 р.: +13,4%) (рис. 60). Крім того, за останні вісім років в результаті **зґвалтування** загинуло 64 особи, з них 7 – у 2020 р.

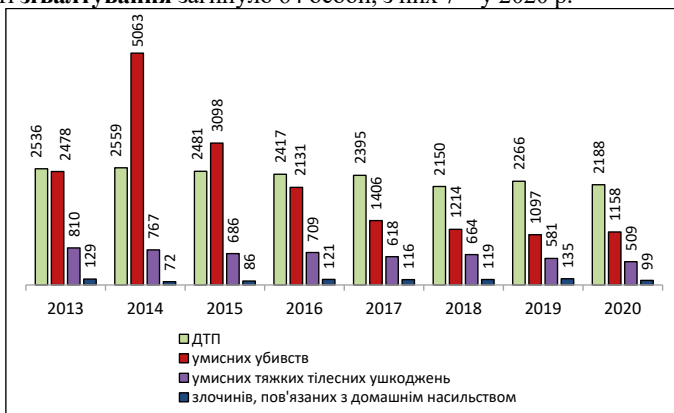

Рис. 60. Потерпілі, які загинули в результаті вчинення окремих видів кримінальних правопорушень

В останні чотири роки відбувається постійне зменшення кількості осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень. Позитивною є тенденція до поступового зниження чисельності жінок і неповнолітніх осіб, які стали жертвами кримінальних посягань. У 2020 р. унаслідок обмеження міграції до країни дуже суттєво зменшилася й кількість іноземців, які стали жертвами кримінальних діянь. Також сприятливою є триваюча тенденція до скорочення чисельності осіб, які загинули внаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз криміногенної ситуації в Україні за 2020 р. свідчить про те, що вона є неоднозначною. До чинників, які негативно впливають на неї, можна віднести:

імовірне загострення протиборства політичних сил на тлі зниження рейтингу Президента України та політичної партії «Слуга народу», яке може супроводжуватися вчиненням протестних групових акцій протизаконного характеру;

негативне ставлення більшості населення до окремих законодавчих актів, що, відповідно, погіршує ставлення громадян до влади та знижує рівень правопорядку в країні;

низький рівень довіри населення до низки державних інституцій, судів, антикорупційних правоохоронних органів, недостатній рівень довіри до поліції, що знижує ефективність її діяльності;

відновлення впродовж року ситуації, коли більшість населення негативно оцінює напрям руху держави, що створює загрозу політичній стабільності в країні та знижує ефективність діяльності органів влади;

збереження ситуації збройної протистояння на частині територій Донецької та Луганської областей, яке вимагає витрати значних людських та матеріальних ресурсів, гальмує економічний розвиток Донбасу та країни в цілому, сприяє незаконному обігу зброї в країні;

вчинення високопосадовцями, працівниками правоохоронних органів і судів резонансних кримінальних правопорушень, в тому числі корупційного характеру, які дискредитують державні органи в очах громадян, породжують у людей уявлення про відсутність правопорядку в країні;

низькі темпи розвитку промисловості та сільського господарства, зменшення обсягів зовнішньої торгівлі та тривале переважання обсягу імпорту над обсягом експорту;

зростання рівня безробіття;

загроза зростання рівня інфляції;

зменшення обсягу капітальних інвестицій в економіку держави;

значні виплати по державному боргу країни, які помітно обмежують можливості фінансування економічної та соціальної сфер;

збереження значного тіньового сектору економіки, що гальмує економічний розвиток країни;

кризові явища у сфері шлюбно-сімейних відносин, внаслідок чого послаблюється вплив сім'ї як фактору запобігання вчиненню протиправних діянь;

переважання серед населення негативних оцінок економічної та політичної ситуацій в країні, осіб, які не задоволені своїм становищем у суспільстві і з песимізмом оцінюють можливості вирішення нагальних проблем, які стоять перед суспільством;

поширення в країні незаконного обігу зброї та вибухівки, суспільно небезпечних форм злочинної поведінки, надзвичайних подій, насамперед пожеж, із тяжкими наслідками;

певне зменшення ефективності діяльності органів поліції щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

2. До чинників, які сприяли і сприятимуть у подальшому зменшенню криміногенного потенціалу суспільства, належать:

поширення пандемії COVID-19 в Україні та інших країнах світу. Цей фактор потужно й негативно впливав і впливатиме на життєдіяльність суспільства в цілому. Натомість пов'язані з ним карантинні обмеження більшого або меншого ступеня жорсткості зумовлюють обмеження соціальної активності населення – економічної, дозвільної, міграційної, що об'єктивно зменшує можливості для вчинення кримінальних правопорушень;

розведення військових сил і запровадження мирного процесу на Донбасі;

збереження достатнього рівня зайнятості частини населення за рахунок участі у тіньовій економічній діяльності;

підтримання тенденції до зростання рівня матеріального забезпечення більшості населення;

достатньо інтенсивний внутрішній торговельний оборот;

відносна стабільність національної валюти;

тривання процесу трудової міграції з країни, який об'єктивно сприяє зниженню кримінального потенціалу суспільства, хоча є негативним фактором у довгостроковому плані;

продовження тенденції до зменшення чисельності вікової групи осіб (18–28 років) із найбільшим рівнем кримінальної активності.

3. У 2020 р., на відміну від аналогічного періоду минулого року, зросла чисельність заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до органів поліції і були зареєстровані в журналі єдиного обліку (ЄО), але зростання відбулося за рахунок заяв і повідомлень про некримінальні події. Кількість заяв і повідомлень про діяння з ознаками кримінальних правопорушень знову зменшилася.

Збільшилася кількість діянь, провадження щодо яких були закриті за реабілітуючими обставинами, яка зменшувалася впродовж двох попередніх років. Це може свідчити про послаблення контролю за реєстрацією та обліком діянь як кримінальних правопорушень.

4. Помітно скоротилася чисельність облікованих кримінальних правопорушень, переважно більшості видів посягань загальнокримінального характеру. Зменшення кількості кримінальних правопорушень мало місце в усіх регіонах країни. Головним чинником цього річного зниження послугувало поширення в Україні та світі пандемії коронавірусу та введення у зв'язку з цим в країні жорстких карантинних обмежень. Унаслідок цього на тривалий час були обмежені різні види соціальної активності, відповідно суттєво зменшилися можливості вчинення більшості видів кримінальних правопорушень. Також зростання захворюваності на коронавірус працівників правоохоронних органів,

суддів не могло не знизити певною мірою ефективність їх діяльності. Є підстави стверджувати, що цей фактор суттєво впливатиме на кримінальну ситуацію в країні і у 2021 р. Крім того, тенденцію до скорочення чисельності облікованих кримінальних правопорушень посилили й чинники, які діють в країні вже тривалий час. Це – скорочення соціальної бази кримінальних правопорушень унаслідок зменшення чисельності молодших вікових груп населення та міграції частини молоді, реалізація органами поліції більш жорстких вимог під час обліку діянь як кримінальних правопорушень.

Зберігається традиційний розподіл регіонів країни за величиною коефіцієнта кримінальних правопорушень у розрахунку на 100 тис. населення регіону. Найвищі показники зафіксовані у Києві та інших східних та центральних областях, найнижчі – на Заході країни.

5. Посилилася тенденція до зменшення кількості посягань, вчинених у громадських місцях, та їх видів, яка триває вже четвертий рік. Крім коронавірусу одним із факторів такого скорочення є поширення використання засобів нагляду та охорони (сек'ютеризації) в таких місцях.

6. Фіксується суттєве зниження кількості іноземних громадян, які вчинили кримінальні правопорушення в Україні, а також тих, хто став жертвою таких посягань. Чинником такого зниження стало кардинальне обмеження в'їзду-виїзду з країни внаслідок коронавірусного карантину.

7. Зменшилася чисельність усіх видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, крім умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень, чисельність яких помітно збільшилася. Припускається, що це зростання відбулося в результаті збільшення чисельності випадків домашнього насильства, частина яких за наслідками цих діянь кваліфікувалися саме як спричинення тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

Попри поширення в країні незаконного обігу зброї, кількість злочинів, вчинених із використанням вогнепальної зброї, залишилася на рівні попереднього року.

8. Відмічається дуже значне збільшення чисельності посягань, пов'язаних із домашнім насильством, спричинене тривалим перебуванням членів сімей удома у зв'язку з карантинном та погіршенням їх психологічного стану. Зросла також і кількість випадків домашнього насильства (ст. 126¹ КК), але темп зростання був суттєво меншим. Імовірно більшість випадків вчинення насильства вдома кваліфікується за наявності наслідків у вигляді тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень тільки за відповідними статтями КК України, які передбачають відповідальність за спричинення таких тілесних ушкоджень.

Фіксується суттєве зменшення числа фактів незаконного позбавлення волі або викрадення людини та торгівлі людьми, яке є наслідком згаданого вище обмеження соціальної активності та міграції в країні.

9. Кількість посягань проти статевої свободи та статевої недоторканості особи за аналізований період порівняно з відповідним періодом минулого року залишилася майже незмінною, натомість відбулося значне зростання чисельності

випадків звалтування та сексуального насильства, яке ймовірно є одним із різновидів домашнього насильства.

10. Триває тенденція до зменшення чисельності посягань проти власності, причому темпи зменшення помітно зросли. Зафіксовано суттєве скорочення всіх видів крадіжок, зокрема квартирних. Зменшилося число випадків незаконного заволодіння транспортним засобом та відновилося тенденція до скорочення випадків шахрайства. Продовжилася тенденція до суттєвого зменшення кількості посягань корисливо-насильницького характеру – грабежів і розбоїв, а чисельність випадків вимагання залишилася на рівні минулого року. Слід відмітити збільшення кількості випадків самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва.

Суттєве зниження більшості видів посягань на власність у 2020 р. пов'язане з двома основними чинниками – обмеженням соціальної активності людей у зв'язку з пандемією COVID-19 і вдосконаленням засобів нагляду за збереженням майна, його захисту від протиправного заволодіння та виявлення осіб, які вчинили такі діяння.

Значно підвищилася активність органів поліції щодо встановлення фактів привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, у тому числі, вчинених у великих та особливо великих розмірах.

11. Має місце тенденція до зменшення чисельності виявлених кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, яка ймовірно пов'язана з намаганням зменшити тиск на бізнес в умовах несприятливої соціально-економічної ситуації в країні, а також певним зниженням бізнесової активності в умовах коронавірусного карантину. Натомість зросли показники встановлення випадків ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення; підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців; незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

12. Показники діяльності щодо виявлення кримінальних наркопротипорушень порівняно з минулорічним періодом зменшилися незначним чином за рахунок помітного скорочення випадків незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту. При цьому триває тенденція зростання виявлених фактів незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; посіву або вирощування снотворного маку чи конопель; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин.

13. Менш активною була робота щодо виявлення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Скоротилася кількість випадків зловживання владою або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хабара); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу; службової недбалості та декларування недостовірної інформації. Зросла тільки чисельність установлених фактів пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі та службового підроблення.

14. Третій рік поспіль зменшується кількість посягань проти громадської безпеки. Помітно менше виявлено випадків незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв; завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (замінування); терористичних актів; створення терористичної групи чи терористичної організації; порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Несприятливим є збільшення числа фактів створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань; створення злочинної організації; фінансування тероризму; бандитизму.

15. З минулого року збереглася тенденція до зменшення чисельності посягань проти громадського порядку та моральності, зокрема найбільш поширеного виду злочину цієї спрямованості – хуліганства. Знизилася також кількість випадків наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого; створення або утримання місць розпусти і звідництва. Натомість обліковано більше фактів ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією та втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

16. Зменшилася кількість кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Це зниження сталося насамперед через скорочення чисельності найпоширенішого посягання вказаної спрямованості – випадків підроблення документів, печаток, штампів і бланків, а також збуту чи використання підроблених документів, печаток, штампів. Також менше було виявлено фактів самоправства; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; опору представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; захоплення державних або громадських будівель чи споруд. Водночас збільшилося число випадків погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

17. Залишається несприятливою кримінальна ситуація на дорогах. Децю зросла кількість випадків порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, але кількість таких діянь, що спричинили смерть потерпілого, незначним чином скоротилася.

18. Спостерігалось збільшення чисельності облікованих військових кримінальних правопорушень. Зокрема більше встановлено фактів самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирства, що відбулося на тлі стомленості військовослужбовців від збройного протистояння в зоні ООС. Мало місце скорочення кількості фактів ухилення від призову на строкову військову службу, ухилення від військового обліку або спеціальних зборів, обумовлене внесенням змін у нормативно-правові акти, що регулюють порядок такого призову.

19. Помітно зменшилася кількість посягань проти правосуддя, зокрема таких найбільш поширених їх видів, як невиконання судового рішення; ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, та завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. Відмічається зменшення числа злочинів цієї спрямованості, вчинених суддями та працівниками правоохоронних органів.

20. Триває суттєве зростання всіх показників діяльності органів поліції щодо виявлення проявів організованої злочинності.

21. Децю зменшилися абсолютні показники діяльності органів поліції щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень – чисельність кримінальних правопорушень, облікованих у звітному періоді, в процесі провадження за якими особі повідомлено про підозру; кількість кримінальних правопорушень із кола облікованих у звітному періоді, провадження за якими закінчено розслідуванням; кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у звітному періоді. Але позитивним є те, що їх відсоток від облікованих діянь суттєво збільшився. Спостерігається істотна різниця між показниками розкриття кримінальних правопорушень по регіонах країни. В областях із низьким рівнем кримінальних правопорушень вони значно вищі, ніж в областях, де цей рівень традиційно є високим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 3000 доларів США за перекваліфікацію злочину – підозрюється посадовець райуправління поліції Києва. Сайт інформаційного порталу СТОПКОР. URL: <https://bit.ly/3wSEJfП> (дата звернення: 10.10.2020).
2. 5000 доларів США за повернення автомобіля та надання інформації щодо викрадачів – ДБР затримало «на гарячому» працівника СБУ. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань: вебсайт. URL: <https://bit.ly/3wQVwzz> (дата звернення: 28.10.2020).
3. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2019 році. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://bit.ly/3pb9uK5> (дата звернення: 19.12.2020).
4. Біля будівлі Кабміну на мітинг зібралися «євробляхери» (фото). Інформаційне агентство УНІАН. 04.06.2020. URL: <https://bit.ly/3ia0D9W> (дата звернення: 09.11.2020).
5. Бюлетень «Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України за січень–листопад 2020 року». С.1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://bit.ly/3rajVO2> (дата звернення: 25.01.2021).
6. В будівлі президії НААНУ в центрі Києва виявили склад зброї. 27.11.2020. Сайт інформаційної компанії «ПроАгро Груп». URL: <https://bit.ly/2TCIG9R> (дата звернення: 15.12.2020).
7. Вимагання систематичних хабарів від підприємця – ДБР затримало двох поліцейських на Сумщині. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://bit.ly/3fHOEyL> (дата звернення: 28.10.2020).
8. Від грального бізнесу Україна має отримати 2021 року 7,5 мільярда гривень – Гетманцев. 27.12.2020. Сайт «Радіо Свобода». URL: <https://bit.ly/2TwikGr> (дата звернення: 29.12.2020).
9. Відкриття ринку сільськогосподарської землі: як змінилися суспільні настрої протягом 2019–2020 рр. 12.11.2020. Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://bit.ly/2ReBTct> (дата звернення: 04.01.2021).
10. Військовослужбовцю, затриманому в Києві під час збуту боєприпасів, обрано запобіжний захід. 12.04.2020. Інформаційне агентство «Українські національні новини (UNN)». URL: <https://bit.ly/3yUGsTf> (дата звернення: 06.06.2020).
11. Віктор Бесчастний. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №1. С. 207–213.
12. Власники євроблях зібралися на мітинг у центрі Києва: основні вимоги та реакція поліції (відео). Інформаційне агентство УНІАН: вебсайт від 02.09.2020. URL: <https://bit.ly/3wRn4VG> (дата звернення: 09.11.2020).
13. Внаслідок лісових пожеж на Луганщині у лікарню потрапили 17 дітей. Сайт Інтернет-видання «Українська правда». URL: <https://bit.ly/3g8CzBU> (дата звернення: 09.07.2020).

14. Вчені пояснили спад COVID в Україні. Кореспондент.Net: вебсайт від 28.12.2020. URL: <https://bit.ly/3c9iWlu> (дата звернення: 11.01.2021).

15. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2016–2019 рр. Зовнішньо-економічна діяльність. Економічна статистика. Офіційний сайт Державної служби статистики України: вебсайт. URL: <https://bit.ly/3wRndsc> (дата звернення: 27.01.2021).

16. Голова Кіровоградської ОДА Андрій Балонь затриманий на хабарі в 1,8 млн грн. Новинарня. 25.06.2020. URL: <https://bit.ly/3fFY7qc> (дата звернення: 13.11.2020).

17. Групу розбійників, підозрюваних у серії нападів на території двох областей, затримали миколаївські поліцейські. Офіційний сайт Національної поліції. 28.10.2020. URL: <https://bit.ly/2Twj5iJ> (дата звернення: 02.12.2020).

18. ДБР затримало 7 учасників банди поліцейських, серед яких два керівники відділу поліції (ВІДЕО). Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. 05.06.2020. URL: <https://bit.ly/3i9AUOO> (дата звернення: 13.11.2020).

19. Демографічна ситуація у 2020 році. Експрес-випуск. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/75Ejpw> (дата звернення: 19.02.2021).

20. Державний борг України. Сайт економічної інформації «Мінфін». URL: <http://bit.ly/3wRq0BG> (дата звернення: 17.12.2019).

21. Експертизи у справі поліцейських Кагарлика практично завершені, найближчим часом справу буде передано до суду – в. о. директора ДБР. InterfaxUkraine. 11.09.2020. URL: <https://is.gd/QtzRaX> (дата звернення: 11.11.2020).

22. Електронна карта поширення захворюваності на коронавірусну інфекцію COVID-19 у світі та в Україні. Сайт Ради національної безпеки і оборони України (РНБО). URL: <https://is.gd/5UE7a2> (дата звернення: 11.01.2021).

23. *Закалюк А.* Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві. *Право України*. 2009. №7. С.6–16.

24. За озброєні напади та викрадення людей: у Миколаєві затримали банду таксистів. Главком: вебсайт від 27.11.2020. URL: <https://is.gd/НacO5G> (дата звернення: 02.12.2020).

25. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://is.gd/hsCqhL> (дата звернення: 05.02.2021).

26. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 04.03.2018 № 2334-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://is.gd/Eag21a> (дата звернення: 10.02.2021).

27. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального

процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://is.gd/rl50ec> (дата звернення: 10.02.2021).

28. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій 1 грудня 2020 року» від 01.12.2020 № 1017-IX. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://is.gd/GrT9EO> (дата звернення: 04.01.2021).

29. Закупівля неякісних бронежилетів для ЗСУ – досудове розслідування завершено. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. 27.10.2020. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/news> (дата звернення: 11.11.2020).

30. Закупівля неякісних бронежилетів Міноборони – ДБР завершило досудове розслідування. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://is.gd/1HeuAr> (дата звернення: 28.10.2020).

31. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

32. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

33. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2015 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

34. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2016 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

35. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2017 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

36. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2018 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

37. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2019 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

38. Звітність. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2020 р.» Форма № 1 (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 299 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

39. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

40. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

41. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2015 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

42. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2016 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

43. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2017 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення:

25.01.2021).

44. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2018 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

45. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2019 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 101 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

46. Звітність. «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–грудень 2020 р.». Форма № 2 (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 299 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

47. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2013 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

48. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2014 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

49. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2015 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

50. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2016 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

51. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2017 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна),

затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

52. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2018 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

53. Звітність. «Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2019 р.». Форма № 1-ОЗ (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 103 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

54. Звітність. «Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень–грудень 2020 р.». Форма № 1–ОЗ (місячна), затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 299 за погодженням з Держстатом України. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 25.01.2021).

55. Згвалтування та катування у приміщенні відділення поліції – ДБР затримало двох поліцейських. Офіційний сайт Державного бюро розслідування. 25.05.2020. URL: <https://bit.ly/3k0Mxqg> (дата звернення: 11.11.2020).

56. Кабінет міністрів запровадив посилений карантин з 8 до 24 січня. ZaxidNet: вебсайт. URL: <https://zaxid.net/news/> (дата звернення: 11.01.2021).

57. Капітальні інвестиції (щоквартальні показники). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/i9Uwz7> (дата звернення: 28.01.2021).

58. Катування та згвалтування у Кагарлику – 5 поліцейським вручили обвинувальні акти (ВІДЕО). Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news> (дата звернення: 07.12.2020).

59. Кількість живонароджених, померлих по регіонах. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/HYAZZe> (дата звернення: 23.01.2021).

60. Кількість прибулих, вибулих по регіонах у січні–листопаді 2020 року. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2021).

61. Кулик А., Бобырь В. Общая тенденция преступности в Украине в 1972–1993 гг. и прогноз на ближайшие годы. Преступность в Украине. Бюллетень законодательства и юридической практики Украины. 1994. № 2. С. 5–37; 134–185.

62. Кулик О. Г., Джужа О. М. Глава 3. Злочинність та її основні характеристики (с. 50–72). Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. В. В. Чернея; за наук. ред. О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
63. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
64. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ.: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
65. Кулик О. Г. Кримінальна ситуація в Україні: сучасні тенденції. *Наука і правоохорона*. 2019. № 2. С. 149–158.
66. Кулик О. Г., Наумова І. В., Бова А. А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.): монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2015. 364 с.
67. Лісові пожежі в Чорнобильській зоні. Вікіпедія. URL: <https://is.gd/yz8V6w> (дата звернення: 03.02.2021).
68. Литвак О. М. Держава і злочинність: монографія. Київ: Атіка, 2004. 304 с.
69. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ : Україна, 1997. 167 с.
70. Литвин О. Загальна характеристика стану злочинності. *Юридичний журнал*. 2009. № 6. С.49–63.
71. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2005. 912 с.
72. М. Одеса: ліквідовано пожежу третього поверху та даху триповерхового житлового будинку. Надзвичайні події. Офіційний сайт Державної служби з надзвичайних ситуацій. URL: <https://is.gd/iOnqub> (дата звернення: 04.02.2021).
73. М. Харків: ліквідовано пожежу у двоповерховому житловому будинку на вул. Нижня Гийвська (ВІДЕО). Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://is.gd/bHSQKc> (дата звернення: 03.02.2021).
74. Майже 10% населення: В уряді підрахували, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття. Сайт каналу «Громадське телебачення». URL: <https://is.gd/MahNA2> (дата звернення: 14.12.2019).
75. «Маю право працювати»: протест проти запровадження карантину вихідного дня під Кабміном (фото). Радіо свобода: вебсайт від 11.11.2020. URL: <https://is.gd/TMOP0D> (дата звернення: 09.11.2020).
76. Міграційний рух населення за типом місцевості у 2002–2019 роках. Населення та міграція. Демографічна та соціальна статистика. Статистична інформація. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/9zrC5f> (дата звернення: 01.02.2021).
77. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки): монографія // Блажівський Є. М., Козьяков І. М., Книженко О. О., Литвак О. М., Ярмиш О. Н. та ін. Київ: Національна акад. прокуратури України, 2014. 484 с.
78. На Дніпропетровщині поліцейські провели спецоперацію з ліквідації діяльності злочинної організації. Офіційний сайт Національної поліції від

27.11.2020. URL: <https://is.gd/QzB0DG> (дата звернення: 02.12.2020).

79. На запит «Новинарні»: Генштаб оприлюднив бойові, небойові та санітарні втрати на фронті за 2020 рік. 30.12.2020. Сайт Інтернет-ресурсу «Новинарня». URL: <https://is.gd/82wiu6> (дата звернення: 11.01.2021).

80. На засіданні Уряду прийнято рішення продовжити дію адаптивного карантину до кінця 2020 року. 13 жовтня 2020. Новини. Сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://is.gd/rIBw0m> (дата звернення: 20.10.2020).

81. На Київщині затримали озброєну банду, яка підозрюється у серії тяжких злочинів. Інформаційне агентство «Українські національні новини (UNN)». URL: <https://is.gd/ttJV2B> (дата звернення: 03.06.2020).

82. На Київщині стався вибух гранати: є загиблі – подробиці. 19.06.2020. Інформаційний портал «СтопКор». URL: <https://is.gd/2Fq4aP> (дата звернення: 20.06.2020).

83. На Харківщині виявили масштабний склад зброї та боєприпасів (відео). Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://is.gd/UW7jon> (дата звернення: 15.09.2020).

84. НАБУ оголосило в розшук голову ОАСК Вовка і кількох суддів. Радіо свобода. 11.08.2020. URL: <https://is.gd/jXiira> (дата звернення: 12.11.2020).

85. НАБУ повідомило про підозру голові Окружного суду Вовку та ще п'ятьом суддям. Радіо свобода. 17.07.2020. URL: <https://is.gd/DcCsvg> (дата звернення: 12.11.2020).

86. Набув чинності Закон про гральний бізнес. 13.08.2020. Інтернет-портал «Ліга-закон». URL: <https://is.gd/ktkYdB> (дата звернення: 29.12.2020).

87. Намети, «провокатори» та сутички. Сайт телебачення «Громадське». 16.12.2020. Як «SaveФОП» на Майдані мітингували і хто очолив протест підприємців. URL: <https://is.gd/2R92LV> (дата звернення: 04.01.2021).

88. Населення (1990–2019). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/QeT7fF> (дата звернення: 19.12.2019).

89. Нікітін Ю. Криміногенна ситуація в Україні на межі XX–XXI століть і прогноз на перспективу. Вісник прокуратури. 2009. № 7. С.60–67.

90. Обліковано 1 459 131 внутрішньо переміщену особу. 28 грудня 2020 року. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19525.html> (дата звернення: 09.01.2021).

91. Обрані депутати місцевих рад. Місцеві вибори 2020. Центральна виборча комісія. Офіційний вебпортал. URL: <https://is.gd/3eFYoA> (дата звернення: 28.12.2020).

92. Оновлена інформація у сфері прав людини в Україні. 1 серпня – 31 жовтня 2020 р. С. 2. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. Сайт Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: <https://is.gd/Vz4wf5> (дата звернення: 11.01.2021).

93. Опубліковано Закон про ринок землі: до чого готуватись українцям. 30.04.2020. Інтернет-портал «Юрліга». URL: <https://is.gd/Ez55jn> (дата звернення: 29.12.2020).

94. Основні показники ринку праці (2010–2018). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/fovGVp> (дата звернення: 19.12.2020).

95. Офіційна вебсторінка Міністерства охорони здоров'я на Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/> (дата звернення: 11.01.2021).

96. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://is.gd/XOZDdy> (дата звернення: 12.01.2021).

97. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.). 10.11.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://is.gd/9EbeUs> (дата звернення: 10.12.2020).

98. Оцінка ситуації в Україні і сприйняття партій та політиків: жовтень 2020 року. 19.10.2020. Сайт Київського міжнародного інституту соціології (КМІС). URL: <https://is.gd/Lyba1E> (дата звернення: 10.12.2020).

99. Перший заступник Голови Верховної Ради України Руслан Стефанчук підсумував результати діяльності Парламенту України у 2020 році. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 23.12.2020. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://is.gd/cBGmM8> (дата звернення: 28.12.2020).

100. Під КСУ зібралася акція протесту: в хід пішли «димовухи». Інформаційне агентство Українські національні новини. 30.10.2020. URL: <https://is.gd/IwEnL1> (дата звернення: 09.11.2020).

101. Підприємці в Києві знову прийшли під Раду: почалися сутички з поліцією. ТСН-Київ: вебсайт від 04.12.2020. URL: <https://is.gd/ph00q3> (дата звернення: 07.12.2020).

102. Под Верховной Радой произошла потасовка между евробляхерами и полицией (видео). Сайт Інтернет-ресурсу «Главком». 05.11.2020. URL: <https://is.gd/nixRkO> (дата звернення: 09.11.2020).

103. Пожежа в будинку для літніх людей в Харкові: деталі й версії. Радіо свобода: вебсайт. URL: <https://is.gd/P0cZZp> (дата звернення 03.02.2021).

104. Пожежа в запорізькій лікарні: трагедія сталася в реанімації COVID-відділення. 04.02.2021. Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://is.gd/kG8B1p> (дата звернення: 04.02.2021).

105. Показники захворюваності на COVID-19 зростають, але кількість хворих зменшується – Степанов. Ліга.Life: вебсайт від 15.12.2020. URL: <https://is.gd/pM0oQM> (дата звернення: 11.01.2021).

106. Поліцейські встановлюють обставини вибуху в Біляївському районі, в результаті якого постраждало п'ятеро людей. 14.06.2020. Новини. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://is.gd/aWCajM> (дата звернення: 20.06.2020).

107. Поліція Київщини затримала озброєних нападників, які викрали приватного підприємця та вимагали надуманий борг у 2 мільйони доларів. Офіційний сайт Національної поліції. 07.11.2020. URL: <https://is.gd/S0xZML> (дата звернення: 02.12.2020).

108. Поліція Харкова відкрила провадження через пожежу, в якій загинули 15 людей. Радіо свобода: вебсайт. URL: <https://is.gd/obftJx> (дата звернення: 03.02.2021).

109. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджене Наказом Генерального прокурора 30.06.2020 № 298. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://is.gd/5pCI6i> (дата звернення: 10.02.2021).

110. Понад 1000000 гривень збитків – начальнику митного посту повідомлено про підозру у зловживанні службовим становищем. Офіційний сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://is.gd/jzouWx> (дата звернення: 28.10.2020).

111. Президент підписав закон про Державний бюджет України на 2021 рік. 25.12.2020. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://is.gd/5dLO93> (дата звернення: 29.12.2020).

112. Рік від виборів Верховної Ради: оцінки громадян. 21.07.2020. Сайт соціологічної групи «рейтинг». URL: <https://is.gd/6KbW64> (дата звернення: 29.12.2020).

113. Середня зарплата в Україні та інших країнах світу. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://is.gd/ОНq2kb> (дата звернення: 29.01.2021).

114. Смертельна пожежа в одеському готелі: поліція розглядає дві версії займання. Сайт телеканалу «Громадське». URL: <https://is.gd/SHSKCi> (дата звернення: 04.02.2021).

115. Соціально-економічне становище України за січень – листопад 2020 року. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/xnwP0o> (дата звернення: 26.01.2020).

116. Соціально-політична ситуація в Україні. Вересень 2020. Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS: вебсайт. URL: <http://socis.kiev.ua/ua/2020-09-30/> (дата звернення: 07.10.2020).

117. Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком». Населення та міграція. Демографічна та соціальна статистика. Статистична інформація. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/> (дата звернення: 20.01.2021).

118. Статистичний збірник «Україна – 2017» / Державний комітет статистики України; відп. за вип. О. А. Вишневська Київ. 2018. С. 20.

119. Статистичний щорічник України за 2019 рік. 2019. 464 с. URL: <https://is.gd/sZs06H> (дата звернення: 26.01.2021).

120. Стосовно 15 чиновників «Укрзалізниці», яких підозрюють у заволодінні майже 59 млн грн, порушено кримінальну справу. Інформаційне агентство Interfax-Україна. 18.11.2020. URL: <https://is.gd/EmUjgf> (дата звернення: 18.11.2020).

121. Суспільно-політичні настрої населення. 16–20 грудня 2020 р. Сайт соціологічної групи «Рейтинг». URL: <https://is.gd/TuHpkP> (дата звернення: 05.01.2021).

122. Суспільно-політичні настрої населення (3–6 вересня). 16.09.2020. Сайт Соціологічної групи «Рейтинг». URL: <https://is.gd/TFgLTe> (дата звернення: 10.12.2020).
123. Тарифи на комунальні послуги 2021: чого чекати у новому році. 04.01.2021. Сайт Всеукраїнського сервісу онлайн-платежів iPay.ua. URL: <https://is.gd/Ar0MgO> (дата звернення: 12.01.2021).
124. Тенденції тіньової економіки в Україні. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://is.gd/bSDABN> (дата звернення: 24.11.2020).
125. У Дніпропетровській області від вибуху запалу гранати постраждали діти. Слово і Діло. Аналітичний портал. URL: <https://is.gd/sdbkgJ> (дата звернення: 03.02.2021).
126. У Києві СБУ затримала прокурора та старшого інспектора поліції за вимагання хабара. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://is.gd/1WONu4> (дата звернення: 28.10.2020).
127. У Львові, Харкові та Дніпрі ресторатори вийшли на протест проти «карантину вихідного дня» (фото). Радіо свобода: вебсайт від 11.11.2020. URL: <https://is.gd/i6Hp84> (дата звернення: 09.11.2020).
128. У Нацбанку пояснили падіння гривні протягом останніх місяців. ZIK. URL: <https://is.gd/5H3DIG> (дата звернення: 23.11.2020).
129. Україна у цифрах 2017. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України; за ред. І. Є. Вернера; відп. за вип. О. А. Вишневська Київ: ТОВ «Видавництво «Консультації». 2018. С. 80, 96.
130. Україна-2020: невинуваті очікування, неочікувані виклики. Підсумки року у дзеркалі громадської думки (грудень 2020 р.). 16.12.2020. Сайт Центру Разумкова. URL: <https://is.gd/Vgq8jr> (дата звернення: 04.01.2021).
131. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 6 (20) / За ред. В. Ворони, М. Шульги. Київ: Інститут соц. НАН України, 2019. 517 с. URL: <https://is.gd/INbNXM> (дата звернення: 01.12.2020).
132. Уряд запровадив карантин вихідного дня. Урядовий портал: вебсайт від 13.11.2020. URL: <https://is.gd/CV94wk> (дата звернення: 13.11.2020).
133. Чи справді коронавірус в Україні пішов на спад і що не так з ковідною статистикою. BBC News Україна: вебсайт від 21.12.2020. URL: <https://is.gd/c7S398> (дата звернення: 11.01.2021).
134. Чисельність населення. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://is.gd/KAo7Lu> (дата звернення: 23.01.2021).
135. Чому не зупиняється падіння гривні? Мультимедійна платформа іномовлення України УКРАЇНФОРМ. 03.11.2020. URL: <https://is.gd/AP2hdn> (дата звернення: 23.11.2020).
136. Що пережили Україна та світ у 2020 році й чого нам чекати 2021-го: політичні й економічні прогнози. Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Лька Кучеріва. 21.12.2020. URL: <https://is.gd/GDtVZL> (дата звернення: 28.12.2020).
137. Юзиханова Э. Г. Тенденции и закономерности преступности в субъектах Российской Федерации: монография. Тюмень: Тюменский юрид. ин-т МВД России, 2007. 274 с.

Вербенський М.Г., Кулик О.Г., Наумова І.В.

КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

2020 рік

Монографія

За загальною редакцією М.Г. Вербенського

Підписано до друку 23.07.2021.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.

Друк. арк. 9,00. Умов. друк. арк. 8,37. Обл.-вид. арк. 9,39.

Наклад 300 прим. Зам. № 4519/1.

Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.

Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 № 818191 від 31.07.2002 р.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.

Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.

e-mail: info@tvoru.com.ua

<http://www.tvoru.com.ua>

друкарня-видавництво

ISBN 978-966-949-885-4

9 789669 498854

www.tvoru.com.ua